

Helsingin Diakonissalaitos
Tuomo Leinonen
Marjatta Vesalainen

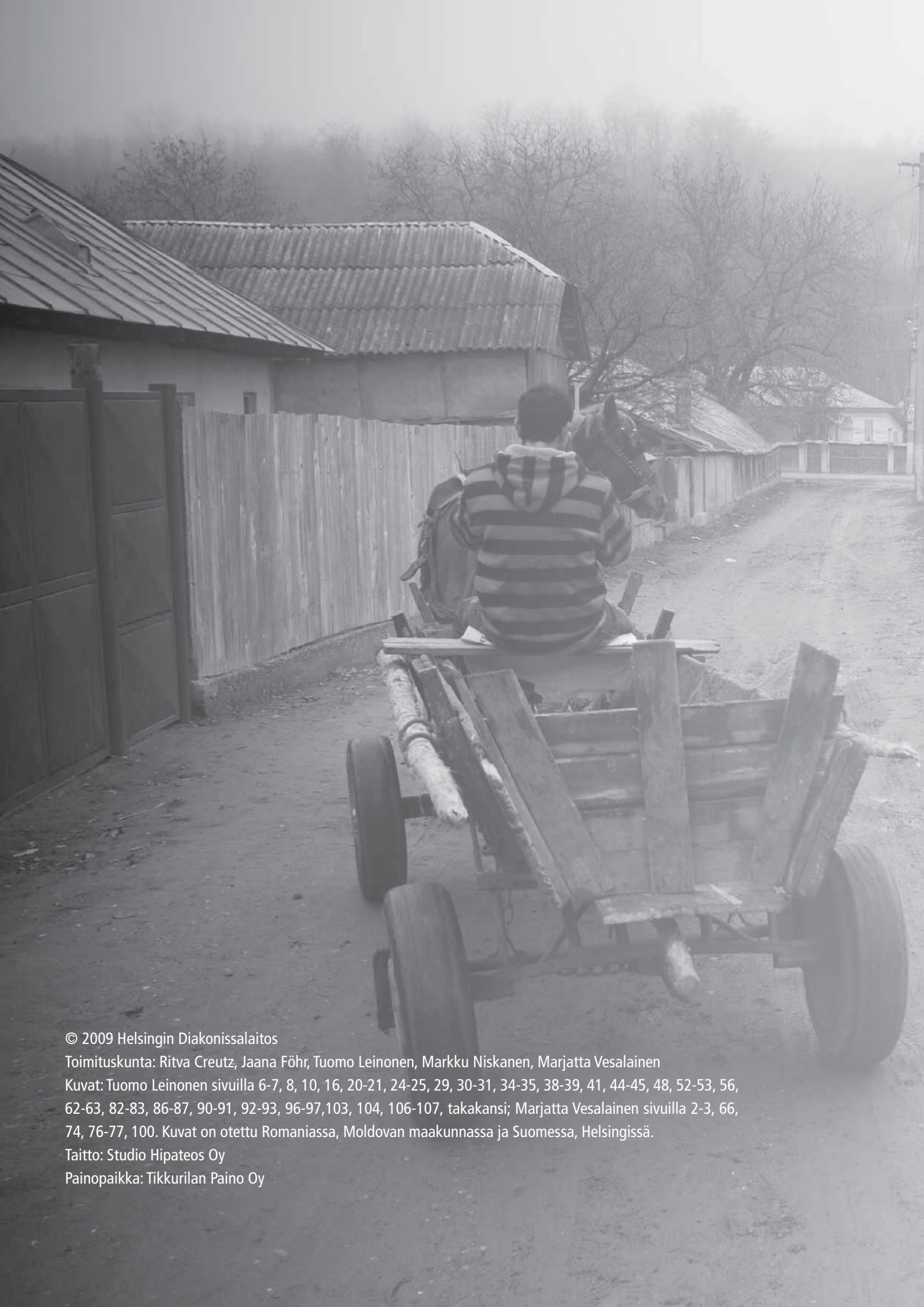
**Päivästä päivään, maasta maahan
– tavoitteena toimeentulo**

Rom po drom – Romanit tiellä -projektin
väliraportti ajalta 3.6.– 31.10.2008

Helsingin Diakonissalaitos
Tuomo Leinonen
Marjatta Vesalainen

Päivästä päivään, maasta maahan – tavoitteena toimeentulo

Rom po drom – Romanit tiellä -projektin
väliraportti ajalta 3.6.– 31.10.2008

© 2009 Helsingin Diakonissalaitos

Toimituskunta: Ritva Creutz, Jaana Föhr, Tuomo Leinonen, Markku Niskanen, Marjatta Vesalainen

Kuvat: Tuomo Leinonen sivuilla 6-7, 8, 10, 16, 20-21, 24-25, 29, 30-31, 34-35, 38-39, 41, 44-45, 48, 52-53, 56, 62-63, 82-83, 86-87, 90-91, 92-93, 96-97, 103, 104, 106-107, takakansi; Marjatta Vesalainen sivuilla 2-3, 66, 74, 76-77, 100. Kuvat on otettu Romaniassa, Moldovan maakunnassa ja Suomessa, Helsingissä.

Taitto: Studio Hipateos Oy

Painopaikka: Tikkurilan Paino Oy

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	5
SUMMARY	7
SAATTEEKSI	9
Projektin ohjausryhmä	10
1. PROJEKTIN KUVAUS	11
1.1. Johdanto	11
1.2. Lähtökohdat	12
1.3. Kohderyhmä	13
1.4. Työparin työskentely	13
1.5. Mediatyhteydet ja julkisuuspolitiikka	14
1.6. Yhteistyö ja yhteydet	15
2. KARTOITUS	17
2.1. Lähtökohdat	17
2.2. Haastattelut	17
2.3. Aineisto	18
2.4. Kirjoitusasu	18
2.5. Litterointi	19
2.6. Tietojen käyttö	19
2.7. Kohtaamisten viitekehykset	19
3. KOTIMAAN OLOSUHTEET	23
3.1. Arki	23
3.2. Asuinolosuhteet	28
3.3. Toimeentulo	30
3.4. Sosiaaliturva	32
3.5. Lähihistoria	34
3.6. Tulevaisuus	36
4. KOHTI HELSINKIÄ	39
4.1. Matkustaminen	39
4.2. Miksi Suomeen?	42
4.3. Tiedot Suomesta	43
4.4. Yhteydet Suomeen	44
4.5. Kokemuksia Suomesta	44

5. KOHTAAMISIA HELSINGISSÄ.....	47
5.1. Ensitapaaminen.....	47
5.2. Yleiskuva.....	49
5.3. Ryhmässä vai yksin?.....	49
5.4. Terveystelliset ongelmat.....	51
5.5. Asuminen Helsingissä.....	52
5.6. Rahat ja varallisuus.....	55
5.7. Käsitykset Suomen tukijärjestelmistä.....	58
5.8. Käsitykset Suomen työmahdollisuuksista.....	60
5.9. Turvapaikka.....	65
6. ANSAITSEMISEN KEINOT SUOMESSA.....	67
6.1. Toiminnan järjestäytyneisyys.....	67
6.2. Kerjääminen.....	69
6.3. Katusoitto.....	75
6.4. Ruusujen ja korujen myynti.....	77
6.5. Muut ansiot.....	78
6.6. Rikollisuuskysymys.....	79
6.7. Ihmiskauppa, prostituutio ja pakotettu kerjäys.....	80
7. SUOMALAISET ILMIÖN ÄÄRELLÄ.....	81
7.1. Reaktiot.....	81
7.2. Media.....	84
7.3. Auttaminen ja sen haasteet.....	84
8. SOSIOKULTTUURISET TEEMAT.....	93
8.1. Keskinäiset suhteet.....	93
8.2. Lapset.....	94
8.3. Perhesuhteet.....	96
8.4. Naiset.....	97
8.5. Miehet.....	98
8.6. Etninen tausta.....	99
8.7. Koulunkäynti.....	101
8.8. Uskonto.....	105
8.9. Päihteet.....	107
8.10. Kiertolaisuus.....	107
9. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	110
10. LÄHTEET.....	112

TIIVISTELMÄ

Helsingin kaupunki ja Helsingin Diakonissalaitos aloittivat 2.6.2008 Rom po drom – Romanit tiellä -projektin. Projektin tehtävänä on ollut kartoittaa kadulla kaupustelevien, soittavien tai kerjäävien ihmisten tilannetta sekä tarjota heille apua akuuteissa tilanteissa. Kartoitus toteutettiin avoimilla teemahaastatteluilla. Haastatteluja tehtiin 1.10. mennessä 54. Näistä 24 tallennettiin ääninauhana, loput kirjoitettiin talteen päivän päätteeksi. Joitain tietoja tilastoitiin anonymisti.

Kohtasimme 196 eri henkilöä. Heistä naisia oli 76. Alaikäisiä matkassa oli 34, joista alle 7-vuotiaita oli 12. Nuorin kohtaamamme oli 2-vuotias. Noin 90 % kohtaamistamme oli Romanian romaneja. Toiseksi suurin ryhmä olivat bulgarialaiset. Pidempään viipyneet ryhmät tulivat Bacaun, Alban ja Gorjin lääneistä. Lisäksi näimme paljon pienempiä seurueita ja yksittäisiä matkalaisia. He eivät sisälly kohdattujen ihmisten lukuun. Moni on matkustellut kauan Euroopassa. Ryhmillä oli eroistaan huolimatta sama tulosy: paremman toimeentulon tavoittelu.

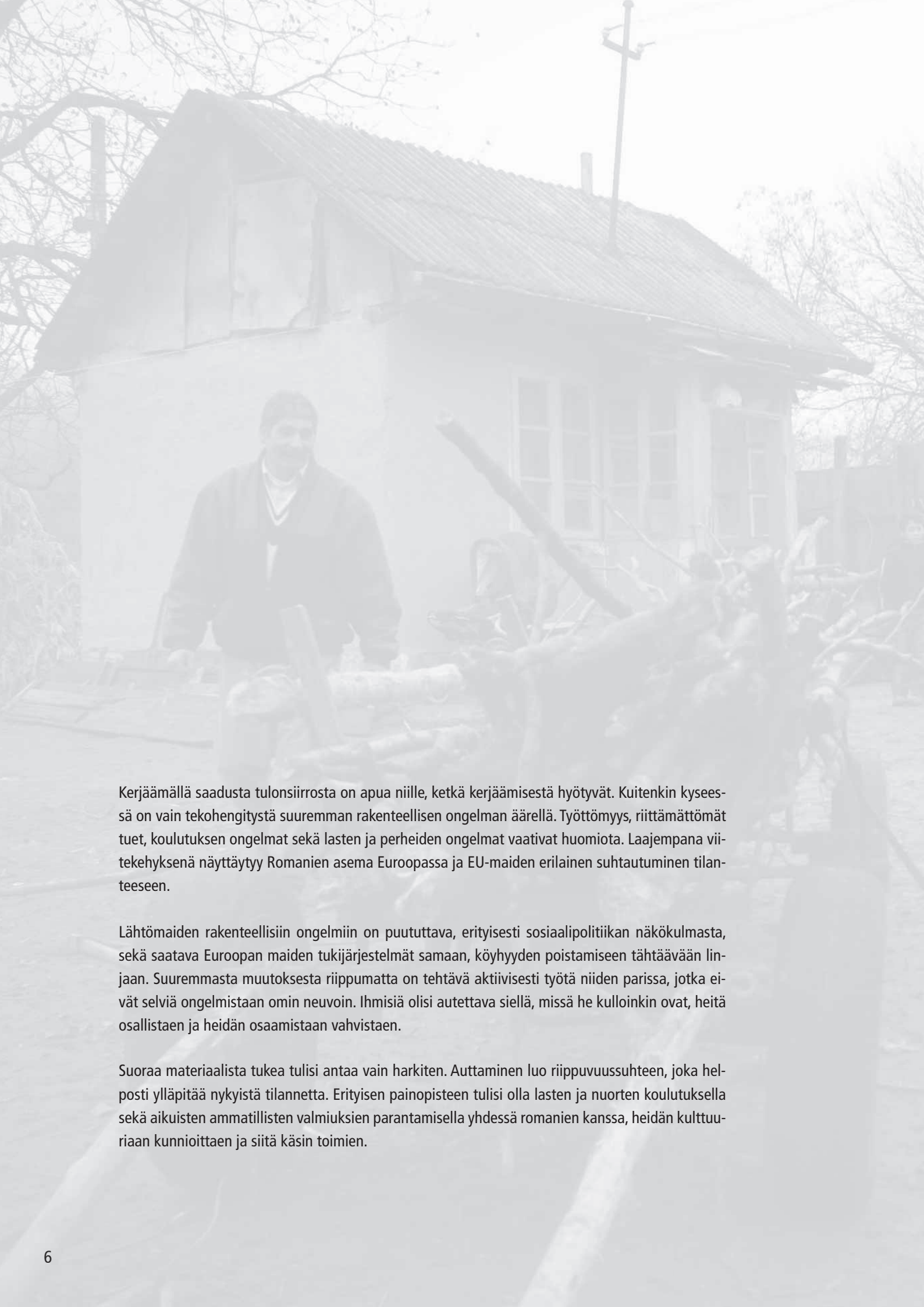
Olosuhteet Romaniassa koetaan huonoiksi. Työttömyys ja alhainen tulotaso nimettiin suurimmiksi ongelmiksi. Riittämättömän tuen ja työmahdollisuuksien puute ei jätä muita vaihtoehtoja kuin etsiä elinkeinoa maan rajojen ulkopuolelta. Matka Suomeen on kallis ja usein lainataan rahaa koronkiskureilta. Osa ihmisistä vaikuttaa tehneen lähtöpäätöksensä kuulopuheiden tai huhujen nojalla.

Suurin osa Suomeen tulleista jää ilman työtä ja joutuu palaamaan kotimaahansa tyhjin käsin. Osa ansaitsee paluumatkarahat kerjäämällä. Myös vain kerjäämään, soittamaan tai kaupustelemaan tulleita tavattiin. Kerjäävien ja kaupustelijoiden selkeä enemmistö oli naisia. Miehet olivat enimmäkseen soittajia, työnetsijöitä tai näyttivät odottavan toimeettomina. Lapsen kanssa kerjääviä ei juuri tavattu alkukesän jälkeen.

Kerjääminen näyttäytyi vaativana työnä. Sillä vedottiin säälin tunteeseen ja auttamisenhaluun. Kerjääminen voi parhaimmillaan olla varsin kannattavaa. Motiivit vaihtelivat. Suurin osa kohtaamistamme ihmisistä halusi parantaa olojaan kotimaassaan. Jotkut tulivat Suomeen yhä uudelleen. Muutamille Suomi oli vain välietappi. Ihmiset asuivat leirintäalueella tai maastossa, autoissa tai matkailuvaunuissa, auttajan luona tai tuttavalla vuokralla. Ravitsemus oli säästösyistä yleensä yksipuolista ja niukkaa. Terveystilasta tukea annettiin 17 kertaa, lääkärikäyntejä kertyi 7.

Laajemmin johdetusta kerjäämisestä emme nähneet viitteitä. Sen sijaan kukin ryhmä toimi itsenäisesti. Myöskään kerjäämiseen pakottamisesta ei saatu varmoja viitteitä, mutta naiset olivat tiukasti miestensä käskyvän alaisia. Romanikulttuuri ei salli prostituutiota.

Lasten ja iäkkäämpien tilanne näytti huolestuttavalta. Kotimaassa olevat lapset jäivät sukulaisten huolehdittaviksi, eikä koulunkäynti ole yksinkertaista varsinkaan pienituloisessa perheessä. Mukana olevat lapset taas jäivät vaille mahdollisuutta koulunkäyntiin ja oppivat kiertolaiselämän jo varhain. Vanhusten eläkkeet ovat riittämättömät eivätkä voimat enää riitä työntekoon.

Kerjäämällä saadusta tulonsiirrosta on apua niille, jotka kerjäämisestä hyötyvät. Kuitenkin kyseessä on vain tekehengitystä suuremman rakenteellisen ongelman äärellä. Työttömyys, riittämättömät tuet, koulutuksen ongelmat sekä lasten ja perheiden ongelmat vaativat huomiota. Laajempaan viitekehikseenä näyttäytyy Romanian asema Euroopassa ja EU-maiden erilainen suhtautuminen tilanteeseen.

Lähtömaiden rakenteellisiin ongelmiin on puututtava, erityisesti sosiaalipolitiikan näkökulmasta, sekä saatava Euroopan maiden tukijärjestelmät samaan, köyhyyden poistamiseen tähtäävään linjaan. Suuremmasta muutoksesta riippumatta on tehtävä aktiivisesti työtä niiden parissa, jotka eivät selviä ongelmistaan omin neuvoin. Ihmisiä olisi autettava siellä, missä he kulloinkin ovat, heitä osallistaen ja heidän osaamistaan vahvistaen.

Suoraa materiaalista tukea tulisi antaa vain harkiten. Auttaminen luo riippuvuussuhteen, joka helposti ylläpitää nykyistä tilannetta. Erityisen painopisteen tulisi olla lasten ja nuorten koulutuksella sekä aikuisten ammatillisten valmiuksien parantamisella yhdessä romanien kanssa, heidän kulttuuriaan kunnioittaen ja siitä käsin toimien.

SUMMARY

The Rom po drom – the Roma on the Road -project was initiated in the 2nd of June, 2008 by the City of Helsinki and the Helsinki Deaconess Institute. The purpose of the project has been charting the living conditions among the people begging, selling or performing in the streets and providing acute humanitarian aid when necessary. Information was collected using focused interviews. Altogether 54 interviews were made until the 1st of October. 24 interviews were stored using digital recorder. Other interviews were written into memos. Some of the information was saved anonymously into a database.

The project discussed with 196 people, of whom 76 were women. Altogether 34 were younger than 18 years. 7 of them were younger than 12 years. The youngest was 2 years old. Of all the people encountered, approximately 90% were of Roma origin, most commonly from Romania. The second largest group was the Bulgarians. The most significant groups came from the districts of Bacau, Alba and Gorj. Some groups and individual travelers were also seen. They are not included to the given overall number. Many had been travelling in Europe for some time. Despite the differences among the groups all shared the same motivation: the search for increased income.

The living conditions in Romania are considered difficult, mainly due to unemployment and poor wages. The lack of work opportunities and the insufficient social support doesn't leave other options than seeking livelihood from abroad. Travelling to Finland is expensive and borrowing from loan sharks is common. Some people seem to give much value on tell-tale and even rumors, even affecting their decisions.

Most of the people arriving in Finland are left unemployed, and are forced to return empty-handed. Some tried to earn the money for return-ticket by begging. Some groups came to Finland with a single purpose of playing music, begging or selling flowers/jewelry. The majority of people begging or selling were women. The men were mostly involved in playing music, seeking work or were just hanging out idle. Begging with children became quite rare during the summer.

We understand begging as heavy work, which main purpose is to raise pity and will to assist in possible donors. At its best, begging can be profitable. The motives vary. Most of the people we met aim to improve their living conditions at home. Some aim to return to Finland. Others stay only a while. The people live in tents in camping areas or in obsolete areas. Also cars, caravans and apartments were used. Nutrition is often inadequate. Health related support was given 17 times. A medical doctor was visited 7 times.

We saw no sign of centrally coordinated begging. Instead, each group seems to operate independently. We had no evidence of forced begging, but strong male control of women was observed. We were told that the culture of Roma does not accept prostitution. The situation of children and the

elderly raised concern. The children left behind are taken care of by their relatives and problems with education are common especially in low-income families. The children following their parents are practically left without opportunities for education and learn the ways of traveler in early age. The income of the elderly is insufficient because of low pensions and lack of health or strength to work.

In the general level the income-transitions from rich to poor alleviate the situation among travelers. It is still only adaptation to a larger structural problem. Unemployment, insufficient social security, problems with education, childhood and families require more attention. The larger scope raises questions of Roma's situation in Europe and different stances of the EU countries.

However, the progress in the larger scale should not prevent from helping those who do not manage on their own. People should be helped where they are, through increasing participation and strengthening their capabilities. Direct material assistance can be done only after serious consideration in order to avoid the development of dependency, only strengthening the current situation. Special emphasis should be given to educating children and young people, as well as improving vocational skills of the adults. Any activity should be planned and implemented together with people in question, respecting and keeping their culture as an essential fundament for all activities.

SAATTEEKSI

Kerjäläisten määrän lisääntyminen Helsingin ja muiden kaupunkien kaduilla on puhuttanut suomalaisia kesästä 2007 lähtien. Suurin osa Suomessa tavatuista ulkomaalaisista kerjäläisistä on EU-kansalaisia. Euroopan unionin vapaan liikkuvuuden perustana on, että henkilö tulee toimeen omillaan eikä vastaanottavan jäsenvaltion kustannuksella. Direktiivin mukaan kansalaisilla on oikeus vapaasti oleskella toisessa jäsenvaltiossa kolmen kuukauden ajan.

Kerjäläisten liikkuminen maasta toiseen on näin ollen koko Euroopan unionin laajuinen ilmiö, jonka kehityksen ennustaminen on vaikeaa. Suomen Romanian suurlähetystö oli aiheellisesti asiasta huolissaan ja ennusti kesäksi 2008 ns. kerjäläistulvaa Suomeen. Helsingin kaupunki päätti varautua asiaan mahdollisimman hyvin ja perusteellisesti. Kaupungin asiantuntijaryhmä kävi 11.3 – 15.3.2008 perehtymässä ongelmaan Romaniassa. Vierailun tarkoituksena oli saada taustatietoja niistä oloista, joista kerjäläiset tulevat ja löytää keinoja heidän auttamiseksi myös heidän kotiseudullaan. Lukuisissa viranomaistapaamisissa meille esitettiin aina sama kysymys: Keitä he ovat ja mistä he tulevat? Emme osanneet vastata.

Kerjäläisasiain hoitamiseksi järjestettiin huhtikuun alussa 2008 suurten kaupunkien keskustelufoorumi Helsingin kaupungin kutsumana. Keskustelufoorumin Tukholmaan suuntautuneessa osuudessa nousi esille yhteispohjoismainen puuttuminen kerjäläiskysymykseen. Emme kuitenkaan löytäneet vastauksia kysymyksiin ”kuka, mistä ja minkä vuoksi?” Soitin matkalta Helsingin Diakonissalaitoksen diakonijaohtaja Jarmo Kökölle ja ehdotin projektia. Projektia, jossa kohdataan ihmisarvoa kunnioittaen kadulla kerjääviä ihmisiä.

Oli tullut nimittäin selväksi, että romanien tilanteesta ja ongelmista on valtava määrä tietoa, mutta Helsingin kaduilla kerjäävistä, kaduilla esiintyvistä tai kukkia kaduilla myyvistä ihmisistä emme ole tienneet aiemmin mitään. Kolmevuotisen projektin tavoitteeksi asetettiin kerjäämiseen liittyvien haittojen minimointi, lähikontaktin luominen Helsingissä kerjääviin romaneihin, maahantulo-motiivien selvittäminen sekä kerjäläistilanteen ja kerjäläismäärän kartoitus Helsingissä. Nyt julkaistun Rom po drom -projektin väliraportin tavoitteena ei kuitenkaan ole olla sosiologinen tutkimus, pikemminkin ihmisarvoa kunnioittava kertomus kaduilla tavatuista ihmisistä. Yksittäisten kerjäläisten tilanteesta ei kovin monessa maassa oltu kiinnostuneita. Tämän ovat projektissa haastatellut romanit itsekin sanoneet: ”Ei kukaan ole ennen ollut kiinnostunut meistä ihmisinä.” Projektissa on arvioitu sosiaalityön keinoin avuntarvetta, selvitetty ja ratkaistu arkisia asioita. Päivästä päivään, maasta maahan on kertomus tästä.

Kiitän aluksi projektin ohjausryhmän jäseniä asiantuntemuksesta, luovuudesta ja nöyryydestä vaikeassa ja oudossakin asiassa. Ohjaustyöryhmän työ jatkuu ja projektin jatkosta sekä toiminnan sisällöstä päätetään seuraavassa ohjausryhmän kokouksessa.

Projektin työpari Tuomo Leinonen ja Marjatta Vesalainen romaniankielentaitoisena ansaitsevat kiitokset ainoalaatuisesta työstä. Myös romanialaisen sosionomiopiskelija Anca-Loredana Enachen apu projektille on ollut korvaamaton. Heidän viestinsäkin on selvä: Elämme yhteisessä EU:ssa ja Euroopan köyhien, syrjäytyneiden ja marginalisoitujen ongelmat on ratkaistava rakenteellisin toimin kussakin jäsenmaassa. Euroopan maiden tukijärjestelmät on saatava samaan köyhyyden poistamiseen tähtäävään linjaan. Erityisenä painopisteenä tulee olla lapset ja nuoret sekä heidän koulutuksensa ja ammatillisen osaamisensa parantaminen.

Helsingissä 29.12.2008

Jarmo Räihä

Ohjausryhmän puheenjohtaja
Helsingin kaupunki
Sosiaalivirasto

Projektin ohjausryhmä

Jarmo Räihä, puheenjohtaja, Helsingin kaupungin sosiaalivirasto

Ritva Creutz, sihteeri, Helsingin Diakonissalaitos

Kyösti Florin, Fintiko Romano Forum – Suomen Romanifoorumi 22.10–31.12.2008

Jaana Föhr, Helsingin Diakonissalaitos

Marianne Heikkilä, Kirkon Ulkomaanapu

Pekka Höök, Helsingin kihlakunnan poliisilaitos

Jarmo Kökkö, Helsingin Diakonissalaitos

Aarno Lahtinen, Kirkon Ulkomaanapu

Tuomo Leinonen, Helsingin Diakonissalaitos

Minna Nummi, Helsingin Diakonissalaitos

Eeva-Marita Rinne-Koistinen, Kirkon Ulkomaanapu

Johanna Seppälä, Helsingin kaupungin hallintokeskus

Marjatta Vesalainen, Helsingin Diakonissalaitos

Miranda Vuolasranta, Fintiko Romano Forum – Suomen Romanifoorumi 18.4.–22.10.2008

1. PROJEKTIN KUVAUS

1.1. Johdanto

Edessäsi on Rom po drom -projektin väliraportti, joka on koottu kesän ja syksyn 2008 kohtaamisten pohjalta. Kartoitimme Helsingissä toimivien, ensisijaisesti romanikerjäläisten tai -kaupustelijoiden tilannetta tarjoten samalla informaatiota Suomen lainsäädännöstä ja olosuhteista sekä tuimme heitä mahdollisissa akuuteissa ongelmissa.

Pyrimme antamaan selkeän kuvan toimintamme lähtökohdista, toimintatavoista, toteuttamastamme kartoituksesta ja tekemiemme johtopäätösten taustoista. Tarkastelemme aihetta kohtaamiemme ihmisten kertomuksista käsin.

Raportin aineistona on yleistiedon lisäksi verkostoilta kerätty informaatio, työparin omat havainnot sekä eri muodoin tallennettu haastatteluissa saatu tieto. Aikaa työhön on ollut käytettävissä rajallisesti; vastassa on lähinnä vain lisää kysymyksiä. Työ on vasta alussa.

Kukaan haastatelluista ei esiinny raportissa omalla nimellään tai muuten tunnistettavalla tavalla. Vaikka tarinat eivät arkisuudessaan sitä kaipaisikaan, on ratkaisuun päädytty haastateltujen suojaamiseksi. Pyrimme kuvauksessamme autenttisuuteen, joten tilanteesta nousee tekstissä esille myös mahdollisesti vähemmän mairittelevia näkökulmia. Tavoitteenamme on kuitenkin kuvata tilanteen eri puolia mahdollisimman monipuolisesti. Kokonaisuus ei olisi ehjä ilman kolikon kääntöpuolta.

Sitaattien ja kertomusten osalta tarkoituksenamme ei ole arvioida niinkään meille kerrottujen tarinoiden todenperäisyyttä, vaan verrata kertomuksia laajempaan asiayhteyteen. Kertomukset ovat puhetta vierasmaalaisille, viranomaisilta vaikuttaville henkilöille, parhaimmillaan ehkä jopa lyhytaikaisille tuttaville, tai potentiaalisille auttajille.

Raportti käsittelee ensimmäiseksi projektin toimintatapoja, minkä jälkeen syvennymme havaintojemme esittelyyn. Johtopäätökset on liitetty osaksi kutakin aihepiiriä. Loppuun olemme listanneet mahdollisia tukitoimia. Koska viranomaisnäkökulmasta tuotettuja tilannekatsauksia on jo tehty (Sisäministeriö 2008), keskitymme arvioimaan tilannetta kadun kokemusten pohjalta, auttamistyön näkökulmasta.

1.2. Lähtökohdat

Helsingin kaupunki ja Helsingin Diakonissalaitos laativat yhdessä projektisuunnitelman kaupungin tavoitteiden pohjalta. Projektin on tarkoitus osaltaan tukea Helsingin kaupungin palvelujärjestelmää vastaamaan uuden ilmiön haasteisiin.

Ensimmäisen kerran Suomeen hakeutui runsaasti Itä-Euroopan romaneja turvapaikanhakijoiksi 1990-luvulla ja myöhemmin 2000-luvun alussa. Rautaesiripun kaatuminen avasi rajat kaikkien muiden ohella myös romaneille, ja EU-jäsenyys teki liikkumisesta käytännössä katsoen vapaata. Maasta lähteminen on jo pitkään koettu usein ainoaksi ratkaisuksi kotimaan ahdistavaan tilanteeseen. Ulkomailla työskentely ei kuitenkaan ratkaise kotimaan ongelmia, vaan toimii pikemminkin sopeutumiskeinona. EU-jäsenyyden myötä romanikysymystä voidaan kuitenkin ensimmäistä kertaa käsitellä monikansallisena kysymyksenä eikä vain kotimaan vastuulla olevana ongelmana.

On selvää, että romanien tilanne Euroopassa vaatii parannusta. Suuri osa romaneista elää edelleen heikoissa, pahimmillaan jopa ala-arvoisissa olosuhteissa. Matalan elintason lisäksi myös sosiaaliset ongelmat ovat yleisiä. Tilannetta kuvataan usein syrjinnän, marginalisoitumisen, kouluttamattomuuden, epätasa-arvon ja työttömyyden sekä toimeentulon ongelmien näkökulmista. Aihetta on myös tutkittu paljon, ja viime aikoina se on noussut esille myös poliittisilla kentillä aiempaa paremmin. Meneillään on esimerkiksi teemavuosikymmen romanien inklusion tukemiseksi (*Decade of Roma Inclusion 2005–2015*). Silti monessa Euroopan maassa romanien integroituminen luonnolliseksi osaksi yhteiskuntaa on vielä kesken.

Kun huomion kohteena ovat kotimaastaan toimeentulon perässä lähtevät henkilöt, edellä mainituista ongelmista keskeisin on työttömyys sekä ne yhteiskunnan toimet, joilla voidaan vaikuttaa toimeentuloon suoraan tai välillisesti. Köyhyys ja toimeentulomahdollisuuksien puute eivät kuitenkaan ole vain romanien ongelma vaan koskettaa myös muita kansanosia. Köyhyys on ilmiönä riippumaton tilanteesta valituista sopeutumiskeinoista kuten kerjäämisestä tai kaupustelemisesta. Sopeutumiskeinosta riippumatta kaikilla heikossa elämäntilanteessa olevilla on oltava tasapuolinen oikeus apuun.

Alun suunnitteluvaiheessa nähtiin tarve erilliselle kartoittavalle hankkeelle. Helsinkiin tulevien romanien tilanne ei näyttänyt kaikilta osin niin yksiselitteistä, että sen pohjalta olisi mahdollista laatia selkeää toimintaohjelmaa. Paitsi lainsäädännöllisiä haasteita, muun muassa Itä-Euroopan romanien liikehdintään on liittynyt joitain sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haasteita eri puolilla Eurooppaa. Yksioikoisen auttamisen sijaan haluttiin tarkentaa tilanteesta olevaa käsitystä. Onhan eri asia jäsentää tietoa yleisellä tasolla kuin saada tietoa yksityisen ihmisen itsensä kertomana. Kohtaamalla ihmisiä ja haastatteleamalla heitä heidän arjessaan toivottiin saatavan tietoa, joka auttaisi laajana ja monimutkaisena pidetyn ongelmavyöhdin purkamisessa, yksilöistä käsin ja heidän etunsa mielessä pitäen.

Oli myös odotettavissa, että Suomeen saapuvilla henkilöillä olisi erilaisia sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia. Akuutin tuen tarpeen mittakaava oli kuitenkin täysi arvoitus. Projektityöntekijöitä ei haluttu lähettää vain kyselemään, vaan heille annettiin konkreettiset mahdollisuudet myös toimia, mikäli tilanne niin edellyttäisi. Näitä mahdollisuuksia myös käytettiin tietyissä tilanteissa.

Projektissa ovat työskennelleet romaniankielentaitoinen Marjatta Vesalainen (sosionomi) sekä Tuomo Leinonen (sairaanhoitaja-diakoni, ytk. yo.). Lisäksi tärkeänä apuna on ollut romanialainen sosionomiopiskelija Anca-Loredana Enache Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksiköstä ajalla 1.9.2008–12.12.2008.

1.3. Kohderyhmä

Vaikka projektin aloite kumpusikin nimenomaan Romaniasta tulevien romanien tilanteesta, projektissa lähdettiin liikkeelle laajemmalla lähestymistavalla. Kohderyhmää ei rajattu etukäteen tietyn etnisyyden tai muun vastaavan kriteerin perusteella.

Määrittelimme ensisijaiseksi kohderyhmäksi Helsingin kaduilla kerjäävät, soittavat, kaupustelevat tai muuten epävirallisella tavalla elantonsa ansaitsevat ihmiset. Vaikka projektin kielitaito rajoittui vain romanian kieleen Itä-Euroopan kielten osalta, kokonaiskuvan kannalta oli tärkeää lähestyä jokaista, joka toimi kaupungilla näissä epävirallisissa tulonhankintatarkoituksissa.

Käytännössä kuitenkin kohtasimme lähes pelkästään Romanian romaneja. Bulgarialaisia kohtasimme vain yhden suuremman turvapaikanhakijaryhmän ja muutaman yksittäisen henkilön. Muunmaalaisia kerjäläisiä ei ollut kuin yksittäin: kaksi suomalaista ja yksi virolainen.

1.4. Työparin työskentely

Yleensä kohtaaminen tapahtuu kadulla, jossa näemme henkilön kerjäämässä, kaupustelemassa tai soittamassa. Lähestymme, tervehdimme romaniaksi ja asetumme samalle tasolle juttelemaan: kysymään kuulumisia, vähän kertoilemme, mistä olemme ja mitä teemme. Jos henkilölle sopii, voimme mennä keskustelemaan vaikka kahvilaan, tosin useimmiten keskustelemme kadulla. Tutustumme vaihteittain, toisiimme tuntumaa ottaen. Vastailimme kysymyksiin, auttelemme ongelmassa, neuvomme, kerromme kaikenlaista Suomesta ja kyselemme heidän tilanteestaan täällä ja olosuhteista kotimaassa. Useimmat ovat olleet ilahtuneita siitä, että olemme kiinnostuneita heidän näkökulmastaan.

”Kerrankin meiltä kysytään” totesi eräs nuori romanimies. ”Kukaan ei ole meiltä kysynyt koskaan mitään, vaikka Italiassa meitä oli kymmeniä tuhansia. Unkarissakaan ei kukaan kysynyt mitään vaikka se on Romanian naapurimaa.”

Olemme tutustuneet kohtaamiimme ihmisiin ja heidän elämäänsä olemalla läsnä erilaisissa tilanteissa. Olemme olleet ”vilpittömiä ihmettelijöitä”, joskaan emme kovin ”lieassa vedettäviä”. Olemme saaneet eri tilanteissa vastaamme sikermän mitä erilaisimpia pyyntöjä ja toiveita, joiden toteuttaminen ei ole ollut mahdollista eikä aina edes järkevää henkilön itsensä kannalta. Olemme kuitenkin tehneet parhaamme auttaaksemme aina silloin, kun apua on oikeasti tarvittu.

Keskeinen tavoite on ollut ihmisten kohtaaminen heidän omassa ympäristössään. Olemme pyrkineet olemaan kaikkialla siellä, missä olemme kuulleet heidän vaikuttavan. Eniten olemme kulkeneet Helsingin keskustakortteleissa. Lisäksi olemme vierailleet eri paikoissa kuten Malmin keskuksessa, Itäkeskuksen, Kontulan ja Myllypuron ostoskeskuksissa sekä metroasemilla. Olemme myös vierailleet eri majapaikoissa, jolloin olemme pyrkineet noudattamaan periaatetta tulla paikalle vain kutsuttuina. Usein kohdattamme ihmiset tekevät työtään eli useimmiten kerjäävät tai soittavat. Emme tällöin ole välttämättä häirinneet heidän työtään sen enempää, vaan sopineet mahdollisen tapaamisen toiseen kertaan.

Työajat ovat vaihdelleet. Kadulla on oltu pääosin arkisin ja päiväsaikaan samaan aikaan kun suurin osa kohderyhmästämme on ollut ansaintatyössä. Ilta-aikana kadulla on liikuttu harvemmin. Siirtyminen paikasta toiseen on tapahtunut julkisilla liikennevälineillä.

Olimme varautuneet monenlaisiin tilanteisiin. Mukana kulki esimerkiksi sairaanhoitajan välineistö: ensiapulaukku, haavanhoitotuotteita, verenpainemittari, verensokerimittari, stetoskooppi, ravintoainevalmisteita sekä valikoima käsikauppalääkkeitä. Lisäksi verkostoitumisen kautta on avattu mahdollisuuksia varsin monenlaisissa ongelmassa tukemiseksi. Akuutti tilanne on aina hoidettu yhteistyössä asiasta vastuullisen viranomaisen kanssa. Laakson terveysaseman, Lasten ja nuorten sairaalan sekä Marian sairaalan kanssa oli sovittu akuuttien tilanteiden yhteistyöstä.

Olemme myös toimineet eräänlaisina ”Suomi-konsultteina”, sillä olemme kiinnittäneet erityistä huomiota tiedon jakamiseen; kohtaamiemme ihmisten tiedot Suomesta ja toimintatavoista täällä ovat olleet useimmiten varsin olemattomat. Meiltä kysytyt tiedot ovat vaihdelleet perusasioista (ruoka, majoitus, tietokoneen käyttö, lentolipun tilaus) erilaisiin toiminta- ja menettelytapoihin (työnhaku, verotus, maassaolo, viranomaisyhteydet). Erityisesti työnhakemiseen liittyvät kysymykset ovat olleet yleisiä. Projektissa onkin kerätty kesän aikana runsaasti tietoa eri tahoilta mm. EU-kansalaisten maassaoloon liittyen ja jaettu sitä kohtaamistilanteissa.

1.5. Mediayhteydet ja julkisuuspolitiikka

”Kerjäläiskysymys” on saanut mediassa runsaasti huomiota osakseen. Projektin alkuvaiheessa pienelle hankkeelle haluttiin taata työrauha. Tiedotuslinjauksella toivottiin myös olevan vaikutusta asian käsittelyyn mediassa: kohu-uutisten ei katsottu olevan rakentava tapa ilmiön käsittelyyn. Myöskään romaneihin kohdistuvan negatiivisen leiman ei haluttu entisestään vahvistuvan.

Aiheesta käytävältä keskustelulta toivoisi positiivista tavoitteenasettamista. Hedelmällisimmältä keskustelu vaikuttaa silloin, kun se syventää käsitystä romanien nykyisestä tilanteesta ja vähentää turhia uhkakuvia. Parhaimmillaan keskustelu palauttaa huomion aiheen kannalta merkityksellisimpiin kysymyksiin: mistä on kyse? Miten tilannetta voidaan parantaa? Mikä on poliittisten toimijoiden merkitys tilanteeseen? Medialla on keskeinen rooli tässä keskustelussa.

1.6. Yhteistyö ja yhteydet

Projekti on alkuvaiheensa aikana ollut yhteydessä seuraavien toimijoiden kanssa. Pyrimme olemaan yhteydessä mahdollisimman kattavasti aiheen parissa työskenteleviin yhteistyökumppaneihin milloin tuen, milloin yhteistyön, milloin ajatusten vaihdon tai tiedotuksen merkeissä. Näistä keskeisimpiä ovat olleet Sosiaalipäivystys, Laakson terveysasema sekä Helsingin Diakonissalaitoksen naisten tukipiste Salli.

Yhteistyökumppaneina ovat olleet seuraavat organisaatiot:

- Helsingin Diakonissalaitoksen Kaalo-, Stoori-, Kaiku- ja Vamos-projektit sekä naisten tukipiste Salli
- Helsingin ev.lut. seurakuntayhtymä
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto
- Helsingin kaupungin terveystyö: Laakson terveysasema, Lasten ja nuorten sekä Marian sairaalat
- Helsingin kaupungin turvallisuus- ja valmiusosasto
- Helsingin kihlakunnan poliisilaitos
- Helsingin sosiaalipäivystys
- Helsingin Vieraskoti
- International Evangelical Church in Finland
- Metsälän ja Kyläsaaren vastaanottokeskukset
- Pro-tukipiste
- Rastilan leirintäalue
- Romanian suurlähetystö
- Saalem-seurakunta
- Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen diakonia- ja yhteiskuntatyö
- Suomen Pelastusarmeija
- Suomen Punainen Risti
- Suomen leirintäalueyhdistys
- Työvoimatoimistot: EuRes ja Kamppi
- Töölön ja Vuosaaren ev.lut. seurakunnat
- Vantaan vankila
- Vapaa liikkuvuus -verkosto
- Vähemmistövaltuutetun toimisto

Katutyön arjessa paljon apua oli kohtaamisista mm. Helsinki helppien, vartijoiden sekä torimyyjien kanssa. Myös muita yhteyksiä pyrittiin muodostamaan. Verkostoitumista jatketaan ja kehitetään edelleen projektin toiminnan edetessä.

2. KARTOITUS

2.1. Lähtökohdat

Kartoitus oli projektin ensimmäinen ja keskeisin tehtävä, jonka tarkoituksena oli luoda pohjaa mahdollisille jatkotoimille. Työ osoittautui mielenkiintoiseksi ja haastavaksi. Saadut kokemukset herättävät lähinnä vain lisää kysymyksiä, mutta myös opettavat työhön.

Raportti käsittelee poliittisesti herkkää aihetta, minkä lisäksi sen keskiössä ovat haavoittuvassa ja herkässä asemassa olevat ihmiset. Tasapainoilu avoimuuden ja ymmärtämisen sekä toisaalta negatiivisen leiman välillä on vaikeaa. On lähdettävä siitä, että haastateltavamme ovat itse vastuussa omasta toiminnastaan. He ovat keskustelleet kanssamme tehtävämme tietäen. Olemme vuorostamme pyrkineet siihen, että raportti olisi kohtaamiemme tilanteiden kanssa mahdollisimman autenttinen. Lopputulos ei ehkä ole poliittisesti korrektein mahdollinen, mutta luotamme lukijan kykyyn nähdä raportti tilannekuvauksena, jossa erottuu niin työntekijän haavoittuvuus kuin sosiaalityön valintojen vaikeus tilanteessa, jossa ei ole selvää käsitystä keinoista vaikuttaa näihin kysymyksiin.

Jouduimme myös joskus todistamaan ikäviäkin tilanteita. Tuomme ne esille siinä missä muutkin. Vaikka elämä ei aina jaa parhaita korttejaan, ihmisarvo ja oikeus tasaveroiseen kohteluun ja mahdollisuuksiin on jokaisella. Vaikka käsillä olisikin toistaiseksi vain hankalia valintoja, epätydyttäviä tuloksia, turhautumista ja pettymystä, tärkeintä on löytää suunta, jonka kautta saavutettaisiin kaikkien osallisten hyvinvoinnin kannalta paras lopputulos. Sen apuna toimii parhaiten realistinen käsitys tilanteesta.

2.2. Haastattelut

Kohtasimme ihmisiä pääosin kadulla, kahvilassa tai majapaikoissa. Tilanteen niin salliessa saatoimme syventyä keskustelemaan. Joidenkin haastattelujen taltioinnissa käytettiin digitaalista nauhuria, aina haastateltavan luvalla. Kaikille haastatelluille kerrottiin, mihin tarkoitukseen keräsimme tietoja. Haastattelumuotona oli avoin teemahaastattelu.

Haastattelija on itse kirjannut muistiin varsinkin alkuvaiheen haastattelut, yleensä saman päivän aikana. Nauhuria ei haluttu käyttää, ettemme vaikuttaisi liikaa toimittajilta tai herättäisi tuntemattomina liikaa epäluuloa. Tämä lähestymistapa osoittautui toimivaksi.

Huomionarvoista on myös se, että keskustelukulttuuri Romaniassa ei välttämättä ole sellainen, mihin Suomessa on totuttu. Myös koulutustaso vaikuttaa puhetapaan.

Projekti on tilastoinut kesä-lokakuun aikana noin 180 keskustelua, joista suuri osa on kirjoitettu muistiin. Nauhoitettuja haastatteluja on 24 ja työparin muistiinpanemia haastatteluja on 30. Raportoinnin ulkopuolelle jäivät sellaiset henkilöt, joiden kanssa ei syntynyt keskusteluyhteyttä.

2.3. Aineisto

Aineisto koostuu havaintoraporteista sekä nauhoitetuista haastatteluista. Joitain tehtävänannossa määriteltyjä tietoja on myös taulukoitu, kuten kohdatun henkilön ikä, sukupuoli, ilmoitettu kotipaikka, ansaintatyö, se, mitä teki ensiksi kohdatessa (kohtaamisperuste), kansallisuus, tulotapa ja -syy, kokemus omasta voinnista sekä kokemukset projektista. Kohdatut henkilöt on kirjattu taulukkoon niin, ettei heitä ole mahdollista tunnistaa.

Työparin kirjoittamat raportit ovat päiväkirjamuodossa. Siksi ne sisältävät myös työntekijän omia havain-toja ja pohdintoja tilanteesta. Raportit olivat käytännössä hyvä tapa purkaa päivän tapahtumat pois mie-lestä. Niissä välittyvät siten työn nostamat tunteet ja ristiriidat. Esimerkit on kuitenkin pyritty valitsemaan sekä kohdattuja ihmisiä että kertojaa kunnioittaen.

Raporttiin on myös sisällytetty joitain yksittäisiä tietoja työparin matkalta Romaniaan 29.11.–7.12.2008.

2.4. Kirjoitusasu

Kohdattujen ihmisten puheen suorat sitaatit ovat lainausmerkeissä (" "). Ilman lainausmerkkejä oleva sisennetty teksti on ote kyseisestä tilanteesta kirjoitetusta kohtaamisraportista. Joissain sitaateissa on hakasulkeilla ([]) korvattu pidempi tekstiosio, jonka olennainen merkitys on kirjoitettu hakasulkeiden sisään. Teksti on käytännössä katsoen autenttista, vain kieliasua on parannettu joiltain osin sekä luotta-muksellisia tietoja on poistettu.

Haastateltujen ihmisten nimet on korvattu raportissa satunnaisesti valituilla kirjaimilla (esim. F, neiti E). Lisäksi heidän kotipaikkatietonsa on korvattu eri kirjainpareilla (esim. T.H.), joilla ei ole yhteyttä alkupe-räiseen paikannimeen. Myös ikä- ja sukupuolitiedot on useimmiten häivytetty. Tiukka käytäntö johtuu osaltaan kohderyhmän pienuudesta.

Sitaatteja valittaessa on pyritty huomioimaan, ettei niitä tule liikaa samoilta henkilöiltä, vaan että ra-portissa hahmottuva kokonaisuus vastaa kohtaamiemme tilanteita. Koska materiaalia on kuitenkin sen verran paljon, on sitaatit valittu ensisijaisesti niiden edustavuuden ja osuvuuden vuoksi. Paljon hyviä ker-tomuksia ja havaintoja jouduttiin jättämään pois. Raportti on siitä huolimatta varsin pitkä. Halusimme kuitenkin antaa kohtaamiemme ihmisten omalle puheelle mahdollisimman paljon tilaa.

Sanojen "romani" ja "mustalainen" käytöstä voimme mainita seuraavaa: Käytämme tässä raportissa johdonmukaisesti sanaa "romani" paitsi niissä kohdissa, joissa puhuja itse käyttää sanaa "mustalainen" (=tsigane) sitä erityisesti korostaen. On ehkä syytä huomata, että tässä poikkeamme autenttisuudesta diplomaattisuuden hyväksi. Kohtaamamme ihmiset nimittäin käyttävät niin itsestään kuin toisistaan sa-naa "tsigane" lähes jatkuvasti. Korrektimpaa muotoa "rrom/rom" kuulee vain harvoin. Toivomme, että yksikään lukija ei koe valitsemaamme kieliasua loukkaavaksi millään tavoin.

2.5. Litterointi

Projektin työntekijät litteroivat haastattelujen nauhoituksista saadun materiaalin. Käytössä oli teemahaastattelun tarpeisiin sovellettu litterointimerkistö, jossa erotettiin vain äänen korotukset ja sisältöön liittyvät nyanssit. Litteroituihin haastatteluihin on lisäksi kirjoitettu kuvaus tilanteesta ja tapahtuman tarkemmasta viitekehystä.

Haastattelut käännettiin suomeksi useimmiten suoraan litteroinnin yhteydessä. Työ oli vaativaa ja aikaa vievää. Eri puolilta Romaniaa tulleiden murteet ja puhetyyli (mm. puhenopeus) eroavat toisistaan. Maaseudulta tulleiden romanien kieli on hyvin värikästä ja kansanomaisista sisältäen runsaasti eri sananparsia ja sanontoja. Keskenään romanit puhuvat useimmiten romanikieltä, joka heidän kertomansa mukaan on varsin erilaista eri maakunnissa.

2.6. Tietojen käyttö

Kaikkien haastateltavien kanssa on keskusteltu projektista ja sen tavoitteista. Haastatelluilta on kysytty lupa käyttää tietoja raportissa niin, ettei yksityiskohtaisia tai identiteetin paljastavia tietoja tuoda julkisuuteen.

Projektin keräämä tieto on vain projektissa työskentelevien henkilöiden saatavilla. Tutkimus- tai muuhun yleishyödylliseen käyttöön tietoja saatetaan antaa erikseen sovittaessa, normaalia asiakkaiden tietosuojaa soveltaen.

2.7. Kohtaamisten viitekehykset

Kohtaamistilanteiden kannalta keskeinen haaste on synnyttää luottamusta työntekijöiden ja kohdattavien ihmisten välille. Kokonaisuuden kannalta merkityksellistä oli pyrkiä hahmottamaan, milloin saatu tieto on luotettavaa ja milloin ei. Käytännössä tilanne varmasti vaihteli suurestikin riippuen siitä, keitä kohtasimme ja missä, sekä millä motiivein tai toivein keskustelussa esiinnyttiin.

”Poliisillakin voi olla ensiapulaukku”

Välillä oli vaikea vakuuttaa ihmisiä siitä, ettemme tahdo heille pahaa vaan tähtäämme toiminnallamme heidän auttamiseensa. Tieto projektista levisi yleensä varsin nopeasti. Suhtautuminen vaihteli laidasta laitaan. Eräät pitivät meitä edelleen potentiaalisina auttajina, joko virallisesti tai edes yksityishenkilöinä. Toiset olivat hyväksyneet projektin luonteen ja kohtasivat meidät luontevasti siltä pohjalta. Jotkut taas pelkäsivät, että edustaisimme jotain heille mahdollisesti vihamielistä viranomaistahoa.

Emme ole osanneet arvioida, mitä mieltä muut kohtaamamme henkilöt ovat siitä, että olemme enemmän niiden kanssa, joihin olemme jo tutustuneet paremmin. Ryhmien välillä on välillä ollut keskinäisiä erimielisyyksiä. Lisäksi meitä on luultu poliiseiksi, sosiaalityöntekijöiksi, Jehovan todistajiksi ja toimittajiksi, joitain mainitaksemme. Onneksi meistä liikkuneista huhuista on ollut myös osaltaan helppo leikata siivet: teot puhuvat puolestaan. Välillä tulee myös raja vastaan. Kun emme ole voineet auttaa niin kuin he ovat halunneet, tai niin useaa kuin he ovat toivoneet, olemme saaneet aina välillä kuulla kunniamme.

Työn pyytämisen mukana oli jotakin pilkan tapaistakin: *”Ettehan te tietysti voi järjestää mitään, koska ette halua..”* Selitin, että olen töissä ja teen nyt sitä, mitä työnantaja on pyytänyt; muuhun ei aika yksinkertaisesti riitä.

Yleensä ihmiset olivat meidät kohdattuaan valmiita kuuntelemaan ja keskustelemaan, vaikka lähtökohta olisi ollutkin vähän niin ja näin.

G ei oikein keskittynyt kuuntelemaan projektistamme ja sen perustamissyistä, vaan mutisi F:lle, että eiköhän jo lähdetä: *”Tässähän tämä on, ei nämä kuitenkaan avusta.”* F vaikutti vähän lähtöä tekevältä syötyään ruokansa, mutta syventyi kuitenkin kuuntelemaan projektistamme, jonka käsitti aivan fiksusti: *”Atunj faceti o idea”*. Eli yritätte muodostaa käsityksen asiasta.

Välillä haastattelun antamiselle asetettiin ehtoja: annamme haastattelun, jos saamme jotain. Olemme myös kuulleet, että joku olisi myynyt lehdelle tarinan jostakusta toisesta, ja pitänyt itse palkkion.

”En minä puhu lainkaan, turhaan puhun, jos annan haastattelun ehkä joku toinen saa rahaa haastattelustani ja valokuvista, joita meistä otetaan täällä. En minä tarkoita teitä, haluan vaan sanoa, ehkä joku toinen saa.”

”Mutta anna sitten minulle jotakin tästä hyvästä, osta vaikka tupakkaa tai ruokaa viimeisen päivän kunniaksi. Näytätte, että olette ystäviäni, jos ette, en puhu nauhalle. Eikö niin?”

Pystymme useimmiten perustelemaan toimintamme: voidaksemme auttaa me haluamme tutustua heidän elämäänsä.

Työpariin suhtautumisen lisäksi myös muut asiat vaikuttavat kertomuksiin. Joillain puheenparsi voi olla varsin teatraalinen: ylisanoja ja mahtipontisia elkeitä, varsinkin ensimmäisissä kohtaamisissa. Joskus taas tuntuu, että tarinaa keksitään sitä myöten kun se etenee, minkä huomaa viimeistään asiaa tarkennettaessa.

K näytti henkilötunnustaan edelliseltä käynniltä [lääkärillä], siinä kotipaikkana F.A. Meille kertonut I.U. Mainitsin tästä, johon heti vastaus: *”Katuni on F.A., sijaitsee I.U.:ssa.”*

Toisaalta taas kyse voi olla myös kohteliaisuudesta. Ei haluta suoraan sanoa, että nyt ei oikein ennätä puhumaan, kun pitää mennä kerjäämään, tai ettei nyt oikein jaksaisi tai pystyisi juttelemaan.

Espalle mennessä kohtasin Keskuskadulla T:n vaimon, joka tervehti ystävällisesti ja kertoi olevansa menossa laittamaan ruokaa. Minne? *”No, sinne missä nukumme, Rajasaareen.”* Onhan teillä kaikki tarpeellinen siellä? *”On.”* Totean, että pitkä matkahan tästä on kävellä. Nainen hymyilee ystävällisesti. Jatkoimme matkaa. Muutaman korttelin päässä näen hänet risti-istunnassa kadulla, kasvot alas luotuina kerjäämässä.

On ymmärrettävää, että kovinkaan moni olisi valmis kertomaan osoitettaan vieraassa kaupungissa kahdelle ventovieraalle kyselijälle. Etäisyys luo turvaa ja suojaa yksityisyyttä. Tämänkaltaisen projekti saatetaan myös mieltää osaksi viranomaisten toimintaa. Jo pelkkä virallinen toimintastatus ja toimintamme luonne on omiaan herättämään epäilyksiä niissä ihmisissä, jotka eivät välttämättä halua toiminnalleen huomiota. Myös Ceausescun ajan kokemukset varmasti vaikuttavat; lisäksi kokemukset muiden maiden viranomaisista voivat olla aika kovia.

Kerron projektista, kyselen, voisimmeko joskus nauhoittaa hänen juttujaan? Hän pelkää suostua, sillä jos tarina menee Romanian poliisin korviin, hänet hakataan ja vangitaan. Sama kuin ennenkin poliisin kanssa; tekevät mitä vain.

Välillä taas ei oikein tiedä, mitä pitäisi uskoa tai olla uskomatta. Vasta käynti romanikyliässä kohdatujen ihmisten kotipaikkakunnilla selvensi käsityksiämme.

A tuumailee: *”Et usko kertomuksiani, luulet, että olen hullu”*. Näyttää valokuvia kodistaan. Tulee ristiriitainen tunne. Toiset romanit kertoneet, että A:n suku on pelannut talonsa, toisaalta itse kertoo olleensa vuosikausia muualla Euroopassa ja toisaalta näen talon kuvan ja kuulen taas, että A:n lapsi ei saa mistään avustuksia, mikä taas ei vastaa yleistä käsitystä Romanian sosiaaliturvasta.

”Nyt olet kertonut jo liian paljon”

Tuntuu, että useampaa henkilöä haastatellessa toiset tarkkailevat sitä, miten kukin puhuu. Avoin puhe on varsin harvinaista. Joskus toppuuttelu on niin aktiivista, että sitä suorastaan ihmettelee.

Soittaja vei R:ää vähän syrjään ja suhahti tälle: *”Älä nyt kertoile niille!”* ja kääntyi sitten meihin päin, selostaen nauraen, iloisesti elehtien ja kättä huitaisten: *”Lähdemme elokuussa, lähdemme Norjaan tai menemme välillä kotiin. Soitamme, huvittelemme, näemme mekin maailmaa!”*

Välillä tuntui siltä, että usein kohtaamamme ihmiset ovat valmiiksi informoituja ainakin meistä, mutta myös monesta muusta Suomeen ja Helsinkiin liittyvästä asiasta. Ehkä Helsingissä toimi lisäksemme ”näkömätön rinnakkaisprojekti” tai sitten kohtaamillamme ihmisillä oli vanhoja yhteyksiä Suomeen. Toisaalta viidakkorumpu on äärimmäisen tehokas ja ehkä myös luotetuin viestintätapa varsinkin oman ryhmän keskuudessa.

Muutaman sanan vaihdettuamme sai vaikutelman, että miehet olivat kuulleet meistä ja projektistamme, *”joka ei mitenkään auta”*.

Paitsi meitä, myös myös muita asioita koskevat jutut tuntuivat kulkevan nopeasti. Jos jotain oli tapahtunut, tieto siitä oli äkkiä muilla ja pian myös meillä.

”Eräs italialainen kertoi, että täältä saa asunnon ja työtä”

Välillä joissain tilanteissa meihin kohdistui niin paljon pyytämistä tai Suomeen tuloa perusteltiin sen verran erikoisin tiedoin, että katsoimme parhaaksi yrittää antaa tietoa Suomen tilanteesta, jotta he saisivat paremman käsityksen vallitsevista olosuhteista. Esimerkiksi Suomessa ei anneta automaattisesti asuntoja kaikille, vaan niihin on tietyt kriteerit, tai että suomalaisillakin ihmisillä on ongelmia, joiden ratkaisemisessa yhteiskunnalla on vielä paljon tekemistä.

Tässä yhteydessä kerroimme pääkaupunkiseudullakin olevan n. 3500 asunnotonta. Ja ihmettelimme, miksi juuri he odottavat ilmaista majoitusta ja avustusta tultuaan soittamaan Suomeen. Tänne tulee kesäisin paljon katusoittajia muualtakin, mutta he eivät tietääksemme saa mistään ilmaista tai muuta erikoismajoitusta tai -huoltoa vaan pitävät itse huolen itsestään. Totesimme kuitenkin, että muuten on oikein mukavaa, että ovat tulleet vireyttämään Helsinkiä.

Tämänkaltaisen kevyt ”ajattelun haastaminen” tuntui toimivalta. Paitsi että ihmettelyn kautta saatoimme antaa kohtaamillemme ihmisille käsityksen siitä, minkälaiseen tilanteeseen he olivat tulleet, se auttoi myös osoittamaan, ettei avun saanti ole niin itsestään selvää täälläkään. Jostain oli kuultu välillä aika hurjia juttuja siitä, miten paljon täällä autetaan ja kuinka vauraita sekä hyväntahtoisia ihmisiä täällä on. Ei ehkä ole kovin kestävä tapa asettaa oma ja perheen tulevaisuus sen varaan, saadaanko apua vieraasta maasta vai ei.

”Tuli tunne, ettei halua näkyä”

Projektityöntekijöiden näkökulmasta kohtaamistilanteet menivät suurimmaksi osaksi turvallisesti. Suurin osa oli hyväsydämiä, avoimia ja mukavia ihmisiä, mutta oli myös joitain ihmisiä, joiden kohdalla myös oma turvallisuus nousi mieleen. Muutaman kerran läsnäoloamme tai osallistumistamme rajattiin siitä syystä, että tilanne tai sen saama suunta ei tuntunut turvalliselta.

Pyrimme kuitenkin vaikuttamaan tilanteisiin aina jo ennalta omalla suhtautumisellamme. Olemme pyrkineet pitämään huolen siitä, ettei kenenkään ole tarvinnut kokea meitä minkäänlaisena uhkana, vaan päinvastoin. Luottamus, vaikka heikkokin, on kaiken ytimessä.

3. KOTIMAAN OLOSUHTEET

3.1. Arki

Näin kertoo noin 50-vuotias rouva omasta ja perheensä elämästä Romaniassa. Vaikka lasten ja köyhyyden merkitystä korostetaankin näkyvästi, hahmottuu tässä selvästi perusedellytysten puute arjessa:

”Siis lapsemme Romaniassa ovat jäänet ilman kouluja ja minä olen 54 vuotias. En ole käynyt koulua, koska Ceusescunkaan aikana meillä ei ollut mistä elää. Vanhempamme joutuivat ottamaan meidät peltotöihin mukaansa ja siihen jäivät koulut. Että näin.

Vanhempamme veivät meidät peltotöihin ja päivällä saatiin jotakin vellinlitkua syötäväksemme. Meidät vietiin töihin mukaan, koska ei kotona ei ollut ketään, joka olisi meistä huolehtinut.

Nyt me joudumme jättämään lapsemme naapureiden ja vanhusten hoitoon, joudumme lähtemään ja hankkimaan rahaa. Lähetämme kotiin kuukaudessa satasen tai jopa 150 €. Kaiken mitä saamme, lähetämme heille.

Mitäs sanot, mitäs luulet, jos jään minäkin kotiin? Mitäs annamme lapsille syötäväksi? Kun vain voisimme jotakin lähettää heille.. jotta he tulisivat toimeen. Minä syön täällä sitä mitä ihmiset minulle joskus antavat kadulla ja rahat lähetän kotiin lapsille ja vanhuksille ja muille sukulaisille.”

Kertomuksesta voi nähdä muun muassa tuen puutteen merkittävässä siirtymävaiheissa. Samoin kerrotaan, miten elannon turvaaminen on muodostunut niin keskeiseksi, ettei tilaa eikä voimavaroja ole riittänyt pitkäjänteisemmälle työlle lasten tulevaisuuden rakentamiseksi. Pienestä pitäen on tehty töitä, naimisiin on menty varhain ja jääty siinä vaiheessa ilman koulutusta. Yhteiskunnan muuttuessa ei ole ollut valmiuksia eikä kenties enää tahtoa tai mahdollisuuksia kasvaa haasteiden mukana ja parantaa asemaa yhteiskunnassa koulutuksen ja osallistumisen kautta. Nyt lapset kasvavat vuorolleen samaan: taloudellinen toimeentulo täytyy turvata tässä ja nyt, koulutuksen ja osallisuuden kustannuksella.

Niin tässä kuin muissakin kertomuksissa myös näkyy, miten avautuvassa Euroopassa on mahdollista toimia tilanteeseen vaikuttamiseksi. Vanhemmat lähtevät ansaitsemaan tuloja, joita olisi vaikea saada kootuksi kotimaassa.

Entinen kotimaa näyttäytyy kertomuksissa usein negatiivisessa valossa. Tämä on ymmärrettävää, sillä maasta olisi tuskin lähdetty, jos sen olosuhteet olisivat riittävän hyvät. Toisaalta kyse voi myös olla kertojalle edullisesta näkökulmasta: näin hän oikeuttaa maasta lähtönsä eikä tilanne mahdollista juuri muuta kuin lähdön ulkomaille.

Kuitenkin toteuttamamme uutisseurannan perusteella ainakin Romaniassa uutisoidaan romanien kurjasta tilanteesta nykyään säännöllisesti. Tämä poikkeaa aikaisemmasta, sillä ennen uutisoitiin lähinnä romanien aiheuttamista ongelmista.

Romaneihin kohdistuva syrjintä on myös ollut paljon esillä. Ilmeisesti tilanteet vaihtelevat varsin paljon jopa paikkakunnittain. Liika keskittyminen romaneihin kohdistuvaan syrjintään saattaa toisaalta luoda katkeruutta valtaväestössä, jonka enemmistö ei välttämättä koe harjoittavansa syrjintää siinä määrin kuin annetaan ymmärtää.

Mahdollista syrjintää saattaa edesauttaa myös hallintojärjestelmän mahdollistama varsin suuri virkamiesten vapaus, mikä voi johtaa myös mielivaltaan. Olemme usein kuulleet, miten suuri valta kunnanjohtajalla on avustuspäätöksiä tehtäessä. Tästä viestisi muun muassa maan suhteellisen yleinen korruptio. Esimerkiksi vuonna 2005 noin 22 % romanialaisista kertoi joko itsensä tai perheenjäsenensä joutuneen maksamaan lahjuksia (Transparency International 2006). Korruption syyttäminen ongelmista oli varsin yleistä.

”Täällä kulutatte 20 euroa illassa lapsenne ruokaan, mutta me voisimme antaa lapsille syötävää vain kerran kuussa tuolla 12 eurolla. Romania pitää meitä pilanaan, koko Eurooppa on avustanut Romaniaa. Eurooppa on antanut Romanian rahaa teiden rakennukseen, köyhiä varten ja sairaaloita varten, mutta kaikki mitä hallitus on tehnyt on se, että ovat sujauttaneet rahat omiin taskuihinsa.” “Ne [poliitikot] omistavat yökerhoja ja hotelleja sekä vievät kaikki meidän rahamme.”

"Parlamentaarikot omistavat kaiken, bensa-asemat ja suuria firmoja, eivät ne meidän tilanteesta välitä."

"Kaikki jotka ovat päässeet parlamenttiin, ovat siellä vain omaa etuaan ajamassa. Eivät kuten lännessä, kehittämässä! Nyt on kaikki karjasuojat rikottu, kaikki eläinsuojat. Kaikki valtion tilat hävitetty. Voi hävityksen kauhistusta.."

Myös henkilökohtaisesta toiminnasta johtuvista ongelmista saatetaan syytellä jo ennestään tunnettuja "pahiksia".

"Meillä on myös pöyhkeitä ja itserakkaita ihmisiä, semmoisia "tyhjät tynnyrit kolisee eniten", mutta meidän johtomme ei ole oikeudenmukainen. Meille ei anneta töitä kuten Ceausescun aikana. Tiedättehän miten hänen aikanaan oli: jos sinut saatiin kiinni siitä, ettei sinulla ollut töitä, jouduit arestiin. Tai sinut pakotettiin töihin. Mutta nyt ei. Töitä ei ole."

Ehkä markkinatalouden lainalaisuudet eivät vielä ole valjenneet koko mittakaavassaan, tai sitten tilannetta ei vain tahdota hyväksyä. Ei ole montakaan länsimaista valtiota, joka enää aktiivisesti järjestäisi töitä asukkailleen, vaan työn tarjoaminen on jäänyt yritysten tehtäväksi. Romanit ovat kouluttamattomuudessaan jääneet – tai joissain tapauksissa ehkä myös jättäytyneet tämän kehityksen armoille.

Työtä on tehty, useimmiten kuitenkin ”mustana” eli veroja maksamatta, viranomaisille ilmoittamatta. Työehdot ja palkat ovat mitä ovat, sopimukset ovat suullisia. Toisaalta, näin on aina toimittu. Vaikka järjestäytymättömyys saattaa epäilyttää sivullista, pienessä kylässä sanalla ja sopimuksella on painonsa. Järjestelmästä on kuitenkin seurauksena työn näkymättömäksi jääminen; työsopimukset ovat vain puheen varassa.

”Vanhempani kuolivat ollessani 15-vuotias, äiti oli tuolloin 43 ja isä 50. En osaa sanoa, mihin he kuolivat. Sisaruksia minulla on, ovat naimisissa. Romaniassa olen ollut rakennuksilla töissä mustasti. Olen ollut töissä myös Italiassa rakennuksilla, siellä sai töitä helposti, mustassa. Opin kieltä, mutta romanialaiset aiheuttivat sen, että Italiasta ei enää saa työtä. Olen ollut töissä myös Serbiassa ja osaan kieltä. Menisin sinne heti uudelleen, mutta kun sinne tarvitaan nyt viisumi.”

Puhumme korruptiosta ja siitä, että olot eivät vain ota järjestystäkseen.
”Rikkaat eivät maksa veroja ja patruunat kohtelevat työväkeä huonosti, komentavat ja huutavat.”

Kertoivat, että työtä olisi, mutta ongelmana on palkkojen pienuus. Palkkoilla ei elä.

Myös muita ongelmia nimettiin. Kouluttamattomuus, satunnaiset työt, perhe rikkoutunut, kotimaassa ei ole avustuksia eikä töitäkään saa. Onko kerjääminen huono valinta, jos vaihtoehtona on jäädä sukulaisten hyväntahtoisuuden varaan?

Myös toisenlaisia tarinoita kuuli: satelliittiantenneista, vauraammista olosuhteista. Seuraavassa esimerkissä eräs nuori kertoo juhlien vietosta.

”Tuodaan kuusi, paljon ruokaa, sarmale, snitzel, salata de poef, ostetaan lahjoja, lauletaan colindoja, tulee joulupukki ja lahjoja. Uutena vuotena sitten syödään, juodaan ja tanssitaan.”

Kolikon kääntöpuoli on se, että tämä saattaa myös olla vain ankeissa olosuhteissa kasvaneen nuoren toiveajattelua, haavekuvaa, jossa tosi tekee sijaa toiveille. Kyseinen nuori kertoi toisessa tilanteessa eläneensä pienestä pitäen ulkomailla, vanhempien kierrellessä eri maissa.

Terveystenhoidosta monellakaan ei ollut hyvää sanottavaa. Lääkäreille maksettavista lahjuksista on kuultu jo niin monessa yhteydessä, että tietoa ei juuri tarvitse epäillä. Tilanteet voivat kuitenkin myös muuttua.

”Romaniassa voit maksaa, kuulehan, minulla on 13-vuotias tyttö, joka on parhaillaan umpisuolileikkauksessa. Yksinomaan lääkärille pitää maksaa 1.500.000 [vanhaa leitä = 150 RON = n. 50 €] ja tämän lisäksi maksetaan leikkauksesta. Mistä otan rahat, sano mistä? Kuolleealta äidiltänikö, joka on jo maan alla?”

Terveystenhuollon ja sosiaalityön palvelut ovat ainakin kertomusten perusteella varsin kaukaisia köyhille romaneille. Ainakaan sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöitä ei juurikaan kiitellä. Syy voi myös olla joissain vakavissa laiminlyönneissä.

Haastattelija: ”Eikö siis koskaan ole kukaan sosiaalityöntekijä käynyt katsomassa kuinka elätte?”

H: ”Ne katsoo omaan napaansa, ei niitä muu kiinnosta. Kun joku nainen synnyttää, saat soittaa 10 kertaa ambulanssia ennen kuin se tulee. Kun se tulee, ehtii joko äiti tai lapsi kuolla. Mutta onneksi minä osaan olla meillä kylässä lapsenpäästäjä. Minä olen auttanut monia synnyttäjiä ja kaikki 11 lapsenlastani olen ”tohtoroinut” [auttanut synnytyksessä].”

N: ”Meidän seudullahan yksi lapsikin heitettiin sairaalasta ulos ja kuoli. Kuule, oletko tällaista nähnyt?”

Haastattelija: ”Olen kuullut siitä uutisissa.”

N: ”Olisinpa ollut silloin kotona, olisin pistänyt sen lääkärin telkien taakse. Tai olisin kuristanut kaulasta kunnes olisi kuollut käsiini. Olisin noitunut, että vieläkö ajat lapsiamme sairaalasta pois. Oletko muka lääkäri? Sinä, joka otat rahat selkänahastamme.. ai, aijai..”

Yksikin ikävä tapaus riittää leimaamaan paljon laajemmin kuin olisi aiheutta. Näin ollen tilanteen paraneminenkin voi jäädä tiedostamatta silloin, jos tämänkaltaiset negatiiviset kokemukset nousevat määrääviksi. Tässä voi myös olla yksi mahdollisuus negatiivisen kierteen katkaisemiseksi: on lähdettävä tuottamaan positiivisia kokemuksia esim. eri viranomaisyhteyksissä, jotta huonoilta kertomuksilta häviää pohja jossain vaiheessa. Siihen voi mennä kauankin, mutta positiivisia esimerkkejä ei saisi unohtaa.

3.2. Asuinolosuhteet

Kuten tiedossa on, olosuhteet Romaniassa tai naapurimaissa voivat köyhien osalta olla varsin huonot. Tarinoiden tarkistaminen on haasteellista, mutta yleisellä tasolla ei ole mitään syytä olla uskomatta. Esimerkiksi savi-olkisekoitteesta rakennetut talot ovat tietyillä osin Romanian maaseutua varsin yleisiä.

”Se on saviolkitiilestä rakennettu ja kaikkialla kuraa, ei voi pitää itseään puhtaanakaan.”

”Meillä ei ole taloa, meillä on kahden huoneen asunto. Siellä asuu anoppini ja koko joukko, isä ja kaikki. Lapset ovat koulussa, koulu alkaa 15. syyskuuta. Nyt kun koulu alkaa, sanon totuuden: heillä ei ole edes kenkiä jalkoihinsa, ei vihkoja, ei mitään.. mitä voimme tehdä?”

”Mutta nyt kuitenkin puhun oikein sydämeni kyllyydestä. Olen Romaniasta. Lähdin kotoani, koska olen koditon. Asun parakissa yhdessä vanhempiansa hylkäämien lastenlasteni kanssa. Minulla on 11 lastenlasta. Veljelläni on kolme lastenlasta, jotka käyvät koulua. Ja nyt heistä huolehtii eräs naapuri. Naapuri huolehtii heistä siksi, että saa vähän rahaa itselleenkin, koska hänellä ei ole rahaa ruokaan. Emme saa minkäänlaista sosiaaliapua. Jos et usko, tutki vaikka internetistä!”

Asumisolojen huonoudesta syytetään usein paikallisviranomaisia. Esimerkiksi paikallisen pormestarin väitetään keinoilleen mailla ja myyneen niitä ohi niiden omistajien. Huonot asuinolosuhteet nimetäänkin usein lähdön syiksi.

”Meiltä on katkaistu vesi, meillä ei ole vettä.”

”Jos menen kunnantalolle pyytämään työttömyyskorvausta, huutavat minulle: ”häivy täältä, jos et häivy tulee poliisi.”

Kertomukset voivat pitää paikkansa. Toisen osapuolen näkemyksen kuuleminen toisi tietysti tilanteeseen lisää selvyyttä. Kunnat kuitenkin antavat vuokra-asuntoja tarvitsijoille. Mikä on syynä siihen, että välit sosiaalitoimeen tai muihin kunnallisiin laitoksiin ovat poikki? Mitä on tehtävissä tilanteen korjaamiseksi? Ulkomailla tilanne ei välttämättä parane.

Asunto voi myös olla hävitty velkojen vuoksi. Tosin sitä ei kerrottu ensimmäiseksi, vaan vasta pidemmän tuttavuuden jälkeen. Käytännössä on kuitenkin yhdentekevää, onko asunto huono, hyvin huono vai ole-maton, sillä tilanne vaatii parannusta. On oma lukunsa kenen syy asuinolosuhteiden huonous on. Myös asukkaita on kuultu kritisoitavan huonosta talojen ylläpidosta. Muutosta tarvittaisiin siis monella tasolla.

Aina ei onnistu, vaikka kuinka yrittää.

”A:ssa on kaupunginjohtaja, joka antaa yksiöitä köyhille. Voit asua siinä, mutta et saa myydä sitä asuntoa. Minä en tiennyt sitä ja minulle valehdeltiin ja he myivät minulle semmoisen asunnon, muutin sinne ja maksoin sen. Ja sillä hetkellä kaupungintalolta tultiin ja selvitettiin asia ja minut ajettiin ulos.

Ne romanit, jotka myivät minulle sen asunnon, eivät antaneet rahoja takaisin. Tämmöisiä ihmeitä tuli eteemme. Kuule, menen Islantiin asti, ja sitten muut vievät rahani. Ymmärsin etten saa mitään takaisin.

Poliisi ei edes uskonut, että olin ostanut sen asunnon. Mutta minäkään en halunnut puhua poliisille, olisin tehnyt pahaa ihmisille, romaneille, jotka myivät minulle sen. Jos olisin sanonut poliisille, ne olisivat joutuneet vankilaan.

Niin poliisi tuli suoraan meille ja sanoi että jos ette lähde, teemme rikosilmoituksen sinusta ja miehestäsi. Pelosta lähdimme ja muutimme uudelleen appiukon huusholliin. Olin raskaana ja sain keskenmenon. Voi, voi mikä elämä!”

3.3. Toimeentulo

Asuinolosuhteiden lisäksi toimeentulon ansaitseminen Romaniassa vaikuttaa hankalalta. Syitä löytyy lukuisia jo historiallisia kehitysviivoja seurailemalla, mutta keskeisin syy on Romanian nopeassa rakennemuutoksessa kommunistisesta suunnitelmataloudesta liberaaliksi markkinatalousmaaksi (Pogány, István 2005). Kohtaamamme romanit kertoivat usein, miten epätasa-arvoisesti vauraus maassa jakautuu.

Haastattelija: ”Mitä sanotte, onko vain romaneilla hankalaa ja köyhää, ovatko muut köyhät romanialaiset samassa tilanteessa?”

G: ”Ei, ei. Ei kannata valehdella. Ei. Romanialaiset eivät ole. Romanialaiset joilla on karjaa ja viiniviljelmiä ja talot, niille annetaan vielä avustuksiakin. Mutta minä, jolla ei ole kotia, ei maata, minä en saa mitään. Vai luuletko, että huvikseni istun tässä kadulla, jos menen kotiin, mitä siellä, kuolen nälkään. Yritän saada kokoon ainakin 700 euroa selvitäkseni tulevan talven yli, jotta en kuolisi siellä nälkään, kuka minulle siellä leipää antaa? Ette ole nähneet millaista meillä Romaniassa on.”

Vaikka elintasoerot ovat isot, köyhyys koettelee kuitenkin myös romanialaisia. Yleisin ongelma on matala tulotaso. Palkan ei nähdä millään riittävän kuin aivan välttämättömimpään. Matalapalkkaisen alan palkkaan verrattuna jopa kerjäämisen tarjoamat tulonansaintamahdollisuudet näyttävät houkuttelevilta, varsinkin kun muuta työtä kerrotaan olevan huonosti tarjolla.

"Romaniassa saisi kyllä töitä, mutta palkka on vain 200 €/kk ja se ei riitä mihinkään." Bukarestissa hän maksaa vuokraakin kerrostaloasunnosta 250 €/kk. Kaikki on niin kallista, esim. ruokaöljy maksaa 3,5 € litran pullo.

"Olen yrittänyt kaikkialla. Jos olisin töissä Romaniassa, joutuisin työskentelemään 50 euron palkalla kuukauden. Parempi etten työskentele lainkaan. 50 € euroa kuukaudesta ja kaikenlisäksi meillä on kotona ongelmia lasten kanssa. Minulla on 6 lasta. Nuorin on 3-vuotias, sillä on silmäsairaus."

"Herranjestas voi, kuule, minä kerron ketkä on rikkaita ja keillä on kultaa. On todellakin, todellakin on semmoisia, joilla on omaisuutta, isoja taloja, insinööreillä, lakimiehillä, puolueen ihmisillä niillä kommunisteilla ja syyttäjillä (tuomioistuimien), joilla on korkeita virkoja, ne keräävät suuria omaisuuksia, niillä vasta on rahaa. 500, 700, 1500, 2000 euroa. Ja niillä on mistä syödä 2000 eurolla ja siitä vielä jääkin. Mutta minä, minä, jolla ei ole edes mitään työtä ja jos olisikin, saisin 50 €. Mitä teen 50 eurolla? Lakaisen katuja ja saan 50 €, ei kannata."

On oma kysymyksensä, minkä tasoista palkkaa tulisi maksaa millekin koulutustasolla ja millekin työn haastavuustasolle. Mutta minimipalkan tulisi kuitenkin olla sellainen, että se mahdollistaisi ihmisarvoisen elämän, vaikka sitten vain hanttihommia tehden. Koulutusmahdollisuuksia kuitenkin on, esimerkiksi pääsy yliopistoihin taataan romaneille varattujen kiintiöiden avulla.

Tiukassa rahatilanteessa ulkomailta lähetetyt rahalahetykset ovat kotimaahan jääneille hyvin arvokkaita. Olemme havainneet rahaa lähetettävän aina, kun minimisumma on saatu kasaan. Mittakaavaa on vaikea arvioida, sillä Western Unionin kautta siirretyt summat ovat pankkisalaisuuden alaista tietoa.

3.4. Sosiaaliturva

Kohtaamiemme perheiden yleisimmin saama tuki on lapsilisä. Se saadaan muista olosuhteista riippumatta siihen asti, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Myös toimeentuloon on saatavissa tukea. Tuen taso on matala (n. 50 €/ 5 hlö:n perhe/kk), minkä lisäksi sen saa vain perheen vanhempien suoritettua yhdeksän päivän työvelvoitteensa (henkilökohtainen tiedonanto: Târgu Jiu:n sosiaalitoimisto 4.12.2008). Työvelvoitteesta johtuen ulkomaille lähtevä perhe jää automaattisesti järjestelmän ulkopuolelle.

Tuki on harkinnanvaraista ja sille on paljon tarvitsijoita. Esimerkiksi Valea Seacan kylässä (Bacaun lääni) saatiin vuonna 2007 noin 800 toimeentulotukianomusta, joista tukea voitiin myöntää 300:lle (henkilökohtainen tiedonanto: Valea Seacan kunnanjohtaja 1.12.2008). Asukkaita kunnassa on noin kolme tuhatta.

Sosiaaliturva ei ole yhtä kattava kuin Suomessa. Työttömille ja köyhille romaniperheille se on kuitenkin ollut tärkeä osa toimeentuloa. Nykyisessä tilanteessa sen taso on usein riittämätön. Ilmeisesti kuitenkin avun tarvitsijoita on niin paljon, että vaikka takeita ulkomaille ansaitsemisesta ei olisi, se riittää perusteeksi tuen ohjaamiseksi toiselle. Työttömäksi joutuva on oikeutettu työttömyystukeen seuraavan kolmen kuukauden ajan, mutta tuesta on vähän lohtua kroonisesti työttömälle, tai vain pätkittäisiä, pimeitä töitä tehneelle.

”Sanovat, että olen vihitty ja minulle annetaan vaan sitä sosiaaliavustusta, miksi sitä nyt sanotaankaan, sellaista ”sosiaalia” ja kanttiinin avustuslistalta minut on poistettu.”

”En tiedä. Sanoivat, että kun en enää ole kotona, siksi kun tulin tänne. Hankin rahaa ja lähetän sitä kotiin. Eivät ne anna enää ruokaa kanttiinista, olisivat pyyhkineet vain minut pois. Mutta nyt ne eivät saa kukaan kanttiinista, ei vanhuskaan, jonka kanssa asuvat. Mulla on kotona 83-vuotias vanhus.”

L: ”Ei mitään, ei mitään, ei minulle anneta mitään. Sanovat, että koska olen tullut tänne ulkomaille ja teen täällä rahaa. Tienaan noin 5 - 6 € päivässä.”

Haastattelija: ”Kuka niin sanoo?”

L: ”No siellä, no siellä kaupungintalolla. Meillä on siellä kaupungintalo ja kaupunginjohtaja. Sanovat, että teillä on rahaa ulkomailta ja tuotte sitä kotiin. Tienaan 6 € ja syömiseen se menee täällä”.

L: ”Mitä vielä sanoisin, olemme vaikeuksissa, kuljeskelemme maasta toiseen, jotta saadaan mekin yksi talon kulma, emme saa mistään apua, ei ole.”

Haastattelija: "Niin saako siellä Romaniassa jotakin apua?"

L: "Ei saa, "sosiaalia" ei anneta, mitään ei anneta. Lapsilisä on 250.000, tiedätkö paljonko saamme? 250.000. Mitä sillä saa 250.000 leillä? Sehän on täällä 3 €."

Haastattelija: "Siis onko se lapsilisä, vai mikä, työttömyystuki?"

L: "No eihän meille mitään työttömyystukea anneta. Jos annettaisiin enhän enää jättäisi lapsia kotiin. Voi minun päiviäni, ne ovat minulle rakkaita ja nyt raskaanakin kuljen täällä kaukana. Minulla on jo [raskaus] 7 kk: Kuka lähtisi hyvistä oloista tällaisena matkaan?"

Haastattelija: "No ei varmaan kukaan, oletteko yrittäneet saada kunnalta apua?"

L: "Miltä ihmeen kunnantalosta, se on niin, että kun vain menemme sinne, meidät heitetään sieltä ulos... Ei ne halua meitä auttaa.. ei lainkaan... Jos minä ja mieheni saisimme työtä, olisi hyvä.. nyt täytyy kuljeskella maita ja yrittää, jotta saisimme mekin edes jotain elääksemme."

"Tiedättekö rouva millaista meillä on? Ihmiset ovat pahoja, ihmiset ovat perverssejä, epäoikeudenmukaisia, tyhmiä. Jos minut nähdään, että kiertelen ja tulen rahoineni kotiin, naapurit menevät kertomaan kaupungintalolla, etteivät enää antaisi apua isälle, koska minä, tyttärensä, olen ulkomailla. Ja minut yliviivattiin pois, kunnes menen kotiin. Olisi ollut hyvä, jos olisivat saaneet ruokaa kanttiinista, mutta nyt eivät enää viikkoon ole saaneet."

Romaniassa köyhien tilanne ei ole kadehdittava. Pienellä tuella kituuttaminen ei riitä ratkaisemaan ongelmia, vaan pikemminkin tuottaa niitä lisää. Töiden vähyys tarkoittaa sitä, että helpoimmat ansaintamahdollisuudet ovat ulkomailla. Suomen avustuksista kuuleminen ei voi olla herättämättä houkutusta, onhan kyse moninkertaisista summista. Kovin systemaattista ei kuitenkaan tukien kysely ole. Toimeentuloanomuksia ei tietääksemme ole juurikaan jätetty.

Kotimaan tukijärjestelmän kehittäminen kannustavampaan suuntaan erilaisia sudenkuoppia poistaen voisi olla tärkeä elementti parannuksen aikaansaamisessa. Mitä mahdollisuuksia on osallistua euroopalaiseen sosiaalipoliittiseen keskusteluun Suomesta käsin?

3.5. Lähihistoria

Kotimaan tilanteesta puhuttaessa esille nousevat ensisijaisesti huonot elinolosuhteet. Nykytilanne nähdään usein huonona, tai ainakin negatiivisten kehityskulkujen seurauksena. Kertomuksissa on paljon elementtejä, jotka eivät välttämättä vastaa yleisempiä käsityksiä. Esimerkiksi koulunkäyntimahdollisuudet, tuet tai historiallisten tapahtumien ilmentyminen näyttäytyvät kertomuksissa välillä hyvin eri valossa. Käynti erään suvun kotikylässä selvensi tilannetta. Esimerkiksi Romaniassa viime vuosina aikaansaadut lainsäädännön parannukset eivät automaattisesti tarkoita, että resursseja olisi riittänyt tarjoamaan kaikille mahdollisuudet toimeentuloon tai koulunkäyntiin.

Poikkeaville tilannekäsityksille löytyy myös muita syitä. Virallisista tiedotusvälineistä sivussa ollessa käsitykset on usein muodostettu kuulopuheiden perusteella. Aika ja käsitykset maailmanmenosta kulkevat pienessä maalaiskylässä vähän omia polkujaan. Vaikka nykyisellään monessa talossa onkin televisio, ei se välttämättä tarkoita sitä, että siitä seurattaisiin juuri ajankohtaisia asioita. Tanssiohjelmat saattavat osoittautua suosituimmiksi.

Romanikansan ja oman suvun historia ovat usein huonosti tiedossa. Myös Romanian historiasta tiedetään vähän. Esimerkiksi romanien toisessa maailmansodassa kärsimä kansanmurha on mielletty väärille vuosisadoille.

Huomionarvoista on, miten lähes jokainen romani muistelee melkein kaiholla Ceausescun aikaa romanien kulta-aikana. Kontrasti on suuri kun vertaa, miten hankalana jaksona Ceausescun aika usein kuvataan. Mutta suunnittelutalous takasi romaneillekin oman paikkansa osana yhteiskunnan tuotantokoneisto, mistä oli seurauksena lisääntynyt vakaus ja turva toimeentulolle. Esimerkiksi István Pogány (2005, 73) toteaa Ceausescun ajan olleen kokonaisuutena romaneille suhteellisesti parempi kuin aika ennen tai aika jälkeen Ceausescun: heidän toimeentulonsa ja hyvinvointinsa oli huomioitu valtiotasolla niin, että ainakin töitä riitti – halusi tai ei. Asunnottomuuttakaan ei suvaittu.

[Hän] totesi Romanian olevan kaunis maa: *”meillä on kaikkea”*. Iliescun aikana oli hyvin, vaikka Iliescu hävittikin sen kolmessa vuodessa, mitä Ceausescu oli vuosien varrella rakentanut.

”Vaikka kuinka sanotaan, että Ceausescu oli paha, mutta kuulkaahan, hän oli hyvä! Olimme tyytyväisiä, ennen kaikkea me mustalaiset, koska saimme valtion kollektiivituloilta töitä. Palasimme kotiin mukanaamme ruista ja maissia tilalta ja rahaa saimme myös. Hyviä aikoja. Mutta nyt kun meistäkin on tullut länsimaalaisia ja meitä verrataan länteen, emme ikinä saavuta länttä, emme edes mustan kynnen vertaa..”

Puhuimme aluksi Romaniasta ja Ceausescun ajasta, joka oli hyvää aikaa. Tosin [hän] totesi, ettei kovin paljoa muista siitä, koska oli 12-vuotias sen loputtua. Aika oli hyvä siksi, että kaikilla oli töitä ja jos ei ollut töissä ja joku otti sinut kiinni, jouduit vankilaan.

V vielä kertoili, miten Ceausescun aikana heidän elämänsä oli hyvää. Kaikilla oli töitä, ja jos ei ollut, vietiin vankilaan. Oli palkka, oli ruokaa, mutta ostettavaa ei ollut kuten nyt. Nyt on tavaraa, mutta ei rahaa. *“Ceausescu oli meidän puolellamme ja huolehti meistä köyhistä.”*

“Ceausescun aikana oli parempi, oli juurikkaita, perunoita saatiin, oltiin ihmisten luona töissä ja ne antoivat meille satoa palkkioksi. Oli mitä syödä talvella, syötettiin lapsille maissipuuroa ja elettiin kotona. Eikö niin? Nyt ovat kaikki ihmiset pilalla ja meidän täytyy jättää lapsemme, Voi minun päiviäni, huonosti on asiat. Jos meille annettaisiin oikeutemme Romaniassa, tulisit näkemään, et näkisi enää yhtään... jokainen jäisi..”

Ceausescun aikana Romaniassa asutettiin kiertäviä romaneja tietyille heille valmistetuille alueille antamalla asuntoja sekä taloja. Romaniaa hyvin tunteva emeritusprofessori Lauri Lindgren kertoi, että 1970-luvulla kävi usein niin, että pakkosijoitetut romanit laittoivat eläimensä asumaan taloihin ja kävivät itse asumaan tottumiinsa teltoihin talon ympärille; eiväthän eläimet olisi teltassa selvinneet (Lindgren 2008).

Kohtaamistamme Romanian romaneista välittyi myös tietynlainen alistuneisuus. Toivoa tilanteen kohenemisesta on elätelty kauan. Ovatko ihmiset lakanneet uskomasta parempaan yhteiseen tulevaisuuteen ja hoitavat kukin vain omat asiansa? Romanian käyntimme perusteella voi uskoa, miten ihmiset ovat menettäneet toivonsa asioiden ratkaisemiseen yhteiskunnallisten rakenteiden välityksellä, ja ottaneet tulevaisuutensa tietoisesti omiin käsiinsä. Jokainen oman onnensa seppä.

3.6. Tulevaisuus

Ihmisten tulevaisuudentoiveet ja suunnitelmat olivat varsin tavallisia. Työtä, koti, maata, perhe...

Pojan tulevaisuudensuunnitelmana oli ansaita rahaa, ostaa maata, rakentaa talo ja ostaa auto, jolla hankkisi kuljetustöillä rahaa. Nytkin heidän ryhmänsä mietti auton ostoa, siinä voisi asuakin. Ajokorttia ei hänellä tosin vielä ole. Ruotsista saa kuulemma halpoja autoja.

Puhuu kotiinlähdestään, kysyn suunnitelmista Romaniassa.
"Löydän jotakin työtä."

Kyselin, mitä aikovat talvella tehdä kotona. *"Satunnaistöitä, mitä saavat. Ja mustassa."*

K haluaa lapset kouluun ja myöhemmin hyvään avioliittoon ja toivoo heille omat talot, hyvän avioliiton. Hän itse osallistuu vaimojen valintaan. Haluaa pojilleen kuuliaisien, tottelevaisten vaimon, joka tekee "naisten töitä" hoitaa kodin, ei pelleile hänen poikiensa kustannuksella. Kyselin mitä se tarkoittaa, vastaus:
"Ei makaa muiden miesten kanssa".

O kertoi, että heille kaikille ajallaan hankitaan talo siellä kotikylässä. Ei ajatellut muuttaa sieltä koskaan pois ja toivoo lastensakin ilman muuta jäävän sinne.

Toisaalta tulevaisuuden näkymät eivät aina olleet niin valoisia, varsinkin jos Suomeen tulo koettiin epäonnistuneena ratkaisuna.

Totesi, ettei enää lähde minnekään, on parempi olla kotona vaimon ja lasten luona. *"Vaikka kuolisimme kaikki nälkään, kuolisimme yhdessä."*

Tietyt lausahdukset toistuvat ajoittain ja saavat pohtimaan, miten yleistä on toivoton suhtautuminen omiin mahdollisuuksiin. Tätä toivottomuutta ilmaistiin usein nimenomaan tulevaisuuteen, sekä myös koulutukseen liittyvissä keskusteluissa.

Mietin, että eikö heidän lapselleenkin olisi säännöllisen elämä ja koulu tärkeä. Selittävät koulun maksavan, ei ole rahaa. Ei ole rahaa aloittaa mitään, tarvitaan rahaa.

"Köyhänä olet syntynyt ja köyhäksi jäät", toteaa poika. Hän jatkaa:
"Olen sanonut, että kyllä mekin joskus asetumme paikoillemme... jonkin ajan kuluttua asetumme, kun emme enää tätä jaksa. Olemme saaneet tarpeeksemme... 4000-5000 kilometriä matkantekoa... elämämme on vaarallistakin."

Olemme kyllästyneitä matkusteluun, mutta se on nyt vaihtoehtomme, koska ei ole muuta elantoa. Ollaan kolme viikkoa jossakin joskus kuukausikin ja sitten menemme kotiin ja maksamme [elinkustannuksia, vuokria, velkoja jne. arkipäivän asioita]. Ei ole muuta vaihtoehtoa selvitä. En ole ikinä varastanut. Enkä ole ollut vankilassa.”

Oli myös henkilöitä, joiden kohdalla tulevaisuudesta keskusteleminen oli jollain tavalla haastavampaa. Ehkä huoli tulevaisuudesta johti siihen, että he pikemminkin halusivat saada nyt sen mikä saatavissa oli kuin ajatella rauhassa etäiseltä tuntuva pidemmän tähtäimen suunnitelmaa.

Loppujen lopuksi kohtasimme niin asuntosäästäjiä, äkkirikastumista tavoittelevia kuin myös päämäärättömiä kuljeskelijoita, joille kulkeminen ei välttämättä ollut niinkään keino kuin itse päämäärä. Joskus tarjoutuneisiin mahdollisuuksiin ei jostain syystä haluttu tarttua. Ehkä kiertävä elämä vaikutti kiehtovamalta kuin tyytyminen säädeltyyn elämään kotimaassa. Jos kerjäämällä ansaitsee hyvin, miksi vaihtaa? Olot kotona voitiin kokea niin huonoina, että kiertämistä parempaa vaihtoehtoa ei kotimaa voi tarjota.

Konsuli kertoi, että saavuttuaan vauvansa kanssa Romaniaan S olisi saanut paikan Bukarestista organisaatiossa, missä hänestä ja vauvasta olisi huolehdittu, mutta S ei suostunut järjestelyyn. Kerroin tämän S:lle. Hän selitti, että laitos olisi ollut niin kaukana kotikaupungista, että hän ei voinut mennä. Mies selitti, että siellä olisi päivittäin saanut vain pienen palan leipää.

J:n isän kanssa oli pitkä keskustelu romanien mahdollisuuksista Romaniassa. Heillä ei kuulemma ole mitään mahdollisuuksia. Kysyin, onko ratkaisu siinä, että kaikki romanit lähtevät maasta ja jättävät sen romanialaisille. Hänen mielestään on. [...] Pitkä keskustelu työllistymismahdollisuuksista Suomessa. Uskoo pärjäävänsä täällä paremmin kuin Romaniassa.

Riippumatta siitä, miten realistisia uskomukset ovat, ihmisillä tuntui joka tapauksessa olevan erilaisia keinoja järjestää tulevaisuutensa.

Haastattelija: ”Haluaisitte siis, että teitä autettaisiin paremmin?”

N: ”...Kyllä, että meitä autettaisiin, ruokarahaa, vaaterahaa, että voisimme pistää lapsemme kouluun, että ei menisi koko elämä vieraissa, kuten nyt. Nyt kun kaikki aukeaa että voitaisiin saada koti missä vain. Vuonna 2002 tai 2009 en oikein tiedä miten tämän asian kanssa on ... ”

Haastattelija: ”Mikä aukeaa?”

N: ”Rajat aukeavat. Että saat asunnon kaikkialla minne menetkin. Eikö niin? Sitten kun euro tulee Romaniaan.”

Täysin päämäärättömiä ihmisiä kohtasimme tuskin ketään. Kysyttäessä useimmilla oli kuitenkin jokin paikka, minne mennä.

Kun menee takaisin Romaniaan sanoo antavansa lääkärille 100 €, jotta saisi sairaseläkkeen:
”Ainahan ihmisestä joku vaiva löytyy, eihän täysin tervettä ole.”

Moni oli saanut kotimaastakin tarpeekseen. Kuitenkin suunta on eteenpäin, kohti parempaa elämää.

”...se on hyvä, jos joku pistää poliisin taskuun rahaa, poliisi suhtautuu paremmin. Mutta joka paikassa täytyy pistää rahaa taskuun. Presidentti ei auta meitä lainkaan, jotta meillä olisi töitä, kuten muiden puolueiden presidentit ovat auttaneet. Siksi mekin tulimme tänne, hankkisimme rahaa, rakentaisimme tulevaisuutta, eläisimme paremmin, olemme kyllästyneet köyhyyteen.”

Usein jää epäselväksi, miten ihmiset ovat ajatelleet saavuttaa kaipaamansa elintason. Onko tie vaurauteen mahdollisimman hyvän avustustahon löytäminen, vai jokin muu mahdollisuus? Miten omia voimavaroja halutaan käyttää haasteiden voittamiseksi?

4. KOHTI HELSINKIÄ

4.1. Matkustaminen

Ryhmät ovat saapuneet Suomeen eri tavoin, ilmeisesti enimmäkseen bussilla. Moldovan maakunnasta on tultu linja-autolla suoraan suuremmista kaupungeista Unkarin, Slovakian ja Saksan kautta, samoin Alban tai Gorjin seuduilta on tultu linja-autoilla Keski-Euroopan halki. Romaniasta lähtee eri kaupungeista säännöllisiä linja-autoreittejä Tukholmaan, mistä on jatkettu laivalla Suomeen.

Matka Suomeen on kallis, yli 100 €, ja monet ottavat koronkiskureilta lainaa kuultuaan ystäviltään Suomen hyvistä oloista. Raskas matka ei useinkaan hyödytä muita kuin matkan järjestäjiä, sillä Suomessa työskentely vaatii valmiuksia, joita harvalla tulijoista on. Romaniasta Pohjoismaihin matkoja järjestävien joukossa vaikuttaa olevan toimijoita, jotka hyödyntäisivät hädänalaisten tilaa mainostamalla katteettomasti ulkomaiden hyviä mahdollisuuksia. Eräs raskaana oleva nainen kertoo matkastaan seuraavalla tavalla.

Haastattelija: "Siis rouva on saapunut tänään Helsinkiin, miten tulitte?"

E: "Kyllä."

Haastattelija: "Siis Romaniasta lähditte — minä päivänä lähditte Romaniasta, mistä sieltä?"

E: "Minä päivänä, tiistaina, V.N:stä."

Haastattelija: "Tulitteko jollakin linjabussilla vai—"

E: "Linjabussilla ja Ruotsista tultiin laivalla."

Haastattelija: "Paljonkohan tällöinen matka maksaa?"

E: "Se maksoi meille 150 € ja Ruotsista tänne laivalla 50 €."

Haastattelija: "Tulitko miehesi kanssa?"

E: "Tulin mieheni kanssa."

Haastattelija: "Ja miten voit nyt?"

E: "Noo, ei oikein hyvin, vilustuimme matkalla, oli kylmää ja vetoistakin, linjabussissa tuli 20 ihmistä."

Haastattelija: "Teitä oli 20 matkalaista."

E: "Joo, mutta bussissa, jossa olisi ollut paikkoja vain yhdeksälle ihmiselle."

Haastattelija: "Niin pieni bussi?"

E: "Joo, niin pieni."

Haastattelija: "Mikrobussi?"

E: "Meidät lastattiin sinne päällekkäin, voit varmaan kuvitella miltä matka siellä tuntui—"

Haastattelija: "No varmasti."

E: "Yöllä en nukkunut.. matkassa oli kestämistä, oli tosiaankin.. kunnes Jumala soi, että päästiin hyvin perille."

Haastattelija: "Kuka teille laivaliput osti?"

E: "Me itse."

Muista poiketen kukanmyyjät ja korumyyjät olivat useimmiten liikkeellä omilla autoillaan, asuntovaunu-jakin oli majoittumista varten. Suurin osa heistä on tullut Ruotsin kautta laivalla Suomeen. Autot olivat usein ulkomaan rekisterissä. Omilla autoilla tulevat ovat usein viipyneet pidempään Keski-Euroopassa. Jotkut ovat tulleet myös Tornion kautta Suomeen. Tällöin on usein käyty Norjassa ennen Suomeen tuloa.

Paluumatka hoituu joko tuttavien autolla tai lentäen. Lähtöselvityksen ylipainoennätys per henki on ollut 25 kg. Jotkut ovat myös palanneet Ruotsiin. Paluumatka ei aina suuntaudu kotimaahan, vaan jonnekin muualle Eurooppaan. Venäjää on kehunut vain yksi henkilö, sitäkin useampi on kommentoinut venäläisten torjuvaa käyttäytymistä.

Helsingissä tapaamistamme kerjäläisistä ja pelimanneista voidaan sanoa, että he ovat pääosin olleet "helsinkiläisiä". Pelimannit kävivät Tampereella ja joissain pääkaupunkiseudun kaupungeissa, kesäta-pahtumissa ja myös joillain pienemmillä paikkakunnilla. Ruusunmyyjät lähtivät välillä jonnekin muualle, mutta ilmaantuivat sitten takaisin. He myös kertoivat käyneensä eri puolilla Suomea festivaalien aikaan keräämässä pulloja.

Ruotsin, Suomen ja Norjan välillä on kuluneena kesänä ollut paljon liikennettä. Monet kukanmyyjät kertovat Norjasta, samoin pelimannit. Ovatpa jotkut käyneet Islannissa, ja välillä kotona Romaniassa. Eräs nainen kertoo matkastaan.

"Matkustin 3 tuntia laivalla ja 1,5 tuntia lentokoneella. Islanti oli pieni, niin että poliisi otti meidät ja lähetti takaisin, en maksanut mitään. Tulin ilmaiseksi Norjaan. Romaniassa tuttavat olivat kuulleet, että olimme Norjassa ja sinne tuli vielä 30 ihmistä. Siellä minäkin ansaitsin 1300 € kahdessa viikossa ja ostin yksiön T:sta."

Moni koki matkustamisen tärkeänä, suoranaisena etuoikeutena, jonka turvin oli mahdollista rakentaa uutta ja parempaa tulevaisuutta kotimaan huonoista olosuhteista riippumatta.

Hänen mukaansa tälläkin hetkellä viisi miljoonaa romanialaista on pois Romaniasta: *”tullaan juhliksi kotiin”*. *Tullaan ja mennään kun nyt on vapaus mennä.*

Harva kohtaamistamme ihmisistä oli nyt ensimmäistä kertaa ulkomailla. Italia ja Espanja ovat yleisimmin käydyt, ehkä kielisukulaisuuden, ilmaston ja latinalaisuudenkin perusteella. Ranska ja Puola ovat myös suosittuja. Norjasta puhutaan myös paljon, siellä hankki hyvin. Norjassa oli myös tarjolla ruokakanttiineja. Mutta esimerkiksi Hollannissa, missä aiemmin kuulemma oli hankkinut hyvin, on katumusisointi nyt kielletty. Samoin Belgia on liittynyt mukaan kerjäämisen kieltävien maiden joukkoon.

”Jos näkevät sinut siellä [Hollannissa] haitari kädessä, se takavarikoidaan”.

Ranska ja Italia, jonkun mukaan myös Espanja ovat kuulemma maksaneet paluulipun. Irlannista on pitänyt lähteä, jos ei ole saanut kahteen kuukauteen töitä. Lentolippu on kyllä maksettu. Islannistakin on palautettu ainakin yksi varaton lentäen Osloon. Vaikka kaikki edellä mainituista maista eivät virallisesti palautakaan varattomia tulijoita lähtömaahansa, paluussa on tietysti saattanut auttaa paikallinen kansalaisjärjestö, tai viranomaisen poikkeuspäätöksellä.

4.2. Miksi Suomeen?

Noin muutama kymmenen kohtaamistamme oli ollut Suomessa jo edellisvuonna. Ensikertalaisillakin oli useimmiten tuttavita, jotka olivat olleet Suomessa aikaisemmin ja kertoneet paikasta. Erityisesti heille oli kerrottu Suomessa saatavista tuista ja Suomen erinomaisista työmahdollisuuksista. Mukana on myös usein ollut joku järjestelijä, joka vastasi käytännön asioista. Suomen todellisuus ei usein kuitenkaan vastaa niitä lupauksia, joiden varassa matkaan on lähdetty. Tämä pätee erityisesti työnhakijoiden kohdalla.

Sanoivat tulleen erään miehen kanssa, joka oli luvannut heille töitä. Heti satamaan päästyään mies oli kuitenkin lähtenyt eikä palannut. He eivät tienneet miehestä kuin etunimen, mutta olivat kuitenkin uskoneet ”koko tulevaisuuden” hänen varaansa.

He olivat saapuneet Ruotsista Suomeen edellisenä päivänä, eikä heillä ollut rahaa jäljellä. Ruotsiin he olivat tulleet bussilla. He olivat hämmästyneitä siitä, ettei satamassa ollut ketään heitä vastassa.

Hän oli Ruotsissa kuullut Suomen työnsaantimahdollisuuksista. Helmikuussa suomalainen mies oli soittanut ja kertonut, että Suomessa on töitä. Mies oli kehottanut tulemaan Suomeen toukokuun alussa ja luvannut auttaa, mutta toukokuun lopussa mies ei ollutkaan Suomessa.

Suomi niveltyy monella luontevana osana tulevaisuuden toiveisiin. Täältä uskotaan olevan mahdollista saada tavoitella hyvää elämää paremmin kuin muualta. Kyseessä on joka tapauksessa maa, josta ei vielä tiedetä ja jota ei vielä tunneta. Aina kannattaa yrittää, kun tarinatkin vielä kertovat maan olevan hyvä. Vaikka Romaniassa on eletty viime ajat voimakkaassa taloudellisessa noususuhdanteessa, työmahdollisuuksia siellä pidetään harvoin realistisena vaihtoehtona.

”Romaniasta lähdin, kun ei ollut työpaikkaa. Nykyisin harvoilla on työtä. Työpaikkoja ei ole ja jos on, palkat ovat erittäin matalat. Ne eivät riitä elämiseen ja siitä syystä lähdin Suomeen. Olen kuullut, että tämä on erittäin rikas maa ja työstä saa hyvän ansion. Kunnes löydämme työtä, on vaikeaa. Työtä olemme etsimässä täällä Suomessa.”

Vauras länsimainen elämä nähdään tavoittelemisen arvoisena.

”Haluan organisoidun elämän kuten teillä. Haluan mennä aamulla töihin ja palata illalla kotiin. Haluamme olla kuten muutkin ihmiset. Romaniassa eivät palkat riitä.”

Joillain nuorilla miehillä oli lisäksi toiveena löytää täältä elämänsä nainen.

”Suomessa on niin kauniita tyttöjä. Ehkä tutustun johonkin heistä ja menen täällä naimisiin.”

Joillekin Suomi on sopinut hyvin, joten takaisin tullaan heti kun mahdollista. Monet muut lähtevät omien sanojensa mukaan pettyneinä takaisin. Tilanteet vaihtelevat: joku löytää täältä toimeentulomahdollisuuksia, toisille ovet pysyvät suljettuina.

Kertoi Y:n jo lähteneen Romaniaan: *"[hän] jättää vaimon sinne ja tulee takaisin Suomeen"*.

4.3. Tiedot Suomesta

Monet olivat kuulleet, että tämä on siisti, hyvä ja rikas maa. Yleisesti Suomesta tiedetään vain vähän. Suomi on pohjoinen maa, korkea elintaso, hyviä ihmisiä. Täällä huhutaan olevan helppo tehdä rahaa. Onko Suomi tasavalta tai kuningaskunta, sitä ei tiedetä eikä sillä ole mitään merkitystään. Suomen politiikasta tai elämästä Suomessa ei tiedetä sen enempää. Sen sijaan kaupunkeja osataan nimetä kautta maan. Myös kesätahtumat olivat tiedossa.

Suomen nimi sanotaan usein väärin: Firlanda (oik. Finlanda). Muutenkaan ei tunnuta tietävän missä ollaan. Kartan ja maantieteen hahmottaminen ei ole itsestään selvää. Esimerkiksi eräs rouva kyseli edessä olevasta Suomen kartasta, että onko tämä Eurooppa? Ceausescun aikana oppimattomien romanialaisten maailmaa jakautui Romaniaan ja "ulkomaihin", joita ei sen tarkemmin eroteltu.

"Täällä Tukholmassa ihmiset ovat niin ystävällisiä."

"Mitä se onkaan... tämän maan kielellä?"

Lisäksi liikkeellä on paljon erilaisia käsityksiä täkäläisistä käytännöistä ja lainsäädännöstä. Jotkut ovat kuulleet, että täällä saa avustuksia ja että "täällä meille annetaan asunto." Ehkä tämä huhu ja mielikuva tulee ajalta, jolloin jotkut romanialaiset (sitkeän paperisodan jälkeen) onnistuivat saamaan oleskeluluvan ja sen ohessa tulevia etuisuuksia. Huhu voi myös olla tuoreempi, sillä paikkoja eri asunnoista on järjestynyt.

Tarve näyttää siis olevan ajankohtaiselle ja realistiselle tiedolle. Matkaan ei lähdetä pelkästään epärealistisin odotuksin, vaan myös vailla tietoa olosuhteista ja toimintatavoista. Koska tavallisen kansalaisen voi olla haastavaa löytää ulkomaita koskevaa luotettavaa tietoa itsenäisesti, voisi olla perusteltua harkita erillistä tiedotuskampanjaa tai tiedotuspisteen perustamista suoraan lähtömaahan.

4.4. Yhteydet Suomeen

Oli kuultu, että täältä sai töitä. Keneltä ja mistä oli kuultu, se jää epäselväksi.

”Ne, jotka täällä ovat olleet”. ”Ne, jotka meidät tänne toivat”.

Joku vastasi, että *”joku, joka on yhtä onneton kuin mekin”.*

On kuultu, että täällä tienaa hyvin. Löytyy hyviä ihmisiä, jotka auttavat.

Havaintojemme mukaan moni on tullut Suomeen aikaisempien yhteyksien kautta. Joko he itse tai heidän tuttavansa ovat järjestäneet matkan. Suomessa on apua tarjolla asuntojen ja autojen järjestämisessä. Yhteyksiä on myös Ruotsissa asuviin, Ruotsissa asuvat tulevat tänne etsimään työtä.

Usein kuulumme maininnan ”eräs poika” auttoi ”yksi uskovainen auttoi” ja myös ”aktivistit auttoivat.” Jossain oli auttaja, kenen luona miehet pääsivät käymään suihkussa ja ajamaan partaansa. Toisaalta moni Suomea kehunut on saanut myös kuulla kunniansa. Ei täällä ollutkaan niin helppoa.

Ihmisten kesken syntyy myös ihmissuhteita. Sukulaissielut löytävät aina toisensa yli kieli- ja kulttuurirajojen. Tosin joskus romanien parissa mennään naimisiin alaikäisinä, omien sääntöjen mukaan.

G suunnittelee muuttamista tyttöystävänsä luo heti kun tämä täyttää 18 vuotta, ymmärtävät toisiaan hyvin. ”Kunhan saisi tytön äidin ymmärtämään yhteen muuttamisen.” G ymmärtää tytön olevan vielä alaikäinen. Kilpakosija J tulee myös paikalle ja kyselee kuulumisia.

Suhteiden syntymisessä ei ole mitään uutta eikä ainutlaatuisia, tosin joitain käytännön haasteita saattaa tulla vastaan. Ongelmatilanteissa olisi tärkeää voida kääntyä jonkun tukea tarjoavan puoleen.

Kyse on luonnollisesta inhimillisestä kanssakäymisestä. Ihmisten liikkumisen seurauksena uudet yhteisöt muodostuvat valtakulttuurien sisälle integroituen ehkä jossain vaiheessa luontevaksi osaksi kokonaisuutta. Suomi on tässä kehityksessä erottamaton osa muuta maailmaa.

4.5. Kokemuksia Suomesta

Ihmisten kokemukset Suomesta jakautuvat voimakkaasti, riippuen ehkä eniten maassaolon menestyselisyydestä. Vaille toimeentuloa jääminen oli omiaan masentamaan pahastikin.

”Suomeen olen pettynyt, etten löytänyt töitä. Vaikeaa kun ei osaa kieltä. Tänne en tule enää koskaan.”

Suurin osa Suomeen tulleista työnhakijoista joutuikin palaamaan kotiinsa pettyneinä. Siitäkin huolimatta on erikoista, miten jotkut ovat kuitenkin palanneet vannottuaan sitä ennen moneen kertaan, ettei heillä ole pienintäkään aikomusta palata Suomeen.

Eräs aihe nousee toistuvasti esille: Suomen alkoholikulttuuri. Kadulla näkyvät humaltuneet eivät ole samalla tavoin osa katukuvaa esimerkiksi Romaniassa. Lisäksi naisten humalahakuinen juominen tuntui monesta halveksuttavalta. Sitä pidetään naisen arvolle sopimattomana. Usein tämä näkemys kuului nimenomaan miehen suusta.

Ihmettelee Suomen pultsareita. He juovat paljon, ovat likaisia. Viikonloppuisin ei ole Hakaniemessä kerjäämässä, koska on niin paljon pultsareita.

Miehet ihmettelivät suomalaisten ylenpalttista juopottelua ja sitä, että jopa naiset ovat humalassa ja pissaavat kadulle. Romaniassa ei näin tehdä.

Ihmettelee suomalaisten naisten runsasta alkoholinkäyttöä.

Puhuimme suomalaisista naisista, jotka ovat kuin miehiä. He [romaniaiset miehet] ovat *”galant”* (=herrasmiehiä) ja antavat naisten olla naisia. Ihmetteli juoppojamme ja kysyi, mistä johtuu?

Kohtasimme myös ihmisiä, jotka olivat saaneet maastamme tarpeekseen. Jotkut olivat sitä mieltä, että oma maine on kärsinyt muiden teoista johtuneista uutisista.

He ryöppysivät vihaisehkoa puhetta siitä miten romaniaisista kirjoitellaan vain pahaa. Kaikki huonot asiat tuodaan julkisuuteen, kirjoitellaan rumasti. Ei Romaniassa näin meneteltäisi muutaman harhautuneen suomalaisen erehdysten vuoksi. Valittivat siitä että ihmiset yleistävät kaiken negatiivisen kaikkiin romaneihin. Suomi on kuulemma rasistinen maa ja heihin suhtaudutaan rasistisesti. Annetaan sakkoja ja viedään tunteiksi putkaan muka aggressiivisesta ruusujen myynnistä.

Näistä näkökulmista Suomi näyttäyty tylynä ja sisäänpäin käpertyneenä pienenä maana. Seuraavasta huomautuksesta jäi tarkentamatta, oliko kyse tilanteesta, jossa autossa oli suurempi seurue. Kännyköiden aikana on tietenkin helppoa ajatella, että kukin huolehtii kyllä ongelmistaan, mutta tiettyä arkista tragikomedialla tilanteessa on nähtävissä, Suomessa kun on ohjeistettu olemaan pysähtymättä epäilyttävässä tilanteessa.

F:n auto on rikki ja kyseli, tietäisinkö mistään autokorjaamoa. Ihmetteli, kun ei kukaan täällä auta, jos jää auton kanssa tien päälle.

Vastakkaisia mielipiteitäkin kyllä kuultiin. Vielä lapsen suusta kuultuna ajatukset ovat suorastaan hämentävän koskettavia.

E puhui taas aikuismaiseen tyyliinsä. *”Suomi on niin sivistynyt maa”,* hän puhui. Kysyin, mitä hän tällä tarkoittaa. *”No se on sitä, että luette lehtiä ja kirjoja, käytte töissä ja teillä on koti.”*

Meitä myös kiinnosti, miten köyhistä olosuhteista tuleva ihminen kokee Suomen. Onko vaurauden näkeminen, mutta siitä osattomaksi jääminen, katkeroittava kokemus? Kukaan ei kuitenkaan viestittänyt voimakasta katkeruutta tai vihaa.

Kyselin, eikö tunnu katkeralta, kun näkee niin paljon rikkaita ihmisiä, joilla on kaikkea ympärillään. WTC:n käytävän varrella kynsihoitola, jossa tekokynsiä liimaillaan ja hoidetaan käsiä... näin miten hän tuijotti sitä. Tuntuu kuulemma katkeralta, mutta:
”minkä sille voi, toisilla on kaikkea ja menee hienosti”.

Toisaalta toimintatavoissamme nähtiin myös aidosti hyviä piirteitä. Raitiokiskojen rakennustöiden nopea eteneminen oli pantu merkille positiivisena asiana. Myös ihmisten keskinäinen yhteistyö oli nähty merkillepantavana:

”Täällä olen nähnyt autokolarin, ja ihmettelin, että ei edes kutsuttu poliisia, osapuolet sopivat keskenään ja sillä selvä. Jumala paratkoon, meillä tulee poliisi ja voit joutua vaikkapa vankilaan, jos vähän raapaiset toisen autoa.. Voit vaatia korvauksia, mutta mitään ei heru.. pikkujutuista joutuu vankilaan..”

Suomalaista poliisia on lähes poikkeuksetta kiitelty ystävällisyydestä ja asiallisuudesta. Tosin siitä ei niin välitetty, ettei asioita voinut sopia poliisin kanssa kahden kesken – ettei kaikesta aina tulisi niin suurta juttua.

5. KOHTAAMISIA HELSINGISSÄ

5.1. Ensitapaaminen

Ensitapaamisen perusteella käsitys kohtaamistamme ihmisistä voisi olla yksiulotteinen. Hyväntahtoiselle lähestyjälle kerrotaan usein pitkään ja vuolaasti huonoista olosuhteista kotona. Kuitenkin lähemmin tutustuttaessa kertomukset monipuolistuvat ja yksilöllinen historia alkaa hahmottua. Samoin tulee tilaa huumorille ja välittämiselle.

Seuraavassa muistiinpanossa kuvataan erästä tällaista ensikohtaamista. Tietoa saadaan ja annetaan. Jäämme usein toivomaan, että yhteys syntyisi, varsinkin jos olemme tilanteessa, jossa terveyden kanssa voi tulla yllätyksiä.

Kävin vielä rautatieasemalla ja kohtasin uuden romaninaisen, joka oli muutama päivä sitten saapunut. Perhe on mukana, ovat tulleet autolla. Naisen raskaus on pitkällä, kolmas lapsi tulossa kuukauden kuluttua. Kerroin projektista. Aluksi suhtautui ihmetellen, mutta piti kuitenkin projektia erittäin hyvänä. Annoin infokorttimme, kehotin soittamaan, jos vatsan kanssa tulee yllätyksiä. Jossakin muualla odotti muu porukka. Kyselin missä, voisinko saattaa hänet sinne. *”Ei, ovat kaukana.”* Kuulemma nukkuvat autossa. *”Tavataan vielä joskus asemalla”* hän totesi lähtiessään.

Myös seuraavankaltainen keskustelu on varsin yleinen ensimmäistä kertaa kohdattaessa:

Kulkiessani vielä kerran Keskuskatua, N:n paikalla onkin kerjäävä vanhus, kainalo-sauva maassa, huiviin kietoutuneena. Nainen kertoi että Romaniassa kuolla nälkään, maanrepeämä on vienyt talon, ei ole vettä, ei kaasua keittiöön eikä edes puita. Hän on 55-vuotias ja kertoi, että ei ole ruokaa lapsille. Ilmeni, että lapset ovat jo aikuisia, mutta lapsenlapsille ei ole ruokaa.

Samankaltaisia tarinoita kertoi moni kohtaamamme henkilö. Kertomuksen sävy, puhujan asenne ja kertomuksen jäsentyminen osaksi avun vaatimista vaihtelivat. Eräässä tilanteessa on käynyt esille, ettei se tulva nyt vienytkään sitä taloa, sillä tulva oli naapurikylässä.

5.2. Yleiskuva

Projektista kiinnostuneet kysyvät yleensä ensimmäiseksi: *”No, paljonkos Helsingissä nyt sitten on niitä kerjäläisiä?”*. Vastaamme ettemme tiedä. Ensisijaisena työskentelytapanamme ovat keskustelut, joten emme kulje ympäri kaupunkia laskemassa näkemiämme ihmisiä. Pyrimme myös olemaan alueilla, joissa kohtaamiset ovat mahdollisia. Otantamme on siis varsin rajallinen.

Olemme tehneet 54 haastattelua, joista 24 on nauhoitettu. Tietokantaan on kerätty vastauksia 196 henkilöltä, joista 113 on jututettu perusteellisemmin. Näistä naispuolisia oli 51 ja alaikäisiä 12. Heistä kuu-sivuotiaita tai nuorempia oli neljä. Nuorin kohtaamamme oli kaksivuotias. Kohtaamiemme henkilöiden lisäksi voimme muiden tietojen perusteella arvioida lisäksi ainakin sadan muun henkilön olleen Helsingissä kesä-lokakuussa. Keskustelutilanteissa näimme vieraiksi jääviä henkilöitä, jotka kyllä liittyvät kohdattuihin ihmisiin, mutta heidän kanssaan ei syntynyt tietojen vaihdon kannalta olennaista keskusteluyhteyttä. Arviomme kohtaamatta jääneistä henkilöistä on varsin maltillinen.

Ihmiset tulevat Helsinkiin ja toimivat täällä pääosin ryhmissä. Yhden ryhmän saapuminen tai poistuminen saattaa näkyä katukuvassa selvästikin, vaikka kyse ei lukumääräisesti ole suuresta muutoksesta. Lisäksi etenkin soittajat, kerjääjät ja kaupustelijat pyrkivät olemaan siellä, missä on eniten väkeä.

Osa kohderyhmästämme on pysynyt Suomessa viime kesästä asti. Kesää kohden ihmisiä alkoi tulla enemmän ja parhaimmillaan Helsingin keskustassa oli suorastaan pulaa kerjäys- ja soittopaikoista. Autoilla liikkuvia seurueita oli myös useampia. Syksyä kohden Helsinkiinkin tuli enimmäkseen autoilla liikkuvia ryhmiä, mutta syksyn kääntyessä talveen osa väestä on poistunut ja vain sitkeimmät olivat jäljellä. Kuitenkin jotkut maasta lähteneet ovat jo palanneet, ja myös uusia tulijoita on kohdattu.

Suomeen tulo riippuu täysin maan houkuttelevuudesta. Suomi on kaukana, eivätkä olosuhteet aina kestä vertailua muihin maihin. Jos olosuhteet pysyvät riittävän kiinnostavina, on odotettavissa, että kokemukset Suomesta kantautuvat ”viidakkorummun” välityksellä aina useammille. Sen seurauksena tulijoita saapuu lisää. Missään tapauksessa emme usko entiseen olevan paluuta, vaan tilanteen kanssa on sopeuduttava elämään. Jotkut tulijoista asettuvat Suomeen, joistakin tulee säännöllisiä vierailijoita, ja osa ihmisistä käy vain kokeilemassa onneaan.

5.3. Ryhmässä vai yksin?

Useimmat tulevat Suomeen kaverien tai sukulaisten matkassa. Ryhmät ovat harvoin tiukkoja yhteenliittymiä. Niiden jäsenet saattavat vaihtua nopeastikin, esimerkiksi samassa tilanteessa olevien löytäessä toisiaan tarjolla olevien töiden kautta. Väkeä myös palaa kotimaahan ja uusia saapuu.

Jaottelisimme Helsingissä pitempään viipyneet, suuremmat ryhmät seuraavasti:

- 1) Bacaun lääni: pelimanneja
- 2) Alban lääni: ensisijaisesti kerjääviä
- 3) Gorjin lääni: kukanmyyjiä

Myös näiden ryhmien sisällä on tapahtunut vaihtuvuutta ja edestakaista matkustamista Suomen ja Romanian välillä. Ryhmät ovat olleet Suomessa muita pitempään. Ajoittain näkyy samoja henkilöitä, tai uudet tulijat ovat kytköksissä Suomessa jo olleisiin.

Näiden ryhmien lisäksi tulijoita on ollut varsin kauttaaltaan ympäri Romaniaa. Tulijoiden selkeä painopistealue on kuitenkin edellä mainituissa lääneissä Lounais-, Keski- ja Itä-Romaniassa. Myös joitain bulgarialaisia seurueita on tavattu. He kuitenkin välttelivät yhteyksiä kanssamme.

Pääasiallisen toimenkuvan puolesta jaottelu voisi olla seuraava:

- 1) Kerjäävät
- 2) Kukkia myyvät
- 3) Koruja myyvät
- 4) Pelimannit
 - a. Ammattimuusikot
 - b. Amatöörit
- 5) Työetsijät
- 6) Automiehet
- 7) Bisnesmiehet

Termi "toimenkuva" on ehkä kuvaavin määritelmä, sillä esimerkiksi kerjääminen, ruusujen myynti ja pullojen keräys ovat usein helposti keskenään vaihtuvia toimia. Toimen vaihtumiseen voi vaikuttaa esimerkiksi sen hetkinen kerjäys- tai soittopaikkatilanne.

Eniten Helsingissä on vieraillut todennäköisesti työetsijöitä, mutta he eivät ole toiminnallaan erottuneet joukosta siinä määrin, että heihin olisi syntynyt yhtä paljon yhteyksiä kuin muihin. Myös monet läpikulkumatkalla olevat näyttäytyvät meille lähinnä "työetsijöinä". Tästä syystä tunnemme kenties muut ryhmät heitä paremmin.

Seuraavaksi eniten Helsingissä on ollut muusikoita perheineen. Kolmanneksi suurin ryhmä ovat olleet kerjäävät ihmiset. Kaupustelua on ollut havaintojemme pohjalta vähemmän, tosin kaupustelijat pystyvät myös kattamaan suuremman alueen toiminnallaan mikä voi vääristää vaikutelmaa. Bisnes- ja automiehet muodostivat suhteellisen pienet, mutta tiiviit ja vakaat miesporukkansa, jotka tuntuivat vaikuttavan ajoittain myös muiden ryhmien taustalla.

Neljä ensimmäistä ryhmää eroavat jossain määrin kolmesta jälkimmäisestä. Kaupustelu, kerjääminen ja esiintyminen tuottavat tietyn määrän rahaa ja samalla sitovat ajallisesti varsin tiukasti. Tuntuu siltä, että näillä ihmisillä on ensisijaisesti mielessään välitön ansio. He myös lähtevät varsin mielellään kotiin tilaisuuden niin salliessa.

Jälkimmäiset kolme ryhmää vaikuttavat päällisin puolin varsin joutilailta. Heillä ei myöskään ole näkyvissä selkeää tulonlähdettä, mitä nyt ehkä pimeät (lucru negru="musta työ") tai muut satunnaiset työt. Osa on maininnut olleensa Suomessa töissä joko romanialaisella tai ulkomaalaisella työnantajalla, muun muassa rakennus- ja siivoustöissä. He eroavat muista paitsi ajankäyttönsä, myös ehkä orientaationsa puolesta. Kiinnostusta kotiinpaluuseen ei välttämättä ole, vaan pikemminkin keskitytään hakemaan lisää kiinnekohtia Suomeen.

Myöskään raha ei samalla tavalla ole esteenä kuin ensimmäisen joukon jäsenille. He ovat valmiita tinkimään niin terveydestään kuin hyvinvoinnistaankin säästääkseen muutaman euron päivässä. He ovat myös muista poiketen viestittäneet halukkuudestaan ostaa auto, mennä maksullisillekin suomen kielen kursseille ja jopa vuokrata asuntoja. Kaikkien ryhmien edustajilla on käytössään matkapuhelimet, mutta jälkimmäisessä ryhmässä ne myös soivat jatkuvasti.

Näitä ensimmäistä neljän joukkoa voisi kutsua ”puurtajiksi” ja jälkimmäistä kolmea ”onnenonkijoiksi”. Ero on kuitenkin orientaation kannalta keskeinen: toiset pyrkivät, toiset toimivat käytännössä yhteistyössä erilaisten ”bisnesmiesten” kanssa.

Kyse saattaa olla myös varallisuuseroista. Kukaan ei tee kurjimpia töitä muuten kuin pakon edessä. Toisaalta taas moni kerjäävä tai alempia töitä tekevä muistaa hyvin usein mainita, että he eivät koskaan varasta. Kyse on siis myös ylä- ja alaluokasta. ”Bisnesmiesten” joukossa on myös hyvin toimeentulevan oloista väkeä. Osa heistä vaikuttaa asuneen Suomessa jo pidempään.

5.4. Terveydelliset ongelmat

Työparia on lähestytty usein erilaisissa terveyteen liittyvissä kysymyksissä. Tilanteissa on käyty lävitse kaikille tyypillisiä kipuja ja särkyjä. Erityisesti on huomioitu lapsia sekä raskaana olevia naisia. Ravitsemuksen tilaa on pyritty kartoittamaan kaikilta, samoin seuraamaan majoitustilannetta. Myös hygieniaan ja vaatetukseen on kiinnitetty huomiota.

Normaalitapauksessa reagointina ovat tarkentavat kysymykset ja itsehoito-ohjeistus, ehkä kertaluonteinen lääkitys. Yleistä on esitellä omia vaivoja ja toivoa niihin hoitoa Suomesta. Tällaisiin tiedusteluihin on voitu vastata vain niin kuin asia on: ulkomaalainen joutuu itse maksamaan Suomessa tapahtuvan eikakuutin hoidon. Kansainvälinen sairausvakuutuskortti helpottaisi asiointia terveydenhuollossa joka tapauksessa.

Työparin antamia hoitokertoja on ollut 17: haavanhoitoa, tukisiteen laittoa, käsikauppalääkkeillä erilaisien särkyjen ja vatsaongelmien lääkitsemistä sekä ravitsemus- ja itsehoito-ohjeiden antoa. Apua on pyydetty useimmin liikunta- ja tukielinten ongelmiin sekä erilaisiin naisten vaivoihin. Lääkärin konsultaatiota on tarvittu seitsemän kertaa. Myös puhelimitse on annettu neuvoja terveyteen liittyvissä kysymyksissä. Yhteistyötä on tehty Laakson sairaalan ja Marian päivystyspoliklinikan kanssa.

Peseytymisen tarpeessa olevia on käytetty suihkussa. Joillekin on myös järjestetty vaatteita.

Huomiota kiinnitettiin myös erilaisten tarttuvien tautien mahdollisuuteen. Huono hygienia ja ahtaat asuimisolot voivat edesauttaa vaarallistenkin tautien leviämistä. Myös erilaisille vatsataudeille on hyvät leviämismahdollisuudet. Asuinpaikkoja tarkastamalla olisi todennäköisesti tavoitettu paremmin ne, jotka olivat jääneet sairauden vuoksi kotiin.

Hoitoon ei aina haluttu lähteä, vaikka tarvetta olisi arvioinnin perusteella ollutkin. Olosuhteisiin nähden kohtaamamme ihmiset ovat kuitenkin hämmästyttävän terveitä eikä suurempaa hoitoja vaatinutta vakavaa ongelmaa ole tiedossamme. Lähtiessään joku totesi, että *”kipujen kanssa täällä elettiin.”* Toisaalta joihinkin vaivoihin tarjosimme lääkärille viemistä, jolloin asianomainen kuitenkin katsoi tärkeämmäksi jäädä kadulle kerjäämään, *”koska lapset eilen illalla soittivat ja niillä ei ollut ruokaa.”*

Terveystilaan vaikuttavista tekijöistä olennaisimpia on mielestämme ravinnon niukkuus ja yksipuolisuus, asumiseen liittyvät kysymykset sekä mahdollisesti akutisoituvat aikaisemmat terveydelliset ongelmat. Lisäksi lasten tilanne vaatisi tarkempia selvittelyjä. Ilmeisesti pelko huostaanotosta johtaa siihen, että seurueen lapset pidetään jossain muualla, pois näkyvistä. Myös raskaudet mietityttävät; kerjääminen kylmässä huonolla ravinnolla ei ole hyväksi sikiön kehitykselle. Yösijan lisäksi ravitseminen on ensimmäisiä asioita, joista tingitään.

Rahaa säästöön saadakseen he tinkivät kaikesta muusta, jopa terveyden kustannuksella, ruokailut yksipuolisia. *”Tyhjin vatsoin lähdeettiin aamulla kaupungille, syödään vasta illalla”.*

Perinteiseen ruokavalioon ei ehkä muutenkaan kuulu runsas kasvisten käyttö, mutta viimeistään budjetin kiristämänä niistä on luovuttu lähes kokonaan. Kaupasta haetaan halpaa ranskanleipää, ja sitä kuluu runsaasti kaikilla aterioilla. Kaupungilla syödään usein valmisaterioita: keittoja, mikroruokia, säilykkeitä. Paremmin varoissaan olevat täydentävät tätä tarpeensa mukaan. Hyväntahtoisten ihmisten ja projektin mahdollistama ravintolisä hyödynnetään tarkkaan. Ainakin Pelastusarmeijan leipäjonosta on haettu ruokaa.

Ravitsemukseen vaikuttaa myös mahdollisuus valmistaa lämmintä ruokaa. Ravitsemuksen riittävyys on kuitenkin aina mielessä raskaana olevien naisten, lasten ja vanhusten kohdalla. Miehet tuntuvat saavat osansa. Jossain määrin kyse tuntuu olevan *”reissumuonasta”*, ruoasta, jota syödään silloin kun ollaan kalliissa maassa tien päällä. On mahdollista, että vierailijoiden ravitsemustilanne paranee kotimaahan päästyä; ainakin Romaniassa ruoan hinta on vielä varsin kohtuullinen Länsi- ja Pohjois-Euroopan tasoon nähden.

5.5. Asuminen Helsingissä

Harva kohtaamistamme ihmisistä on halukas kertomaan kovinkaan tarkasti asuinpaikastaan. Kertomukset ovat välillä ristiriitaisia.

Kertoo yöpyvänsä Kalasatamassa. Mainitsee Kalasataman raunioista, rakennelmista.

Ehkä työparia on todella pidetty viranomaisina, tai ehkä kyse oli normaalista varovaisuudesta. Asumisen kartoittamisessa on edetty tietoisin rauhasin, ihmisten toiveita kunnioittaen. Asumisolosuhteet eivät välttämättä ole kovin hyvät; viranomaiset voisivat puuttua majoitettavien henkilöiden määrään tai muihin hygieniatekijöihin tai epäviralliseen vuokrajärjestelyyn. Myös lasten huostaanottoa saatetaan pelätä. Asuinpaikka on usein toiminut myös varastona, tukikohtana, johon päivän jälkeen palataan. Kaiken kaik-

kiaan, jos asuinpaikka on jollain edes mahdollisesti epäilyttävällä taholla tiedossa, tuottaa se aina riskin jonkin ulkopuolisen interventiosta. Seurauksena olisi siis ainakin yksityisyyden, jopa suojan menetys.

Kertomukset vaihtelevat aluksi. Jossain vaiheessa paremmin tutustuttaessa asioista kerrotaan avoimemmin. Huolena onkin, miten asumistilanne kehittyä talven tullessa. Moni leiripaikka on ollut varsin siivon. Myös turvattomuutta on esiintynyt. Sen lisäksi että kaupungin työntekijät ovat työn puolesta poistaneet leirejä, myös suoria varkauksia on tapahtunut muiden toimesta.

Kertoivat jossakin vaiheessa asuneensa Siilitiellä, mutta sieltä heidät oli ajettu pois.

Nukkuivat sitten VR-makasiinien raunioilla. Eräänä yönä *”romaniaiset mafiamiehet”* olivat käyneet yllättäen heidän kimppuunsa ja varastaneet rahat ja arvoesineet.

Heidän tulleessaan paikalle telttä oli häpyntynyt, samoin kaikki omaisuus teltasta. Kysyin teltan väriä, eivät osanneet aluksi sanoa sen väriä, mutta sitten poika näytti sinistä väriä minulle. Teltassa oli ollut mm. lasten vaatteita, kamera, raamattu, peittoja ja tyynyjä.

Tietyt ryhmät liikkuvat selkeästi autokunnittain, jolloin he myös majoittuvat autoissa ja asuntoautoissa. Monien on hankala peseytyä, kun ei ole vettä. Useat myös häpeävät likaisuuttaan ja likaisia vaatteitaan. Rastilassa sekä hostelleissa saatetaan käydä pesulla, kuten myös hyväntahtoisten auttajien asunnoissa. Myös pyykkääminen vaikuttaa tapahtuvan joko nyrkkipyykillä tai sitten jonkun auttajan luona. Maksullisista automaattipesuloista emme muista mainitun. Sen sijaan kirpputoreilta ja vaatteiden keräyslaatoista haettiin puhtaita vaatteita likaisten tilalle. Vanhat vaatteet heitettiin pois.

Oletamme, että yksityisiltä vuokratuissa asunnoissa asuu enemmän ihmisiä kuin mistä olemme tietoisia. Ryhmästä riippuen suurikin osa on saattanut vuokrata asunnon Helsingistä. Tiedossamme on esimerkiksi järjestely, jossa yksityishenkilö on vuokrannut asunnon, jota hän sitten vuokraa eteenpäin tarvitsijoille hintaan 5 €/yö. Suuremmalla summalla ei tavallinen kerjäläinen juuri voisikaan itselleen edes katsoa majapaikkaa; maksun voi suorittaa vain päivä kerrallaan. Se ei pakota sitoutumaan, mutta ei myöskään vaadi enempää rahaa.

Yhteydet kotimaahan hoituivat pääosin matkapuhelimilla. Myös internet oli käytössä, ehkä tosin enemmän ”bisnesmiesten” piireissä.

Myös hyväntahtoiset auttajat majoittavat jatkuvasti ihmisiä, tosin kyseinen majoitusmuoto ei aina välttämättä ole kovin pitkäaikainen johtuen yksityisen ihmisen yleensä rajallisista voimavaroista.

Ulkona asuminen on harvoin ensisijainen vaihtoehto, mutta siihen turvaudutaan aina tarvittaessa. Onko muissa maissa sitten saatavilla tiloja ja paikkoja joihin mennä? Ulkomajoituksesta puhutaan joskus varsin karvaaseenkin sävyyn.

”Me joudumme lähtemään maailman matkoihin ja jättämään lapsemme yksin, jotta hankkisimme rahaa. Istuimme täällä pitkin katuja, kuin kulkukoirat, yövyimme teltoissa ja metsissä, olemme vaarassa sairastua tauteihin ja tartutamme niitä muihinkin, koska on pakko asua ulkosalla.”

Ulkomajoituksesta luovutaan heti kun on tilaisuus. Joidenkin leirien puhtaustasoa tarkkailleena tämän kyllä ymmärtää. Teltat saattavat olla itse kyhättyjä, höyläämättömistä laudanpätivistä ja suojapeitteistä kasattuja virityksiä. Niinpä majoittujilla on alttiutta tarttua jokaiseen kohdalle sattuvaan tilaisuuteen parantaa elinolojaan.

R kertoi, että eivät enää asu teltoissa. Poliisi ei heitä häätänyt, vaan olivat saaneet nyt hyvän asunnon muualta. A oli hakenut heidät sinne. Kyseessä on järjestön valtaama talo, jonka kaupunki on todennut asuinkelvottomaksi. He olivat tyytyväisiä asuntoonsa. *”Meillä on suihku ja keittiö, on patjaa ja peittoa, ollaan ensin siivottu talo, saunakin on.”*

Tutustuimme joihinkin ihmisiin paremmin kuin toisiin. Oli luonnollisesti helpompi tulla tutuksi sellaisen ihmisen kanssa, joka viipyi kaupungissa pidempään, yli sallitun kolme kuukautta. Moni pidempään viipyvistä oli ollut Suomessa jo keväältä, jotkut edellisen vuoden puolelta. Yleensä pitkään viipyvillä oli asunto vuokralla tai jonkun auttajan luota, muuten ei olisi välttämättä jaksettu niin kauaa.

Paluumatkalla raitiovaunulla [...] J osoittaa yhtä kerrostaloa: *”Tuolla on asuttu.”*
Kyselen, kenen luona, saan vastauksen: *”Auttaja järjesti”*.

Kertomukset osoittavat, miten suuressa riippuvuussuhteessa erityisesti kerjäävät ihmiset ovat auttajiinsa nähden. Asetelmaan liittyy omat jännitteensä. Voi olla, että auttaja sitoo autettavan voimavaroja omiin auttamishankkeisiinsa antaen samalla lupauksia ja toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Toisaalta apua tarvitseva on itse halunnut apua ja saattaa vuorostaan ripustautua auttajaansa. Tasapainoilu voi olla vaikeaa.

Arvelen, että jos ulkona nukkuu, voi vaivoja tullakin myöhemmin syksyllä ilmojen kylmetessä. Kertoo lähtevänsä ennen kylmiä pois, jos suomalainen auttaja ei löydä hänelle töitä. On kuulemma vähän lupaillut.

Majapaikat ovat ehkä keskeisin auttajan tarjoama mahdollisuus. Se ei välttämättä maksa auttajalle mitään muuta kuin vaivaa, mutta merkitsee todella paljon kadulla elävän ihmisen näkökulmasta. Samalla hoituu turvallisuusongelma: tavarat ja ihmiset saa tuotua suojaan. Mukavuuskin paranee, kun saa pyykin pestyä, valmistettua lämmintä ruokaa, ehkä jopa otettua nokoset sohvalta. Eikä välttämättä maksa enempää kuin vastapalveluksia ja auttelua kodin askareissa.

5.6. Rahat ja varallisuus

Kuinka paljon on mahdollista ansaita kerjäämisellä ja muilla epävirallisilla ansaintatavoilla? Kysymys esitetään usein, mutta selvää vastausta siihen ei ole. Arvioinnin helpottamaksi tilannetta voisi verrata eräaseen aikaisempaan tutkimukseen.

Brysselin Hogeschool-Universiteitin tutkijat Stefan Adrianssens ja Jef Hendrickx tutkivat vuosina 2005 ja 2006 kaupungissa tuolloin toimivien kerjäläisten tulotasoa. Tulokset julkaistiin artikkelissa *“The Income of Informal Economic Activities”* (Adrianssens & Hendrickx 2008). Heidän mukaansa romani-kerjäläisten saavutettavissa oleva tulotaso jää todennäköisesti niin alhaiseksi, että kannattavasta liiketoiminnasta ei voida puhua.

Tilanne Brysselissä ilmeisesti eroaa Helsingin tilanteesta joiltain osin. Suurimmat kerjäystulot Brysselissä menivät ”kotoperäisille”, kieltä osaaville kerjääville henkilöille, kuten asunnottomille ja päihdeongelmallisille. Heidän tulonsa ylsivät parhaimmillaan tyydyttävälle tasolle. Merkittävää tutkimuksessa oli sen löytämät kolme kerjäläisryhmää: kotoperäiset, romaninaiset ja romaninaiset lasten kanssa. Helsingissä myös miesten osuus on ollut mainitsemisen arvoinen, eikä kotoperäistä kerjäämistä esiinny juurikaan. Lisäksi Brysselissä yleinen lasten kanssa kerjääminen on Helsingissä ollut lähinnä satunnaista, ehkä joutuksen Suomen tiukemmasta suhtautumisesta lasten oikeuksiin.

Tutkimus ei myöskään huomioi omien havaintojemme mukaan kerjäämisellä saavutettavaa suurinta hyötyä, eli ”hyväntahtoisen auttajan” muuttumista säännölliseksi tukijaksi. Kyse voi olla suorasta rahallisesta avusta, mutta yleisempää saattaa olla tukeminen muilla tavoin. Asunnon, ruoan, vaatteiden, peseytymis- ja muun avun antaminen vapauttaa suurelta osin elämiskustannuksista ja tarjoaa huomattavan helpotuksen kadun olosuhteisiin. Elinolosuhteissa tukeminen on lisäksi mahdollista melkein kenelle tahansa elintasosta riippumatta.

Kerjäämisen kieltämistä tai sallimista puoltavat perustelut nojaavat usein erilaisiin tulkintoihin kerjäämisen kannattavuudesta. Onko kyseessä ”kannattava liiketoiminta”, johon järjestyneen rikollisuuden kannattaa ryhtyä, vai onko kyse yksittäisen hädänalaisen ”viimeisestä mahdollisuudesta” elannon saamiseen? Adriassensin ja Hendrickxin (2008, 17) näkemys on, ettei toiminnasta saatava voitto riitä rikollisten tuotto-odotuksille. Esimerkiksi he ottavat prostituution, josta saatavat tuotot ovat ”työntekijää” kohden vähintään kymmenkertaiset.

Adrianssens ja Hendrickx (2008) eivät kuitenkaan ota kantaa pyramidimalliseen organisoitumiseen. Jos 10 ihmistä tuottaa keskimäärin 5 euroa päivässä jollekulle (esim. seurueen vanhimhalle), merkitsee se 6 päivän työviikolla 300 €:n viikko- ja 1200 €:n kuukausituloja. Esimerkiksi Helsingissä kerjänneet ryhmät sopisivat tähän mittaluokkaan suhteellisen hyvin; 5–10 €:n päivän nettoansio keskimääräisenä tulona ei omien kokemustemme nojalla ole yliarvioitu. Henkilön lisäksi ansioiden suuruuteen vaikuttaa lähinnä sattuma: milloin kohdalle osuu ”hyväntahtoinen auttaja”, joka muuttuu säännölliseksi sponsoriksi? Parhaimmat tiedossamme olevat päiväansiot ovat reilusti yli 50 €, mikä on varsin paljon kotimaan tuloihin nähden.

Joidenkin kadulla kerjäävien ihmisten kohdalla oli kieltämättä vaikea uskoa heidän kertomuksiinsa suunnattomasta köyhyydestään.

Esimerkiksi eräällä perheellä oli hyvät rattaat, siistit ja muodikkaat vaatteet (mm. puhdas, uusi merkkihuppari), vaikka Y kertoikin löytäneensä vaatteita roskiksesta ja pesseensä ne. Y:llä on hienot kultahampaat ja vaimollakin ainakin yksi. Romaniassa potilas on tavannut hankkia itse kullan hammaslääkärille.

Tämän perheen kohdalla osoittautui, että varallisuutta oli enemmän kuin annettiin ymmärtää: matkaliput kotiin järjestyivät odottamatta, samoin majoitus, ruoka sekä matkustaminen Suomessa. Koska olimme heille kuitenkin ensisijaisesti mahdollinen avustajataho, meille annettiin joka tilanteessa kuva siitä, että he olisivat olleet täysin varattomia.

Käteisvarojen olemassaolo ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei hätä voisi kohdata, jos työtä tai muuta perusturvaa ei mitenkään järjesty. Ehkä varallisuus kertoo jotain Suomeen tulon suunnitelmallisuudesta. Tänne on tultu ja täältä myös lähdetään perustelluin syin. Oma lukunsa on kuitenkin se, onko perheen, suvun tai seurueen kaikilla jäsenillä samanarvoinen mahdollisuus ”vapaaseen liikkuvuuteen” vai tapahtuuko matkanteko vain tietyn tai harvojen henkilöiden ehdoilla. Kaikkien Suomeen tulleiden seurueiden täyteen varattomuuteen ei havaintojemme perusteella ole suoraan uskomisen. Merkkejä ainakin jonkun seurueen jäsenen varallisuudesta näkyi ajoittain.

Poika oli ostanut Sturenkadulta ”second handista” haitarin, 170 €.

[Hän] on ostanut täällä auton, joka maksanut 700 €. Joku tutun tuttu auttoi etsimisessä ja rekisteröinnissä. Nyt Fordissa joku vika ja kyseli, tiedänpö korjaajaa.

Seurueissa oli myös aina niitä, jotka vaikuttivat vähävaraisemmilta. Seurueesta riippuen jäi enemmän tai vähemmän arvailujen varaan, miten pitkälle keskinäinen solidaarisuus riittää, eli pidetäänkö sen jäsenistä huolta vai ovatko he oman onnensa nojassa.

Varallisuutta mietittäessä on hyvä olla realisti. Varat ovat kiertävälle ihmiselle tärkein toimintakyvyn tae. Kuka paljastaisi heti korttinsa ensimmäiselle kyselijälle – tai lähtisi vieraaseen maahan ainoana suunnitelmanaan heittäytyä täysin muiden avun varaan? Pelkkä syyllistäminen siitä, että pitää puolensa kovassa todellisuudessa on lyhytnäköistä ja yksinkertaista.

Alussa tuntui erikoiselta, miten varallisuuteen ja rahaan tuntui liittyvän niin suuria intohimoja ja palava kiinnostus. Ajoittain oli suorastaan mahdotonta ohjata keskustelua johonkin muuhun aiheeseen. Lähes kaikki meiltä pyydetty tuki oli rahaa – joko suoraan tai välillisesti. Usein raha nähtiin ratkaisuna kaikkiin ongelmiin. Romaniassa totesimme, miten erityisesti maaseudulla valuutta on säilyttänyt ostovoimansa, erityisesti paikallisesti tuotettuja tuotteita ostettaessa. Säästyneillä rahoilla pystytään siten parantamaan kodin olosuhteita huomattavastikin. Toisin sanoen jokainen sentti jäisi ansaitsematta, jos jäätäisiin kotiin. Jokainen ansaittu sentti myös osaltaan vahvistaa lähtöpäätöksen olleen oikea.

Suomesta keskustellessamme kuulimme usein, miten Suomea pidettiin rikkaana, suoranaisena paratiisina. Puhetta Suomen kalleudesta ja matalapalkkaisemmilla aloilla saatavien ansioiden niukkuudesta suhteessa kustannustasoon ei oikein ymmärretty. Kaikkialla nähtävissä olevat vaurauden merkit jättivät katveeseensa pienellä palkalla sinnittelevien, veroa maksavien ja arjessaan säästeliäästi elävien ihmisten pienimuotoisen arjen.

Yritin tehdä laskelmaa, mihin palkka menee. Mutta P viittasi kintaalla laskelmalle ja kertoi viime vuonna maksaneensa vuokraa 400 € täällä Helsingissä. Kaikki avaavat korvansa palkan ”suuruudelle”, mutta kieltäytyvät kuuntelemasta menopuolesta.

Toisaalta, vaikka palkka olisikin matala, olisivat asunnon ja muun pysyvän asettumisen myötä saatavat edut kuitenkin paremmat kuin kotimaassa.

Suomeen tulleet henkilöt ovat päätyneet tänne eri tavoin ja eri motiivein. Työtä toiveikkaasti hakemaan tulleet joutuvat usein pettymään, ja talous joutuu tällöin koetukselle. Katusoittajilla on laillinen ja mahdollisesti kohtuullisestikin tuottava ansaintakeino. He säästävät kaikessa saadakseen mahdollisimman paljon lähetettyä kotiinsa. Kerjäävät ovat yleensä osa ryhmää ja siten harvoin pelkän kerjäämisen varassa. Toisaalta he saattavat olla haavoittuvassa asemassa oman ryhmänsä sisällä.

Monelle Suomeen tulo on tietoinen tai välttämätön riski: haussa on paikka, josta saa elannon ja koottua myös varallisuutta. Usealla tuntuikin olevan enemmän tai vähemmän velkoja joko kotimaassaan tai Suomessa.

Parturi kertoi heille kertyneen jokapäiväisistä menoista aiheutuvia velkoja, rahat eivät riitä, on lainattava tutuilta. Yrittäisivät nyt tienata, jotta voisivat maksaa velkoja takaisin.

Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ei voi sanoa, että rahoilla leveiltäisiin. Naisten kultakorut, miesten kännykät ja siistit vaatteet ovat ehkä näkyvimpiä merkkejä varallisuudesta. Kuitenkin ”varallisuus” tarkoittaa tässä tapauksessa lähinnä ”ei-välitöntä köyhyyttä”. Harva todella omillaan pärjäävä tuskin näkisi sitä vaivaa, jota almuihin perustuva tulonansainta edellyttää. Kerjäävän työ on jatkuvaa, raskasta työtä niukan elannon eteen.

5.7. Käsitykset Suomen tukijärjestelmistä

Usein keskustelu Suomesta lähti juuri sosiaalitukea koskevista kysymyksistä. Pitempään muualla Euroopassa olleet saattoivat olla hyvin perillä muiden maiden sosiaaliturvasta, ja varsin usein oletettiin, että myös Suomessa olisi tarjolla vastaavanlaisia palveluja.

Ihmettelevät: *”Miksi Suomi ei anna meille asuntoa?”* Kerron asuntojonoista, ei niitä niin vaan ole. Ihmettelevät sitten, kun ei tule sosiaaliapua. Kerjäämällä kun hankkii huonosti ja pullojenkeruulla myös. Kysyn tietävätkö ylipäänsä mistä valtio saa rahaa. Toteavat hämmästyneenä, etteivät tiedä. Selitän veroista ja sosiaalimenoista. Ihmettelevät, miten Ranskassa sitten saa rahaa ja avustuksia. Totean Ranskan varmaan olevan rikkaampi maa.

Välillä ei kuitenkaan saanut selvää, onko apua todella saatu niin hyvin kuin kerrotaan vai oliko kyse vain auttajan motivoinnista. Näinhän tämä toimii: asiat järjestyvät heti, kun vain saa tarpeeksi rahaa kerättyä.

”Jos minua joku haluaa auttaa, voin kirjoittaa sitoumuksen, etten ikinä palaa Suomeen. [...] Bucarestissa on organisaatio, johon kun menette ja sanotte: herrat, tarvitsimme vähän rahaa päästäksemme takaisin kotimaahan, saisitte sieltä rahat paluulippuun ja vähän ylimääräistä.”

Meille kerrotuista tarinoista kuuluu myös usein, miten saatu apu jää elämään kertomuksina ihmisten keskuuteen:

”Kyllä, Romanian pitäisi auttaa, mutta kun se on niin köyhä, ei sillä ole mistä auttaa, siksi tulemme tänne. Täällä meitä ihmiset auttavat, ihmiset täällä ovat oikein hyviä. Mutta aiemmin täällä annettiin, autettiin asuntoloilla, sinut pistettiin asuntolaan, sinulle annettiin 200 € kuten Saksassakin. Ihmisiä otettiin kadulta ja pistettiin asuntoloihin ja annettiin 400–500 € kuukaudessa. Ai, ai jos vielä tehtäisiin niin... näin tehtiin Saksassa 4–5 vuotta sitten. Tai jos täällä meidät pistettäisiin töihin, jos meille annettaisiin työpaikka ja asunto! Haluaisin mennä täällä töihin.”

Kertomukset saavat uusia ulottuvuuksia, kun tarkastelee, miten ihmiset ovat päätyneet Suomeen tuloon. Harva on turvautunut virallisiin tietolähteisiin. Sen sijaan suurin osa on kuullut asioista joltain luotettavaksi katsotulta henkilöltä. Huhut ja kertomukset ovatkin keskeisessä osassa päätöksentekoa. Toisaalta on ymmärrettävää, että avustusta saaneiden tarinat kiinnostavat: mikä järjestelmä nyt itse porsaanrei'istään tiedottaisi. Harkinnanvaraiset avustuspäätökset myös tuottavat erilaisia, yleisestä tiedosta poikkeavia mahdollisuuksia.

”No minä sanoin, että synnyttän minäkin täällä, niin ehkä meitä autetaan... olen ollut myös Espanjassa, mutta ei siellä juuri autettu, paluulipuissa autettiin, meillä ei ollut rahaa kotimatkaan ja niin meille siellä annettiin.”

Suomessa annettavaan tukeen tuntuvat liittyvän suurimmat tunteet ja ristiriidat ainakin suuren yleisön parissa. Aihe ei ole yksinkertainen. Keskimääräiset varallisuuserot suomalaisten ja Suomeen tulleiden kerjäläisten välillä ovat valtavat. Samoin olosuhteet kotimaissa on yleisesti tunnustettu pahimmillaan ala-arvoisiksi. Yksinkertaista ratkaisua ei ole: kotimaiden olosuhteiden parantaminen on hidas prosessi, toisaalta ihmisten tarve on akuutti. Suomessa rajankäyntiä onkin käyty juuri akuutin tarpeen määrittelyn osalta. Vastuu omin neuvoin tänne tulleiden ihmisten toimeentulosta on ensisijaisesti heillä itsellään (Sisäasiainministeriö 2008; Seppänen 2008).

Melkein kaikki kohtaamamme ihmiset kuitenkin pyytävät meiltä monenlaista tukea. Usein tuntuu siltä, että keskustelun peruslähtökohta on se, että me parempiosaisina olemme velvoitettuja auttamaan heitä. Inhimillisestä näkökulmasta tämä olisi oikein. Kuitenkin eri tahojen jatkuvia pyyntöjä kuunnellessaan on vaikea välttää kyynistymistä. Tuntuu vaikealta ymmärtää, miten ollaan toisaalta valmiita näkemään paljon vaivaa Suomeen pääsemiseksi, ja sen jälkeen ainoa viesti on avuttomuus ja tuen tarve.

Vaativat, että Suomen pitäisi jotenkin avustaa heitä, joku lähderahasto pitäisi olla. Kyselin mikseivät Romanian hallitukselle esitä vaatimuksiaan. Kukaan ei kuulemma kuuntele heitä... *”turha yrittää, koska olemme mustalaisia [tsigane]”*.

Kyselivät Suomen sosiaaliavustuksista: ”talon saamisesta” ja sosiaaliturvasta, kertoivat, että kuuden hengen perhe Romaniassa saa 60 € kuukaudessa, se riittää kolmeksi päiväksi. Puhuivat Romanian huonoista palkoista.

Jo siinä metrossa he alkoivat puhua, että ovat tulleet soittelemaan ja pitäisi saada jonkinlainen majapaikka ja jonkinlaista avustusta.

Eräs henkilö suorastaan uhkaili kerjäämisellään. Ikään kuin kyseessä olisi niin suuri moraalinen tahra, että haluaisimme sen kollektiivisesti pois omaa tuntoamme likaamasta.

”Kerro mediaväelle, että kerjäämme kunnes meille annetaan täällä työtä.”

Lausahduksessa kuultaa myös kauaskantoisempi ajatus. Useimmat ihmiset reagoivat kadulla kerjäävään jollain tavoin. Jostain syystä apua pyytävä ihminen tuntuu antavan niin vahvan signaalin, ettei sen sivuuttaminen käy ventovieraita tulvivassa kaupunkitilassakaan noin vain. Apua pyytävä ihminen herättää auttamisen tarpeen, oli taustalla sitten tarve vapautua omantunnon kolkutuksesta, vilpitön halu auttaa tai turhamaisuuteen vetoava ylemmyys tai paremmuus, joka lankeaa luonnostaan auttajan roolin otta-jalle. Lahjan saajan kannalta antajan motiiville ei tarvitse antaa arvoa sen jälkeen, kun lahja on saatu. Tämä pätee käytännössä niin yksityishenkilöön kuin tukea myöntävään viranomaiseen, ellei reaalista kontrollimahdollisuutta ole.

Nykytilanteessakin on kuitenkin monenlaista apua tarjolla. Pääkaupunkiseudulla on useita toimijoita, joiden kautta on mahdollista saada esimerkiksi ravintoa ja vaatteita siinä vaiheessa, kun mitään muuta mahdollisuutta ei ole. Myös sosiaalilainsäädännön tulkinnat mahdollistavat mm. toimeentulotuen antamisen niissä tapauksissa, joissa avun tarve on akuutti (Seppänen 2008). Tuen tarkoituksena ei kuitenkaan ole mahdollistaa pidempiaikaista oleskelua, vaan tukea kotimatkan järjestelyihin kuluvan ajan. Myös evankelis-luterilaisten seurakuntien diakoniatyö voi myöntää harkinnanvaraista avustusta, tosin varsin rajallisesti.

5.8. Käsitykset Suomen työmahdollisuuksista

”Toivottavasti löydätte meille jotakin työtä.”

Tukien lisäksi useimmin työparilta kysytty asia on ollut työn saaminen. Onko kyse vain jäänteestä suunnitelmatalouden ajalta, vai pitävätkö ne tarinat paikkansa, joiden mukaan mm. Italian suurissa romanighe-toissa tullaan hakemaan torilla odottelevia joutilaita mitä erilaisimpiin, usein pimeisiin töihin? Ovatko työnantajina romanialaiset vai italialaiset? Myös Helsingissä työtä vaille jääneet miehet ovat usein päätyneet keskustaan odottelemaan. Kertoman mukaan jotkut ovat työtä saaneetkin, mutta jostain syystä vain omalla kohdalla ei ole onnistunut. Harva kuitenkaan on lähtenyt kanssamme varsinaiseen työhaakuun. ”Lucru negru”, eli pimeä työ olisi mieluisampaa monelle, niin välttyisi verojen maksamiselta.

Täällä etsivät töitä, odotellen, että joku romanialainen järjestäisi jotakin pimeätä työtä. Kertoivat olevansa valmiit tekemään raskasta työtä, jossa kielitaidotonkin pärjää. Toteavat etteivät osaa käyttää tietokoneita, eivät ole käyneet kouluja ja ammattikoulua ja työkokemusta ei tuntunut olevan. Lapsiakaan ei voi pistää kouluun, koska koulu on niin kallis.

Kiertävät kysymystäni työvoimatoimistossa käynnistä. Toteavat, että vaikea saada työtä kun ei osaa kieltä. Italiassa oli helppoa, koska kielen oppii. Poika kertoo olleensa ”monta vuotta Italiassa. Kysyn mitä siellä teki, oli auttanut jotakin vanhusta, työskennellyt ”mustasti.” Ranskassakin poika on ollut ja tyttö sanoo, että ovat olleet ”useita vuosia Puolassa” ja puhuvat sujuvasti puolaa. Kysymykseen mitä teitte Puolassa he toteavat: *”Oltiin silloin pieniä”*.

Kielitaidosta puhuttaessa hän arveli, että työpaikoille voisi järjestää tulkkeja ja he oppisivat pian. Häinkin oli ollut Portugalissa pimeissä töissä, oppinut kieltä, mutta joutunut lähtemään pois sieltä.

”Meillä on voimakkaat käsivarret, olemme ahkeria.”

Vaikka tietyt alat palkkaisivatkin paljon kieli- ja ammattitaidottomia sekatyöläisiä ”verovapaisiin” töihin, tuntuu työnhakijoiden – ja siis usein työtä vaille jäävien – määrä jotenkin ylivoimaiselta ja odotukset epärealistilta. Selvää on, että matkaan on lähdetty enemmän toiveiden perusteella kuin mahdollisuuksia realistisesti arvioiden ja asioista selvää ottaen. Toisaalta, tarpeeksi kurjassa asemassa olevalle ihmiselle toivo, kuinka epärealistinen tahansa, on ehkä ainoa syy elää ja jatkaa liki tuloksetonta yrittämistä päivästä toiseen.

Mies kertoi haluavansa töihin: *”Ihan mitä vain, karjatilalle tai rakennuksille”*.
Etsivät töitä, mutta eivät osaa etsiä. Eivät tiedä, missä työvoimatoimisto on, ei koulu-
tai työtodistuksia mukana. Joku mainitsi työskentelevänsä aina *”mustana”*.

Työtä kysellessään eivät osaa oikein selkeästi määritellä mitä tekisivät.
[...] Kysyin ovatko nähneet ihmisten lakaisevan täällä?
Huomaavatko koneet ja automaation?

Olivatpa toiveikkaat tavoitteet ja realismi millaisessa suhteessa tahansa, todellisuus tulee aina vastaan,
ja sen tilanteen kanssa eletään ja siitä jatketaan.

Kohtaamistilanteille oli tyypillistä, että niissä kuultiin monenlaisia tarinoita siitä, miten oli kerrottu Suo-
mesta töitä löytyvän. Olisi mielenkiintoista tutkia, miten tarinoihin suhtaudutaan. Pidetäänkö epäonnis-
tumisista vain tyhmillä sattuvina kohtaloina, ja asetetaanko oma toivo niiden parempien, toivoa antavien
tarinoiden varaan? Narraatioita käsitellään ja niille annetaan aivan erilaisia merkityksiä eri kulttuureissa.
Tuntuu siltä, että kohtaamillamme romaneilla tietyillä *”positiivisilla kertomuksilla”* oli varsin keskeinen
sija heidän suunnitelmissaan.

Eräs myyjä tuli kysymään työtä lehtien jakajana. Joku italialainen oli
kuulemma sanonut, että sellaista työtä saa.

On totta, että Uutislehti 100:n ja Metro-lehden jakelu ei välttämättä liikaa kielitaitoa edellytä. Sitä, onko
työ järjestetty niin, että jakajan ainoa vastuu olisi lehtien ojentaminen ja varastosta hakeminen, jotta
työtä voi suorittaa myös kieli- ja mahdollisesti lukutaidoton, emme tiedä. Ehkä työ olisi helpoimmasta
päästä?

Vai ovatko kohtaamamme ihmiset vain niitä, joilla on kerta kaikkiaan liian huonot lähtökohdat joko olo-
suhteiden tai henkilökohtaisten kykyjen osalta? Se ei näytä todennäköiseltä kokemuksiemme perusteel-
la. Eräs vaihtoehto tilanteen taustalla on se tosiasia, että toisten työnhakumatka on toisille ansaintamah-
dollisuus. Tiedossamme on joitain romanialaisessa mediassa ja internet-sivustoilla esitettyjä virheellisiä
tai liioiteltuja väitteitä Suomen työvoimapulasta, korkeista palkoista ja töiden helposta saatavuudesta.
Kenties räikein esimerkki tästä on www.finlanda.ro -nettisivusto.

Työnhakijoiden tavoitteet on ymmärrettävissä paremmin, kun muistaa miten noususuhdanteen aikana
erityisesti rakennusala työllisti paljon Itä-Euroopasta tulevia työmiehiä. Työnsaantiodotukset eivät näil-
tä osin ole tuulesta temmatut. Lisäksi kieltä osaamattoman ja kouluttamattoman henkilön on haastava
löytää työtä virallista tietä, sillä monikaan esimerkiksi alihankintatöinä urakkaa pyörittävä, alle normi-
palkkaa maksava yritys tuskin ilmoittaa toiminnastaan työvoimaviranomaisille. Monella onkin ollut joku
yhteys Suomeen, mutta jostain syystä töitä ei sitten olekaan järjestynyt sovitulla tavalla.

Töitä eivät ole käyneet etsimässä työvoimatoimistossa, koska tietävät jo etukäteen
että *”ei siellä heitä mustalaisia palvelia”*.

Haastattelija: "Luulitteko, että täällä saa helposti töitä?"

L: "Kyllä, luulin siksi tulin tänne. Minä haluaisin tehdä mitä vaan löytyisi, jonkun vanhan naisen apuna, lastenhoitajana, vahtisin lasta, ihan mitä vaan. Kun teen työtä ja saisin rahaa ja elämä lasten kanssa olisi helpompaa."

Haastattelija: "Oletteko kuullut, että myös meillä on työttömiä?"

L: "En ole tiennyt, mistä tietäisin, koska nyt tulin ensimmäistä kertaa tänne. Tämä on ensimmäinen matka tänne."

Romaniassa on tänäkin päivänä käytössä ns. "työkortti", johon merkitään kaikki työjaksot. Kukaan ei ole esittänyt työkorttiaan, vaikka olisikin tullut hakemaan Suomesta nimenomaan töitä. Myöskään koulu- tai työtodistuksia tai palkkasopimuksia ei ole ollut, lukuun ottamatta yhtä Espanjassa työskennellyttä seuruetta. Lisäksi yhdellä miehellä oli suomalainen työsopimus siivousalan töistä, tosin sopimukseen kirjattu palkka oli selkeästi alle normipalkan.

Keskustelun aikana selvisi, että P on ollut edellisenäkin kesänä Suomessa, jolloin oli mm. "mustana" töissä V:n omistamassa siivousfirmassa, mutta vain kolme tuntia päivässä. Nytkin kertoi etsivänsä työtä ja kyseli: *"Onko rouvalla minulle jotakin työtä?"* Kysyin onko hän käynyt työvoimatoimistossa nyt täällä ollessaan. Ei ole käynyt. *"En osaa kieltä, on vaikeaa"*. Ehdotin, että lähdetään yhdessä. [...] Ehdotin seuraavaa päivää, jolloin hän sanoi, että ei voi lähteä, koska täytyy olla soittaen tienaa rahaa, jotta saa teltpapaikan maksetuksi. (Toisaalta hän sanoi, ettei soittaen juuri täällä Suomessa tienaa mitään.) Työpaikasta hän sanoi, että pitäisi saada kahdeksaksi tunniksi päivässä töitä. Kyselin tienaaiko muissa maissa paremmin soittamalla. Kuulemma tienaa ja *"Pariisin metrossakin oikein taputetaan"*.

Kyselivät vaaditaanko työtä etsittäessä työkirja. Kerroin, että hyvä olisi. Heillä ei ole. Saivat työvoimatoimiston osoitteen ja tietoa työnhaun vaikeudesta, jos osaa vain romaniaa. Kanssamme puheleva nuori mies totesi, että jos löytyy työtä, hyvä on. Jos ei, lähtevät pois.

Vain muutama henkilö lähti kanssamme etsimään töitä. Kokemukset vaihtelivat. Keskeisimmäksi kriteeriksi muodostui kielitaito: sen puutetta ei tuntunut korvaavan mikään. Toisaalta myös koulutuksen ja työkokemuksen vaatimukset tuntuivat välillä kovilta. Pienissäkin aputehtävissä pitää olla tietoinen alaa koskevista säädöksistä ja työn laatuvaatimuksista. Lisäksi moni työ suoritetaan koneita hyödyntäen. Ja vaikka töitä olisi, soveltuvan paikan löytäminen on työn ja tuskan takana.

Jos ei saa töitä, lähtee kotiin 20 päivän kuluttua. Mainittua suomen kirjaa en ostanut. Kysyi, voisinko minä ostaa, ei ole rahaa hänellä. No, miten oli autoon, kysyn. Ei kannata investoida kirjaan, jos ei jää tänne. Kertoi tottuneensa kovaan ruumiilliseen työhön ja kaipaa kovaa työtä. Nimenomaan he osaavat tehdä raskasta työtä, on tehnyt katukiveyksiäkin jne. Sovimme tapaamisesta klo 10:00 huomenna, menemme työvoimatoimistoon. [...] Kävimme työvoimatoimistossa, etsimme netin välityksellä töitä. Ensin rakennuksilta, soitimme muutamaan paikkaan. Ei oteta, jos ei osaa suomea. Soitimme maatalous- ja metsäpuolelle, kanala, sikala – tuloksetta. Kanala olisi ollut Porin lähellä. [...] C ihmetteli, pitääkö täällä olla korkeakoulututkinto sikalaankin... oli sitä mieltä, että oppisi kielen pian.

Olimme sopineet edellisenä päivänä, että tulemme opastamaan työnhaussa kaikkia halukkaita. Ainoastaan yksi mies lupasi lähteä kanssamme. [...] Työnhakija muuttui "karkeasta kulkijasta" aivan yhtäkkiä kuin avuttomaksi pikkupojaksi, joka totesi, ettei osaa käyttää tietokonetta: *"En osaa kieliä..."* Tilanne oli hänelle uusi ja vaikea. Löysimme avoimia työpaikkoja ja kerroimme, miten työnhaku täällä toimii. [...] Soitimmekin yhteen paikkaan, jossa vaadittiin suomen taitoa. Paikkoja oli satoja. Työnhakija alkoi pian pyrkiä pois tilanteesta vetoamalla siihen, että autot oli väärin pysäköity. Muutenkin työnhaku tuntui varmaan toivottomalta, ehkä myös alentavalta. Hän totesi olevansa tyhmä kun ei osaa käyttää tietokonetta. Lohduttimme häntä. [...] Vaikka lopputulos työn saamisessa oli nolla, hän kuitenkin kiitteli, että häntä on kuunneltu ja otettu todesta. Ilmeisesti hän myös näki, mitä kaikkea pitää osata, jotta voi edes etsiä töitä, koska totesi:

”Nyt osaan kertoa kaikille niille miten vaikeata tämä täällä on”.

Kysymyksiin Romanian työoloista kaikilla on selkeä vastaus. Töitä ei ole tai niitä on vaikea saada. Matala palkkataso ei myöskään tunnu houkuttavan. Kotimaasta lähdön syyt ovat paremmat toimeentulomahdollisuudet ulkomailla. Suomeen tullaan töiden tai edes muuten ansaittavissa olevan paremman toimeentulon vuoksi.

V: *Minulla ei ole miestä siitä lähtien kun lasteni isä kuoli 15 vuotta sitten vai onko siitä jo 16... Olen kasvattanut lapsenlapseni raukat ...olen ollut heidän kanssaan kotona..*

Haastattelija: Yksin?

V: *Kyllä, YKSIN. 11 lastenlasta, lapseni lähtivät (siis ulkomaille), lähettivät ruokarahaa lapsiraukoilleen.*

Haastattelija: Työpaikan löytäminen on vaikeaa Romaniassa.

V: *Ei niitä löydä, jos ei niitä ole.*

Haastattelija: Eikö nuoretkaan?

V: *Ei työtä löydy Romaniassa, vaikka ovat käyneet koulujakin, suotta ovat kouluja käyneet. Tytöt ja pojat käyvät 8-10 luokkaa, eikä ne saa töitä kuitenkaan.*

Haastattelija: Eivät saa.

V: *Ryntäävät ulkomaille siellä saavat kaikenlaisia palvelijan (apumiehen) paikkoja, jos osaavat englantia.*

Varsin moni kerjäävä tai kaupusteleva henkilö ilmoittaa syyksi ongelmat työn löytämisessä. Edes maasta poistuminen ei ole vähävaraiselle töiden etsijälle yksinkertaista. Todennäköisyys löytää töitä paranee ajan kanssa. Toisaalta eläminen on kallista. Halvin lentolippu on yleensä saatavissa vasta kolmen viikon päähän tilauksesta. Missä vaiheessa luopua työnhausta niin, että on vielä varaa maksaa lippu ja elää väliin jäävä aika? Kerjääminen näyttäytyy tästä näkökulmasta sellaiselta, joksi sen moni myös sanoo: viimeiseltä vaihtoehdolta.

”Haluaisin töitä, en haluaisi enää myydä kukkia, voi kun löytäisi töitä, että olisimme mekin kuten muutkin ihmiset täällä ihmisten joukossa, nyt ihmiset nauraa meille eikä ole miellyttävää kerjätä. On pakko kerjätä, kun ei muutakaan mahdollisuutta ole, koska meilläkin on jokapäiväiset välttämättömät tarpeemme ja minä pyydän oikein kovasti, että löytäisitte meille töitä, jos se suinkin on mahdollista.”

Tästä näkökulmasta kerjääminen Suomessa on vain osa laajempaa viitekehystä: työtä etsivien ihmisten välillä epätoivoiselta, välillä päämäärättömältä vaikuttavaa vaellusta kohti parempaa huomistaan.

5.9. Turvapaikka

Varsinkin alkukesästä tuli paljon turvapaikka-asioihin liittyviä kyselyitä. Silloin kohtasimme myös monta hakemuksen jättänyttä. Moni kuitenkin veti myöhemmin hakemuksensa pois siinä pelossa, että kielteistä turvapaikkapäätöstä seuraisi maasta poistaminen. Turvapaikkahakemukseen liittyvää päivärahaa ei ehkä ole käytetty ansaintamuotona niin paljon, mutta hakemusten määrä on kuitenkin ollut kasvussa.

Kyselevät turvapaikasta, ovat sitä jo syksyllä 2007 hakeneet ja olleet Metsälässä. Nytkin olivat hakeneet, mutta vetäneet paperinsa pois, koska olivat kuulleet, että jos tulee kielteinen päätös, niin palautetaan ja saa maahantulokiellon. Olivat vielä kerran yrittäneet hakea turvapaikkaa, mutta poliisi ei vastaanottanut hakemusta. Ihmettelivät, miten ihmeessä bulgarialaiset sitten saavat turvapaikan ja rahaa.

Joku bulgarialainen oli neuvonut turvapaikan hakemisessa.

”Voinko nyt tehdä töitä täällä?”

Turvapaikan saamiseen ei ole juurikaan mahdollisuuksia hakijalla, joka tulee toisesta EU-maasta. Selvittelyn aikana hakijat ovat kuitenkin oikeutettuja päivärahaan. Riippuen siitä, majoitetaanko heidät vastaanottokeskukseen vai onko heillä lupa majoittautua haluamallaan tavalla, on heidän myös mahdollista kerätä muita tuloja maassaolonsa aikana. Emme tiedä, miten yleinen kyseinen käytäntö on.

Asetelmaan auttaisi parhaiten yhtenäisempi politiikka EU:n sisällä ehkä turvapaikkamenettelyssä, mutta erityisesti sosiaalipolitiikan linjauksissa. Kaikkien EU-maiden olisi osallistuttava köyhyyden poistotalkoihin, vapaamatkustajia ei saisi olla.

KOHINOOR

TIMANTTISORMUKSET

KULTAKELLO

ma-pe 10-19, la 10-18

Let's Shop It!

6. ANSAITSEMISEN KEINOT SUOMESSA

6.1. Toiminnan järjestäytyneisyys

Kerjäämisestä ja kaupustelusta huolestuneiden tahojen päällimmäisiä huolia on ollut toimintaan liittyvä järjestäytyneisyys. Ajatus, että joku taho tuottaisi Helsinkiin kerjäläisiä ja kaupustelijoita kurjiin olosuhteisiin, herättää inhoa. Jos muualta Euroopasta kantautuneita tarinoita on uskomisen, ei huoli ole tyystin vailla pohjaa. Aihe on kuitenkin vaikeasti selvitettävä. Lisäksi työparin turvallisuuden ja luottamuksen säilyttämisen vuoksi tämänkaltaisista aiheista ei keskusteltu kovin usein. Koska aihe kuitenkin mietityttää, pyrimme tuomaan keskusteluun ne huomiomme, joita pidämme riittävän selvinä. Ihmiset toivat aiheen esille myös omatoimisesti.

Kyselee olenko vielä töissä. Jos löytäisin hänelle työn, *”tehtäisiin business: antaisin puolet palkasta sinulle.”* Kyselee asuuko minun luonani romanialaisia.

Tavoitteellinen toiminta edellyttää järjestäytymistä. Järjestäytyneisyys ei itsessään ole merkki rikollisuudesta. Se kertoo vain siitä, että ilmiö tarjoaa myös taloudellisia mahdollisuuksia muillekin kuin kerjäläisille, muusikoille tai kaupustelijoille. Järjestäytyminen voi vaihdella tietyssä tilanteessa toteutetusta spon-taanista yhteistoiminnan koordinaatiosta laajaan verkostoon omine sääntöineen ja kulttuureineen.

Kokemustemme perusteella pidämme suurimpia pelkoja organisoitumisesta liioiteltuna. Kyse on pikem-minkin tilanteesta, jossa useat eri toimijat pyrkivät hyötymään täyttämällä pienen palasen toimijakentäs-sä, jonka yhtenä keskeisenä ylläpitävänä voimana on toimeentulonsa perässä liikkuvat (vapaaehtoisesti tai välttämättömyyden edessä) köyhät Itä-Euroopan romanit.

Järjestäytynyt toiminta alkaa jo kotimaasta. Lähtömaassa on ihmisiä, jotka hyötyvät esimerkiksi motivoi-malla lähtijöitä ja lainaamalla heille rahaa, tai ohjaamalla heidät sellaisen henkilön luokse, jolla on tar-vetta esimerkiksi tietyn tyyppisille työntekijöille. Näin raha vaihtaa omistajaa.

Rahan lainaus on selkeästi yritystoimintaa, joka ainakin näyttää toimivan laillisin perustein. Rahaa vas-taan vaaditaan vakuudet ja laina saatetaan myöntää myös korottomana – sillä ehdolla, että se makse-taan takaisin ajallaan. Jos ongelmia tulee, vakuus lankeaa lunastettavaksi. Köyhällä perheellä ei vain yleensä ole muuta pantattavaa kuin talonsa.

Työhön tai muuhun tarpeeseen ihmisiä tarvitsevat tahot ovat luku sinänsä. Sikäli kun heitä on, järjes-täytyneisyys on selvää – tosin heillä on yleensä tarve toisenlaisille työntekijöille: ihmisille, joissa on omi-naisuuskiensä tai kykyjensä puolesta jotain erityistä. Tällöin ei enää puhuta kerjäämisestä tai kaupuste-lusta.

Rahan lainaamisen jälkeen vuorossa on mahdollisimman edullisen matkan löytäminen. Ihmisten liikku-misen mahdollistamiseen liittyy paljon jäsentynyttä toimintaa. Sivusimme aihetta jo luvussa 4.1. *Mat-kustaminen.*

Perille saavuttua tulijat ovat ehkä alttiita rikollisille houkutuksille, viimeistään kun todellisuus alkaa paljastua lupausten takaa. Työtä ei ole. Erityisesti velkojensa maksusta huolestuneet henkilöt alkavat olla alttiita tarttumaan erilaisiin rikollisiin tarjouksiin. Mikään ei tietenkään estä ryhtymästä itse rikollisiin töihin, mutta kiusaus tarttua ”kummisetien” ehdotuksiin voi olla suuri: luvassa on rahaa ja turvallisuutta. Näiden riskien läsnäolo kannustaa toisaalta matkustavia ryhmiä vahvistamaan omaa yhtenäisyyttään ja keskinäistä suunnittelua.

Joitain havaintoja liittyi asumiseen. Kuulemamme mukaan Helsingistä on saatavissa paikkoja asunnoista päivä- tai viikkohinnottelulla. Asialla on ilmeisesti yksityishenkilöjä, jotka vuokraavat edelleen alun perin omalla tai yrityksen nimellä vuokrattuja asuntoja.

Kohtaamistamme ryhmistä nousevat huomion kohteeksi erityisesti ”bisnesmiehet”. Bisnesvainua on ja yhteyksiä löytyy moneen suuntaan. Mitään aktiivista yhteyttä heillä ei näyttänyt olevan esimerkiksi muusikoiden ryhmisiin, vaan he viihtyivät enemmän omissa oloissaan. Tiedossamme kuitenkin on, että joillekin paluutaan odottaville Romanian romaneille olisi tarjottu myös epärehellisiä töitä.

Vaikka asetelma osoittaa monenlaisten toimijoiden olemassaolon, emme usko, että pelkkä erilaisten toimijoiden läsnäolo johtaisi automaattisesti heikompien hyväksikäyttöön. Asetelma on monitahoisempi.

Kerroin joidenkin väittävän kerjäämisen olevan järjestäytynyttä.

”Että minäkö olisin koko päivän kerjäämässä ja antaisin rahat jollekin, en todellakaan ole niin hölmö.”

Kuvasimme aikaisemmin, miten suurin osa kohtaamistamme tulee Suomeen osana ryhmää. Jokaisen vastaavassa tilanteessa toteuttamaa arkista toiminnan organisoimista näkee kaikkialla. Organisoituminen tulee luonnostaan mukaan siinä vaiheessa, kun toimitaan perheen tai suvun kanssa yhdessä. Järjestäytyminen on vastaus tilanteen vaatimuksiin.

Esimerkiksi Suomeen tulleiden ryhmien kohdalla on nähtävissä, miten toiminta on oman porukan kesken organisoitu suureksi osin niin, ettei muiden apua juurikaan tarvita. Paikan päällä pidetään yhtä. Asuminen, liikkuminen ja rutiinit suunnitellaan niin, että arki vieraassa maassa sujuu mahdollisimman hyvin. Perheenpäiden mukanaolo on omiaan pitämään seurueen nuoret jonkin verran kurissa ja Herran nuhteessa.

On aina porukasta kiinni, minkälaisiin toimiin päädytään toimentulon takaamiseksi. Esimerkiksi Helsingissä viime vuonna ollut ryhmä käytti toiminnassaan apuna joitain aikaisempia yhteyksiä Suomeen sekä hankki tuloja varsin pitkälle kehitetyin menetelmin.

[Helsinki-helpit] kertoivat, että tänä vuonna eivät ole juurikaan nähneet lapsia kerjäämässä. Viime vuonna katselivat, kun kerjäysporukka sai aamuisin tehtäviä ja heille jaettiin kainalosauvaa yms. rekvisiittaa [puiston] nurmikolla.

Esimerkki edustaa mielestämme kuitenkin muista poikkeavaa ryhmää. Tavallista, töiden jakoa ja rutiinin luomista on kaikilla.

Meillä ei ole viitteitä Eurooppaa puhuttavien ”kerjäläisparonien” tai ”kerjäläismafian” toiminnasta, tai sitten toiminta piiloutuu syvemmälle sosiaalisiin rakenteisiin.

Kerjäävien, kaupustelijoiden sekä muusikoiden keskuudessa kohtaamaamme löyhä järjestäytyneisyys ei ole haitta sinällään eikä viesti rikollisesta toiminnasta. Yksilön turvan näkökulmasta on pikemminkin hyvä, että tulijat ovat osa jotain ryhmää. Yksinäinen ihminen on paljon haavoittuvampi ja alttiimpi hyväksikäytölle. Järjestäytyneisyys osoittaa vain aikaisemmin todetulla tavalla toiminnan tavoitteellisuuden: kerjääminen on kurjuudesta siinnyt ansaintamuoto, mutta se ei tarkoita, ettei sitä voisi toteuttaa hyvin.

Jos edellä kuvattu toiminta täyttää järjestäytymisen kriteerit, on Helsingissä silloin tavattu järjestäytyntä kerjäläisyyttä. Sen sanominen johtaa kuitenkin kysymään, mitä sitten olisi järjestäytymätön kerjääminen. Kerjääminen, kaupustelu ja katusoittaminen tarvitsevat rutiinit, logiikan ja toimintamallit siinä missä muukin tavoitteellinen toiminta ollakseen tuloksellisia. Tietystä tilanteesta tapahtuvaa ”ad hoc”-tyyppistä organisoitumista ei pidä sekoittaa organisoituun rikolliseen toimintaan.

6.2. Kerjääminen

Kaikista kohderyhmäämme liitetystä aiheista juuri kerjääminen on saanut eniten huomiota. Jos tarkastelee esimerkiksi romanien tilannetta Euroopassa, kerjäämisestä aiheutunut kohu tuntuu ylivoimaiselta, varsinkin kun samaan aikaan romanien ja muiden Euroopan vähemmistöjen asiat tuntuvat muuten olleen mediassa varsin vähän esillä. Lisäksi ”kerjäläisistä” puhuminen ja ilmiön liittäminen tiettyihin vähemmistöryhmiin ei tee oikeutta kerjäämisen luonteelle eikä niille yhteisille nimittäjille, joita kerjäävien ihmisten tilanteen ja taustojen selvittämisellä on mahdollista nostaa esille. Siksi olemme tässä raportissa pyrkineet puhumaan kerjäläisten sijaan ”kerjäävistä ihmisistä”, ”epävirallisista ansaintamenetelmistä” tai käyttämään muita vastaavia ilmaisuja, joiden avulla olisi mahdollista hahmottaa tarkemmin kerjäämisen muita ulottuvuuksia.

Kerjäävän ihmisen omaksumassa ”uhriroolissa” olemme myös mielestämme nähneet muita ulottuvuuksia ensisijaisen eli uhritulokinnan lisäksi. Valitettavasti mukaan mahtuu myös todellisia uhreja. Heidän auttamisensa tuntuu olevan todella haastavaa. Rahan saaminen on se syy, miksi he ovat kadulla, eivätkä esimerkiksi sosiaali- tai diakoniatöimiston oven edessä mieltään osoittamassa tai edes nukkumassa.

Kohtaamiemme kerjäävien ihmisten ensimmäinen (1.) yhteinen nimittäjä on työttömyys. Ainoat käsillä olevat ansaintamuodot ovat niin sanotusti epävirallisia: kerjääminen, kaupustelu, esiintyminen tai keräily (pullot Suomessa, muualla myös esim. metallit). Musisointikin vaatii erityisiä taitoja. Pullojen keräilykään ei suju ilman fyysisiä ponnistuksia, minkä lisäksi paikallistuntemuksesta on apua. Kaupustelu taas vaatii ainakin alkupääomaa. Vain kerjääminen onnistuu käytännössä keneltä tahansa, kunhan vain saa pidettyä paikkansa.

”Vannon, etten ole koskaan elämässäni kerjännyt, mutta nyt ei ole muita elämismahdollisuuksia, minusta on tullut kerjäläinen.”

Toinen (2.) yhteinen nimittäjä on työllistymisen hankaluus: koulutusta tai ammattitaitoa ei yleensä ole kovinkaan paljoa. Luku- ja kirjoitustaidottomia on, myös monia, joiden taidot ovat varsin heikot. Ammattitaitoiset ja koulutetut eivät tunnu olevan samalla tavalla avuttomia tai varattomia. Heillä on muita keinoja selvitä, myös ehkä varallisuutta edellisistä töistä säästettynä.

Kolmas (3.) yhteinen nimittäjä on suhtautuminen kotimaan tilanteeseen. Selviytymismahdollisuudet siellä nähdään yleisesti ottaen hyvin kurjina. Usein olosuhteet kuvataan niin huonoiksi, että täällä on joka tapauksessa parempi olla. Kuten todettiin, on vaikea arvioida, miten huonot olot kotona todella odottavat. Toisaalta, kuinka moni edes lähtisi kotoa, jos asiat olisivat kunnossa? Kertomukset huonoista kotioista voivat myös hyvin pitää paikkansa. Huonot kotiolot ovat osa sitä kertomusta, jolla kerjääminen perustellaan.

Ovat sitä mieltä, että haluavat jäädä tänne vaikka kerjäämään, sekin on parempi kuin kotona.

Q tuli paikalle, vei minut "vastaanottorappusille" ja pyyteli kirjoittamaan suomeksi lapun, jossa lukee: *"Jumala auttakoon teitä auttamaan minua, jotta saisin kotimatkarahat, en jaks enää, olen sairas. Olen onneton, koska asumme koko suku kurjassa parakissa"* – ja hänen siististä kansioistaan löytyy parakin kuva.

On totta, että Romaniassa on parempia ja köyhempiä alueita. Siellä on mahdollisuuksia, mutta on myös paljon käytännöllisiä haasteita ja myös esteitä niiden tavoittelemiseksi. Suhtautuminen näihin haasteisiin kuitenkin ratkaisee valitun toimintalinjan.

Neljäs (4.) nimittäjä on köyhyys, tai ainakin vähävaraisuus, kuten arvioimme luvussa 5.5. *Rahat ja varallisuus*. Yhdistettynä jatkuvaan tasapainoiiluun kotimaahan paluun ja työnhaun kanssa, asetelma on haastava. Ne, jotka pystyvät palaamaan kotiin autokyydillä, ovat muista riippumattomassa liikkumisessaan paremmassa asemassa, vaikka matka onkin pitempi. Matkarahaa on myös usein otettu velaksi.

P kertoi heille kertyneen jokapäiväisistä menoista aiheutuvia velkoja, rahat eivät riitä, on lainattava tutuilta. Yrittäisivät nyt tienata, jotta voisivat maksaa velkoja takaisin.

[Hän] ei halua edes kahville, näyttää vain muutamia saamiaan kolikoita. Rahaa ei kuulemma tule. Haluaisi lähteä kotiin heti kun saa rahat. Nyt sanoo asuvansa kaukana, kaukana, puistossa nukkuvat, bussimatkan päässä. Kuljettaja kuulemma tuntee heidät ja *"päästää säälistä meidät ilmaiseksi"*.

Viides (5.) yhteinen nimittäjä on ristiriitainen suhtautuminen apuun. Avustuksia toivotaan, mutta samaan aikaan ilmenee valikoivuutta ja myös suoraa kieltäytymistä avusta, jota he eivät ole ensisijaisesti toivoneet.

Y:n vävy pyysi kirjoittamaan mainoslappua, jossa lukisi hänen kerjäävän ja soittavan saadakseen takaisin menetetyn kodin, ja että hän on Romaniasta. Ehdotin kirjoittavani siihen, että hän myös etsii työtä. *"Ei, ei, semmoista ei saa kirjoittaa."* Hän aivan säikkyi ajatusta.

Omaehtoisuutta ja valikoivuutta ei kuitenkaan saa nähdä yksinomaan negatiivisina piirteinä. Auttajasta on tietenkin kiusallista, jos omaa kaunista ajatusta ei jaetakaan auliisti. Kuitenkin ne ovat myös merkkejä kohtaamiemme ihmisten itsenäisyydestä ja selkeästä omien rajojen asettamisesta. Apua tarjoava joutuukin tällöin perustelemaan toimintansa saadakseen sille hyväksynnän. Mutta taas toisaalta, liika omaehtoisuus on myös tietynlaista opportunistia: otetaan vain se mikä kelpaa, ei sitä, mikä voisi auttaa muutenkin, vaikkei olisikaan mieluisinta mahdollista. Jos avusta on varaa kieltäytyä, kertooko se vaihtoehtojen runsaudesta?

[He] kysyvät, auttaisiko se, jos vielä antaisivat jutun lehteen. Löytyisikö ihmisiä jotka auttaisivat ja antaisivat rahaa ja vaatteita, jos lukisivat heistä?

Usein kerjäävä henkilö on nainen. Joskus paikalle saapuu joku kysymään, mitä asiamme koskee. Harvoin on kukaan yksin. Muutama kurjassa kunnossa oleva mies on kerjännyt yksin, naisilla on usein joku tukeaan – tai vahtinaan. Harvemmin kerjäämässä nähty ryhmä ovat täysi-ikäiset miehet. Heidän motiivinsa kerjäämiseen on usein huoli perheestä.

[Hän] valittelee juuri lastensa vuoksi olevan täällä. *”Niillä ei ole mitä syödä. Luulin voivani lähettää rahaa, mutta ei täällä kukaan anna rahaa.”*

Olemme vuorostamme olleet huolissamme heistä. Useammin kuin kerran olemme nähneet miehen käskävän naisen kerjäämään, miehen keskittyessä johonkin muuhun.

H kertoo vielä, että joka kerta kun hän alkaa soittaa, hän haluaisi sulkea silmänsä häpeästä. Häntä hävettää olla kadulla. He eivät kerro, että pari vaimoistakin kerjää päivisin – kerjäävät vaimoillaan?

Kerjääviä on monenlaisia. Joidenkin kohdalla voi todeta, miten kerjääminen on harkittua toimintaa, ja sitä saatetaan vielä tehostaa eri keinoin.

Keskuskadulla kainalosauvaan tukeutuva, jalkaterä vääntyneenä kerjäävä nuori tyttö mankuu rahaa parilta alkoholistilta, jotka eivät anna rahaa, mutta tarjoavat muovipussissa olevia mansikoita. Tyttö tunnistaa minut (en muista nähneeni häntä aiemmin). Tyttö pyytää sanomaan tarjoajille, että kiitos vaan, mutta ei halua mansikoita. Alkoholisti nousee ja pistää mansikkapussin käteeni. Annan ne tytölle. [...] Menimme kahvilaan, sieltä löytyi rauhallinen nurkka. [...] Tuodessani tarjotinta tyttö nousi kohteliaasti auttamaan minua ja käveli luokseni. Jalka toimi aivan normaalisti. Jalkaterä oli suorassa ja kainalosauvaa ei tarvittu. Kahvia hakiessani he olivat syöneet mansikat.

Toisaalta kerjäämisestä puhutaan myös häveten. On helppo uskoa, että kerjääminen käy itsetunnolle. Lisäksi olemme kuulleet useammista lähteistä, miten kotimaassa saatetaan halveksia ulkomailla kerjäämistä niin, että kotiinpaluu saattaa suorastaan vaarantua, jos tieto ulkomaanansioiden todellisesta alkuperästä leviää naapurustoon.

”On häpeällistä ja nöyryyttävää olla kadulla kerjäämässä.”

Joskus tuntuu, että häpeä liittyy osaksi sitä yhteisten nimittäjien kaanonia, jonka usein aistii osana kerjäämiskertomuksia. Häpeä ikään kuin vahvistaisi sen, ettei kukaan kerjää omasta tahdostaan. Kun nähdään toisen ihmisen alennus, seurauksena on myös myötähäpeän tunne. Miltä itsestä tuntuisi olla samassa asemassa? Ja toisaalta, eikö yhtään hävetä pitää toista niin häpeämässä itseään, vaikka voisi omalla, pienelläkin panoksella vaikuttaa tilanteen paranemiseen. Kertomusten moniulottuvuudelle ei vain voi mitään. Toisaalta yksiulotteinen tarina ei olisi uskottava. Pohdiskelu ei tuota tulosta, on vain tehtävä päätös: auttaa vai ei?

Hänellä on taidekoulun diplomi (ei nyt mukana), seitsemän vuotta sanoi sitä käyneensä. Seitsemän vuotta hän työskenteli kansantaiteen parissa. Hän on opiskellut öljymaalusta, maisemia, jäljennöksiä... Mainitsimme jotain akvarelleista, tähänkin hän myönteli. Hän oli saanut erään projektin kirkon sisämaalausten tekemiseksi. Hän sai työstä potkut, toisen työtä vaille jääneen kateellisen taiteilijan kanneltua, ettei hän ollut auktorisoitu taiteilija ja sai siksi työn halvemmalla. Poliisi tuli paikalle ja hänen työtoverinsakin pelästyi ja lopetti työt. Tästä tapahtumasta oli nyt kaksi vuotta. Sen jälkeen hän ei ole tehnyt töitä poliisin pelossa. Auktorisointi tarkoittaisi hänen mukaansa sitä, että taiteilijan pitäisi rekisteröityä, ilmoittaa tulonsa ja alkaa maksaa veroa niistä. Tätä hän ei ollut halunnut. Taas hän vannottaa kertovansa totuuden: jos hänellä olisi ollut pienikin asunto, ei olisi tullut tänne etsimään työtä. Miehen mielestä on häpeällistä, että hän, opiskeltuaan niin kauan, joutuu kerjäämään. Hänellä ei ole mukana kyniä tai diplomeja, mutta on valmis antamaan milloin tahansa näytteen taidoistaan. Siihen hän tarvitsisi työvälineet.

”Ajattelen, että nimenomaan tämä maa tarvitsee minua. [...] Työskentelen täällä, enkä halua takaisin Romaniaan, mikään ei vedä minua takaisin. [...] Olen aivan erilainen kuin muut romanialaiset, he ovat maalaisia. Olen syntynyt pääkaupungissa ja saanut sivistystä, koulutuksen. [...] Köyhyyden vuoksi olen tullut tänne hoitamaan kättäni. [...] Kukaan ei auta meitä.”

Kohtaamistemme perusteella kerjäämisessä hahmottuu kaksi vahvaa, osin toisilleen vastakkaista tulkintatapaa. Toisessa tulkinnassa kertomuksiin suhtaudutaan olennaisilta osin tosina. Tarinoista riippumatta yleisempi tieto olosuhteista, elintasoista sekä mahdollisuuksista elannon ansaitsemiseen hyväksytyllä tavalla tukee tulkintaa kerjäämisen oikeutuksesta. Samalla perustelluksi tulevat myös koettu sääli ja myötähäpeä.

Toinen tulkinta on ristiriitaisempi. Se perustuu myös olosuhteiden hyväksymiseen, ja siinäkin voidaan nähdä kertomukset olennaisilta osin totena. Kyyniseltä tuntuva käänne tulee siinä vaiheessa, kun tarkastellaan kerjäämistä rationaalisena, taloudelliseen voiton tuottoon perustuvana toimintana. Silloin kerjäämisen tulisi kannattaa verrattuna tapoihin, jotka tekevät siitä muihin vastaaviin tulolähteisiin nähden ratkaisevasti tuottavamman tai helpomman. Tällöin myös oletetaan, että kerjäämiseen ja sivullisuuteen

voi tottua siinä määrin, että ihmisten kohdistama halveksunta ohitetaan. Tähän kuuluvaa kovuutta ja ylemmyyttä valtaväestöön nähden on ehkä myös havaittu. Itsenäisyys ja oman arvon tunto eivät heikenekään "halventavan" toiminnan myötä, vaan ne päinvastoin nostavat omaa identiteettiä valtaväestöä parempana ja sen itsekkäitä arvoja jakamattomana. Lisäksi muuten niukaksi arvioitua kerjuuansiota saattavat parantaa huomattavastikin kohdalle sattuvat onnenpotkut, hyvää tahtovat auttajat. Heidän myötään saattaa ratketa tilapäisesti muutkin elämänlaatuun ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin liittyvät ongelmat.

Seuraavasta varsin humoristisesta tilanteesta kuultaa kuin aivan sattumalta lävitse kerjäävien ihmisten oma suhtautuminen asiaan. Epäselväksi jäi, oliko kyse mustasukkaisuudesta, vai aidosta myötähäpeästä.

Oli sotainvalidien syyskeräyksen päivä. Musikantit kyselivät: *"Mitä ihmettä, ovatko nuo sotilaita? Mitä ne oikein kerjäävät? Kerjäävätkö ne?"*
Yritin kertoa, mistä on kyse. *"Mikä häpeä, ARMEIJA kerjäämässä, sellaista ei voisi Romaniassa tapahtua, ei missään nimessä!"*

On mahdoton päätellä, mikä loppujen lopuksi ajaa ihmisen kerjäämään. Motiivit voivat olla hyvinkin luonnollisia ja selviä, varsinkin jos lähipiirissä on positiivisia kokemuksia kerjäämällä saatavista ansioista. Tällöin heikkoon asemaan jouduttaessa selviytymiskeino on olemassa. Ehkä kerjäämiseen turvautuminen heijastaa myös kasvua toisen tyyppiseen yhteiskuntaan; Suomessa voi kuitenkin kasvaa luottamaan, että ilman ruokaa ei jää kukaan – ainakaan jos pysyy kuivilla päihteistä eikä sairastu mieleltään. Kerjäämisen olemus vaikuttaa näiden kokemusten valossa suhteellisen ymmärrettävältä.

Kerjätessä tapahtuva vaihto ei täytä perinteisen vastikkeellisuuden kriteereitä. Siinä antajassa herää tunne, ja hän rauhoittaa sen auttamalla. Vastaanottaja saa toiminnalleen vastiketta riippumatta auttajan motiiveista. Ulkopuolisen on vaikea arvioida kerjäläisen motiiveja. Periaatteessa toiminta perustuu oletukseen, että molemmat tahot ovat vähintään samanveroisia moraalisia toimijoita: auttaja auttaa siksi, ettei hän voi kuvitellakaan toisen olevan kerjäämässä tarpeen sijaan ansaitakseen. Tarpeeseen kerjäämisen ja ansainnan rajan voi nähdä ylittyvän siinä vaiheessa, kun perustarpeet on tyydytetty ja olemassa on realistisia vaihtoehtoja, kerjäämisen tilalle.

Oman lisänsä tuovat myös auttajan sisäiset motiivit. Kyseessä on pienimmillään hyvinkin vaatimaton teko, joka kuitenkin kuvastaa konkreettisella tavalla joitain eroja auttajan ja avun vastaanottajan välillä. Suurempi auttaminen vaativaa ja kuluttavaa, jos ei taloudellisesti, niin sitoutumisen muodossa.

Kerjääminen on sääliin perustuvaa ansaintaa, jolla sinällään ei tarvitse olla yhteyttä kerjäävän todelliseen tilanteeseen. Säälin tunne tarvitsee herätäkseen kuitenkin riittävän perusteen, joten siksi sopivan kertomuksen tuottaminen ja siihen riittävästi eläytyminen on tärkeää, jotta toiminta vaikuttaisi oikeutetulta. Tämä havainto oli mielestämme tärkeä sisäistää, jotta sääliin vetoavaa tilannetta pystyisi tarkastelemaan ammatillisemmin. Säälistä ja auttamattomuudesta johtuva paha olo on jatkuvasti läsnä niillä, jotka haluaisivat auttaa, mutta jotka jättävät kuuntelematta sisäistä tarvetta.

Matkalla H:n vaimo mietiskeli vielä, että missä maassa täällä pohjoisessa ihmiset olisivat ”sääliväisempiä”. Odottavat ihmisten säälistä antavan rahaa, luottavat sääliin. Ihmettelevät vähän kun suomalaiset eivät olekaan sääliväisiä. H kertoi ansainneensa tänään vain 13 €, soittaneensa kahdeksan tuntia.

Näiden kokemusten pohjalta kerjäämisen ”arvotus” tuntuu varsin selvältä, niin sen huomiota herättävyyden kuin taustatekijöiden osalta. Käytännössä kerjääminen sinällään ei kerro ihmisen elämäntilanteesta sen enempää kuin katujen lakaiseminen tai ilmaisjakelulehtien jakaminen. Syyt siihen, ettei jollakulla ole enää muuta vaihtoehtoa kuin kerjääminen, vaativat tarkempaa selvittelyä ja ovat myös vaikeammin ratkaistavissa.

Tästä näkökulmasta viranomaisten jo varhain viestittämä toive siitä, ettei kerjääville annettaisi rahaa, tuntuu perustellulta. Sen sijaan heitä pitäisi ohjata aktiivisesti yhteiskunnassamme jo olevien avustusmekanismien, kuten diakoniaruokailujen pariin sekä saattaa heidän tilansa vastaavien sosiaaliviranomaisten tietoon. Tämän rinnalla yksityinenkin ihminen voi viestittää poliittisille päättäjille paitsi kansallisen, myös EU-politiikan kehitystarpeista. Kaiken toiminnan tavoitteena tulee olla yksilöiden olosuhteiden parantaminen.

”Vuosienkin päästä tämä aika kerjäämässä kadulla saattaa tuntua painajaisunelta, tulla uniin.”

Kerjääminen ei ole mukavaa, millään asteikolla. Silti näyttää siltä, että kerjäävillä romaneilla on kyky nähdä kerjääminen tasa-arvoisempana vaihtoehtona muiden vastaavaa tuloa tuottavien työmuotojen kanssa. Kokemuksiemme perusteella näyttää siltä, että tuloista on parhaimmillaan suurestikin apua kotimaassa. Sen voimalla jaksaa vieraan maan kurjempiakin oloja kauemmin. Suurimpia kärsijöitä ovatkin tavallaan perheiden lapset, jotka jäävät liian usein vaille huomiota ja parempia mahdollisuuksia.

6.3. Katusoitto

Vielä ennen kommunistisen vallan sortumista Romaniassa ja myös muissa Itä-Euroopan maissa oli tavallista pelimanneja melkein joka kylässä. Perinteinen musiikki oli olennainen osa suuria juhlia. Länsimaistumisen myötä myös musiikkimaut ovat muuttuneet, eikä perinteinen musiikki ole yhtä suosittua kuin ennen.

Mies kertoi, etteivät enää soita Romaniassa, koska kaikki nauravat heille.
”Ne ride lumea.”

R ja T olivat soittamassa kadunkulmassa haitaria ja saksofonia. Soittivat hyvin vanhaa romanialaista musiikkia.

Myös suunnitelmatalouden aikaisten kolhoosien lopettaminen on usein köyhdyttänyt maaseutua tilojen jäädessä tyhjiksi ja alkaessa säännöstellä työvoimaa. Seurauksena on se, että monet aikaisemmin varsin kohtuullisestikin itsensä elättäneet muusikot ja heidän perheensä ovat jääneet vaille esiintymisestä ja työnteosta saatavia tuloja.

Elämän parasta aikaa oli Ceausescun aika. Hän kysyi milloin olen elänyt Romaniassa ja totesi tyytyväisenä minun nähneen Ceausescun ajan. Silloin oli ihmisillä työtä. Hekin olivat töissä. Osuuskuntatiloilla riitti töitä. Vallankumouksen jälkeen tilat yksityistettiin ja samalla koneellistettiin. Heillä ei ollut enää töitä. Ennen saivat lisäansioita soittamalla häissä ym. juhlissa. Heitä romanialaisetkin kutsuivat soittamaan, tehtiin sopimus soittamisesta. Nyt soitetaan amerikkalaista ”ronkotusta”, ei olla enää kansanmusiikin varassa.

Muusikot ovat ainakin Helsingissä kulkeneet perheidensä kanssa. Onkin tyyppillistä, että soitottaito kulkee suvussa. Myöskään soitottaidon vähäisyys oli harvoin esteenä.

Paikalla oli myös U:n poika, kuulemma vasta tullut. Sanoo, ettei osaa lainkaan soittaa, mutta hänellä oli mukana sähköurkujen tapainen, joka soittaa valmista sävelmää.

F:n vävy on soittamassa. Sanoo osaavansa vain yhden appiukon opettaman sävelmän, jota ei ole aikaisemmin soitellut.

Soitottaidosta, instrumenteista ja kappalevalinnoista riippuen soittajat tuntuivat olevan ihan mukavasti yleisön suosiossa. Tiedossamme olleista epävirallisista ansaintatavoista soittaminen tuntui kaikkein kannattavimmalta. Suomi ei kuitenkaan vedä esiintymismaana vertoja monelle maalle, jossa on paljon pidempi katusoittohistoria. Tippiä annetaan – ja hyväksyntää osoitetaan täällä varsin niukasti, vaikka ihmiset olisivatkin olleet mukavia.

Myös soittajien tulot jäävät pahimmillaan varsin niukoiksi. Muiden tavoin myös he pyrkivät minimoimaan asuin- ja elinkustannuksensa.

Vähän myöhemmin näen herra V:n istuskelemassa synkkänä asemanseudulla. Kyselen mikä harmittaa. "Ihmiset ovat ihmeen itaria, ei tule rahaa... ei ole juuri viemistä kotiin, tyttö tuolla soittaa, ei ole saanut paljon mitään."

J:n isä rautatieasemalla, haitari
laukussaan. Näytti bussilippua,
ollut Tapiolassa soittamassa,
bussilippu kallis ja rahaa ei tullut.
*"Ajan hukkaa mennä
Tapiolaan."*

Soittavien ihmisten tulosityt ovat varsin pitkälle samat muiden tulijoiden kanssa. Heillä ei kuitenkaan ole töiden hakeminen samalla tapaa mielessä, sillä heillä on jo ammatti, jota he voivat harjoittaa. Muiden tavoin kotimaan köyhyys ja heikko tulotaso ajaa tien päälle.

"Tulimme tänne soittamaan, olisi hyvä jos antsaitsisimme 1000 €, palaisimme rahan kanssa kotiin, saataisiin talven polttopuut. Puita on hankala nykyisin saada, koska metsät on yksityistetty, ei voi enää hakea puita, jos hakee siihen tarvitaan lupa ja se on kallis, 500 RON. Pitäisi saada ostetuksi myös maissijauhoa."

Soittaminen takaa kuitenkin muita epävirallisia tulonansaintatapoja varmemman tulolähteen. Toisaalta soittajia ei Helsingin kokoiseen kaupunkiin mahdu kovinkaan monta, joten kilpailu soittopaikoista luultavasti kovenee. Monissa muissa Euroopan pääkaupungeissa on ruvettu jakamaan lupia suosituimmille soittopaikoille. Aika näyttää, onko samankaltaiselle järjestelylle tarve Helsingissäkin.

6.4. Ruusujen ja korujen myynti

Kolmas huomiota herättänyt ja selkeästi erottuva tulonansaintamuoto on erilaisten artikkeleiden myynti katutilassa. Kaupankäynti on sallittua, kun kyse ei ole paikallaan tapahtuvasta myynnistä. Myyntipöydän pystyttäminen vaatii luvan, mutta kohtelias ihmisten lähestyminen ei ole kiellettyä. Viranomaisia ovatkin työllistäneet lähinnä ilmoitukset häiritsevistä kaupustelusta. Kokemustemme mukaan viesti on mennyt hyvin perille. ”Tiedetään, tiedetään, ei saa tulla liian lähelle kun kauppaa jotain”, on kuulunut useamman kerran vastauksena tiedusteluihimme.

Postin ja aseman välissä on kolme uutta kukkien ja korujen myyjänaista, jotka kiirehtivät eteenpäin luotani kysyttyäni, puhutteko romaniala. Kertoivat poliisin juuri tutkineen heidät. Paikalla olikin poliisiauto. *”Poliisi luulee, että myymme huumeita.”* Olivat näyttäneet korujaan, näyttivät myytäviä paksuja kannallisia kullan värisiä sormuksia. Olivat H:sta, G:n alueelta, tyypillisiä helposti erottuvia romaninaisia. Tiesivät hekin, ettei saa mennä liian lähelle ihmisiä eikä *”tyrkyttää”*. Kertoivat olevansa turistimatalla ja rahoittavansa vähän matkaansa.

Kaikki eivät kuitenkaan tällaisesta linjauksesta olleet tietoisia. Saimme aiheesta monta hyvää keskustelua.

Aseman edessä on jo tuttuja korujen ja kukkien myyjiä. [...] Parrakas nainen: *”Minulla on lapsia autossa”* ja vei minut autoille. Kaksi autollista porukkaa Bulgarian ja Ranskan rekistereissä. Lapsia kolme, 3–4-vuotiaita. Kirmailivat likaisina ja paljain jaloin aseman edessä. [...] Heidä olisi Rastilassa *”neljäkymmentä, ja lisää tulee”*. Valittelivat, ettei ole ruokaa, auttakaa, antakaa, ostakaa... Korut kuulemma ostetaan täällä venäläisiltä. Minulle olisi kaupitellut kultakorua 20 eurolla hyvin tungettelevasti. Neuvoisin varovaisuuteen myymisessä.

Kaupustelijat tuntuivat yleensä olevan varakkaampia, ja heidän seurueillaan oli useammin autoja käytössään, päinvastoin kuin muusikoiden ja ainoastaan kerjäämistä harjoittavien seurueiden miehillä.

Kampissa entisen linja-autoaseman seuduilla tapasin N:n romaninaisia ruusuja myymässä sekä heidän seurassaan olevan romanialaisnaisen, joka ujusti lähestyi minua ja kyseli mansikanpoiminnasta. Seurueeseen oli liittynyt pari uutta naista. Naiset myyvät ruusuja jotenkin vuorotellen. Yhdellä oli joku lappunen, jota hän näytti ohi kulkeville pojille, jolloin toiset huusivat: *”Älä nyt lapsille näytä”*. En kehdannut lähteä tutkimaan mitä lapussa luki. Hyvin hankkii festivaaleilla, joita kesäisin Suomessa on. Kysyin onko heillä jotakin listausta kesätapahtumista. Kuulemma on.

Ruusujen lisäksi myynnissä on ollut myös koruja. Ilmeisesti jotkut ovat kaupitelleet koruja myös kultana, mikä on koettu harhaanjohtavana. Kukanmyyjiä olemme tavanneet kesän aikana useampia kymmeniä, mutta korujen kaupustelijoita vain harvemmin. Liekö syy meissä vai missä, mutta kokemuksemme mukaan korumyyjät ovat vältelleet meitä huomattavasti enemmän kuin kukkien myyjät. Voisiko myyntiartikkeliin liittyvät epäselvyydet vaikuttaa niin paljon, ettei kyselijöistä pidetä? Korujen myynnistä on kuulunut kaikuja myös aika paljon muualta Suomesta. Ehkä he ovat kuuluneet omilla autoilla liikkuneisiin ryhmiin, jotka eivät ole jääneet vain pääkaupunkiin.

Kaupustelussa leimallista on ollut sen naisvoittoisuus. Miehet eivät ole tulleet hieromaan kanssamme ainoitakaan kauppoja.

Kertoi, että on nyt neljättä kesää ulkomailla myymässä kukkia. Syksyksi palaavat kotiin. Kyselin kauanko aikoo tätä kiertelyä jatkaa. Kertoi, että lapsen aloittaessa koulun jää kotiin.

Näimme kaupustelijoita keskustassa myös hyvin myöhäisiin kellonaikoihin. Kuulimme siihen liittyen useammasta lähteestä, miten kaupusteluun kuului paitsi terasseilla ja ravintoloissa käyminen, myös humaltuneille myymistä.

[Hän] muisti sitten nähneensä Vuosaaren vanhan ostarin terassilla keski-ikäisen naisen ja kaksi nuorta tyttöä, oikein laihoja. Myivät koruja ja pyysivät 10 € korusta. Nainen totesi: *”Kuinka ne voi olla niin pöljiä, että luulevat tämän yltäkylläisyyden keskellä jonkun ostavan rihkamaa. Ehkä joku humalainen on niin hellämielinen, että ostaa.”* Eivät kuulemma tuputa korujaan: *”Jos sanoo että ei, ne ymmärtää ja lähtee”*.

Jotkut seurueet olivat ilmeisesti tehneet kauppaa myös Säästöpankinrannan ”kanta-asukkien” kanssa, koruista päätellen. Humalaiselle saattaa olla helpompi myydä harkintakyvyn sopivasti alennuttua. Silti kukanmyynnistä saadut tulot mietityttävät: kannattaako niin monen oikeasti myydä kukkia?

Ilmiön ulottuvuuksia hahmotellessa on välillä palautettava itsensä maan pinnalle. Ruusunmyyjien ajoittainen paljous ajoittui vaiheeseen, jolloin samaan aikaan kaupungissa toimi useampi ryhmä, jotkut soittajia, toiset kerääviä ja loput kaupustelijoita. Sääntelyä ei ole, vaan jokaisen Helsinkiin tulleen on tehtävä parhaansa elantonsa eteen. Yritteliäisyyden puutteesta kohtaamiemme ihmisiä tuskin voi moittia.

6.5. Muut ansiot

Muualla Euroopassa ainakin roskien, romun ja pantillisten palautepullojen keräily on yksi suhteellisen yleinen epävirallinen tulonansaintamuoto. Helsingissä tietoomme tuli jonkin verran pullojen keräilyä, mutta kuitenkin vähemmän kuin olisimme odottaneet. Saimme vain joitain kyselyjä romuraudan hinnasta. Pulloja keräsi lähes jokainen, tosin varsinaisena tulonlähteenä sen mainitsi vain muutama. Eräs seurue mainitsi kiertävänsä kesän festivaaleja.

Pullojen keruu on sesonkiloontoista, ja se kohdistuu enimmäkseen tietyille viikonpäiville. Emme olleet kovinkaan monena viikonloppuna tai iltana kadulla, joten emme osaa arvioida tämän yleisyyttä. Tuntuu siltä, että parhaimmillaan pullojen keruu tuo tärkeän lisän tuloihin, mutta ainoaksi tulonlähteeksi siitä tuskin on.

6.6. Rikollisuuskysymys

Paljon keskustelua on käyty ”kerjäläisilmiöön” liittyvästä rikollisuudesta. Projektilla on jokin käsitys aiheesta, mutta sen kartoittaminen ei ollut ensisijainen tehtävämme muun muassa luottamus- ja turvallisuussyistä.

Näkyvästi kadulla toimivia emme pidä todennäköisinä rikollisina. Ensinnäkin, rikolliset ansaitsevat todennäköisesti sen verran paremmin, ettei heidän tarvitse nähdä kadulla olon vaivaa. Toiseksi, heidän tilanteessaan ei luultavasti ole kovinkaan edullista, että omat kasvot ovat päivittäin tuhansien ihmisten katsottavana. Paljastumista pelkäävien rikolliset toimisivat matalammalla profiililla.

Moni kohtaamistamme koki tarvetta vetää pesäeroa niihin, jotka rikkovat lakia.

”Minä en ole varastanut koskaan, en voi ottaa toisilta, ei tiedä, jos joku vanhus tarvitsisi rahat vaikka lääkkeisiin. Parempi että kerjään polvillani.”

Omia havaintojamme kuvaisimme lähinnä pikkurikollisuuteen liittyviksi. Erityisesti varastelusta on puhuttu osana niitä toimeentulon keinoja, joihin ihminen joutuu turvautumaan muiden mahdollisuuksien puuttuessa. Jos kerjääminen tehdään laittomaksi, lisääntyvätkö silloin varkaudet?

Kerroin viikon uutisista taskuvarkauksien suhteen ja kerroin sen mahdollisesti haittaavaan myös työnsaantia, koska niin helposti yleistetään asioita. *”Me emme tietenkään varastele.”* Kertoivat kuitenkin, että helposti antautuu varasteluun, jos ei löydä töitä ja jos ei enää ole rahaa. *”Mitä muuta silloin tekisi?”* Kerjällynykin antautuu rahan puutteessa.

Kyselivät siitä mitä tapahtuu, jos joku pidätetään ja joutuu olemaan vankilassa. Mitä tapahtuu lapsille ja autoille. [...] Kyselivät rautaromun hinnasta, jos keräilisivät sitä.

Varasteluakin vähän sivusivat, että ei siitä mitään seuraa, jos kerran varastaa ... mutta he itse eivät tietystikään varastele.. vaan ne muut.

Romaniassa näimme, miten kyse voi olla köyhyyden ruokkimasta rikollisesta kulttuurista: nuorelle ihmiselle tarjoutuvista mahdollisuuksista rikollisuuden kautta näyttävät avautuvan ne nopeimmat tiet ylleen, itsenäiseen ja jännittävään elämään. Missä ovat positiiviset mies- ja naismallit?

”[Varastelua tulee] pakosta, kun ei ole enää vanhempia lähellä, jotka neuvoisivat, lapset tekevät mitä haluavat. Yksi varastelee, toinen ei mene kouluun ja näin ihmiset sen kun pahenevat ja tyhmentyvät. Eikö näin olekin? Ja kaikki tämä siksi, että Romania pitää meitä pilkkanaan. Ceausescun aikana oli sittenkin paremmin.”

Rikollisuuden läsnäolo ei ole uutta, ainutlaatuista tai vain meidän kohderyhmäämme liittyvä tekijä, eikä sen mainitseminen tässä asiayhteydessä saa missään tapauksessa johtaa siihen, että tämä aihe profiloituisi vain rikollisuuden viitekehyksessä. Huomio pitäisikin kohdistaa rikollisuuden ehkäisyyn. Tarve on realistisille vaihtoehdoille: miten muuten ylläpitää perhettään? Rikollisuuteen liittyviä ongelmia pitäisi vielä huomioida erikseen. Erityisesti vapautumisen hetki on tärkeä. Mitä seuraavaksi, ja keiden kanssa?

6.7. Ihmiskauppa, prostituutio ja pakotettu kerjäys

Prostituutiosta meillä ei ole havaintoja, vaikka joitain perusteltuja epäilyksiä nousikin esille alkukesästä. Suomalaiset miehet saattavat kyllä olla kärkkäitä lähestymään ystävällisesti hymyileviä nuoria naisia, mutta tiedossamme ei ole mitään selkeästi prostituutioon viittaavaa. Tilanteelta ei kuitenkaan saa sulkea silmiään, sillä kadulla elävä on haavoittuvassa asemassa ja siten jatkuvasti turvattomassa tilassa.

Myöskään ihmiskauppakysymykset eivät tämänkaltaisella kosketuspinnalla näyttäytyneet akuutteina. Olemme lähinnä voineet tarkastella erilaisia mahdollisuuksia. Ehkä romaneja tässä asiassa suojaa heidän perinteensä: naiset vaikuttavat elävän sukunsa kanssa tiiviissä yhteydessä.

Kerjäämiseen pakottamisesta kuului joitain kaikuja. Toteennäyttäminen ja keskusteleminen on kuitenkin vaikeaa. Tärkeintä olisi, että hädänalainen henkilö tietäisi, mistä hakea apua ja miten tukitoimilla taat-taisiin henkilön turva niin Suomessa kuin kotimaassa.

Q:n isä kysyi seuraavanlaista asiaa: *”Täällä on eräs romanialainen mies vaimonsa kanssa. Hän on tullut Suomeen, ja oli pyytännyt jotain Y:n tuttavanaista myymään kukkia. Joka ilta mies on ottanut kukkien-myyntirahat naiselta. Viime aikoina mies on alkanut käyttäytymään omittuisesti ja nyt Y pelkää, ettei rahoja saada takaisin. Naisen täytyy lähteä viikon päästä ja jos ei mies sitä ennen anna rahoja, voidaanko mennä tekemään poliisille ilmoitus yhdessä?”*

Tilanne edellyttää kuitenkin seurantaa. Riittää, että edes jotkut selkeästi rikolliset toimijat ottavat koh-teeksi tänne tulevat matkaajat. He pyrkivät kuitenkin elämään liikaa huomiota herättämättä, mistä syys-tä heidän ongelmansa jäävät myös viranomaisilta ja heidän etuaan valvovilta tahoilta helposti huomaamatta.

7. SUOMALAISET ILMIÖN ÄÄRELLÄ

7.1. Reaktiot

Työmme tarjosi meille oivan mahdollisuuden tarkkailla paitsi kohderyhmämme tilannetta, myös suomalaisten käyttäytymistä. Koimme myös tämän puolen huomioimisen tärkeänä, sillä todennäköisesti kiertävät ihmiset muodostuvat muun Euroopan tavoin vakituisiksi vierailijoiksi myös Suomeen. Uuden ilmiön kyseessä ollessa on yhtä tärkeää puhua suomalaisten sopeutumisesta tilanteeseen kuin ulkomaalaisten sopeutumisesta Suomen tilanteeseen. Kasvu kansainvälisyyteen tarkoittaa myös kykyä toimia rakentavasti aina uudenlaisten toimijoiden kanssa.

Olemme olleet todistamassa monenlaisia reaktioita. Arvioimme valtaosan suomalaisista osaavan suhtautua tilanteeseen rauhallisemmin, kuin joidenkin negatiivisten reaktioiden perusteella olisi odotettavissa. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta saimme olla varsin rauhassa asiakkaidemme kanssa.

Polvistuin maahan naisen viereen. Ylhäältä joku suomalainen, jakkupukuun pukeutunut siisti, vanhempi nainen huusi vihaisesti: *”Hirvittävää teatteria.”*

Joku nainen (kuulemma aina sama) huutaa hänelle: *”Go home!”* aina ohi kulkiessaan. F huutaa jotain tasokasta takaisin.

Jutellessani T:n kanssa tyylikkäästi pukeutunut suomalaisnainen tuli ja pamautti minua olkaan ja huusi: *”Älä jumalauta anna noille rahaa, ne kusettaa sinua!”* Sitten hän kertoi joitain esimerkkejä. Ilmeisesti nainen huutelee romaneille muulloinkin ohi kulkiessaan.

Huutelua esiintyi kuitenkin verrattain vähän, eikä sen pahempia provokaatioita todistettu. Saimme tietäntyyppistä palautetta kuitenkin aika-ajoin.

Soitin taksista S:lle, josta kuski sai vettä myllyynsä. *”Onkos niillä oikein kännykätkin, vai onko niillä kännykätkin... ja tietysti sosiaalivirasto nyt maksaa niille majoituksenkin.”* Taksinkuljettaja haukkui Romanian romanit, kerjäläiset, soittajat ja Diakonissalaitoksen projektin ym. *”Menköön töihin sekin yksi nuori mies kerjäläinen. [...] Projekti on täysin typerä”* jne. Oli tosi ärtyisä mies. Vähän kyllä suli, kun F-poloinen juoksi perillä ja penkoi joitakin rautaromuja, joiden alta löytyi muovilaukku ja jätesarvot pullollaan miehensä omaisuutta.

H kertoi vielä, että joku romanialainen nainen oli huutanut hänelle, että te pilaatte kaikkien romanialaisten maineen ja kyseisen naisen firmakin menee huonosti romanialaisten pilaantuneen maineen vuoksi.

Muutammat vartijat ovat tehneet ehkä suurimmat yksittäiset pohjanoteeraukset. Kohtaamisen tapa on ollut uhkaava ja työkeä, joskus jopa hyökkäävä. Toimintaa on vaikea perustella, sillä joka kerralla kyseessä on ollut rauhallinen tilanne, eikä kovalle väliintulolle ole ollut mitään nähtävissä olevaa perustetta. Vai ovatko romanikiertolaiset vain epätoivottuja henkilöitä?

Soittajavanhus antoi pienen toivekonsertin aseman edessä, jolloin paikalle ilmestyi kolme vartijaa kohdellen soittajaa erittäin karusti. Kuin olisi ihmisen tappanut. Totesin vartijoille olevani Helsingin Diakonissalaitoksen projektista ja ojensin käteni esitelläkseni itseni. Siihen ei ollut tilaisuutta, koska vartija torjui tervehdysten erittäin epäkohteliaasti huutaen: *"Nyt puhun minä!"*. He kielsivät miestä soittamasta. Ihmettelin tätä, koska esim. poliisin mukaan kerjääminen, kukkien myynti ja katusoitto ei ole kiellettyä. *"Tämä on VR:n alue ja VR kieltää."* Soittajapoika kertoi vartijoiden kerran tulleen hänenkin soittoaan kieltämään niin aggressiivisesti että *"luulin, että tappavat minut"*.

Toisaalta tapasimme myös erittäin hyvin suhtautuvia vartijoita, jotka osasivat hoitaa tilanteen myös puhumalla. Emme tiedä, oliko VR:n linja todella niin tiukka, sillä toisina hetkinä soittaminen taas tuntui sopivan. Oli kiellettyä tai ei, missään tapauksessa esimerkiksi juuri asemanseudulla toiminta ei ollut aina johdonmukaista. Lisäksi häätämisen pitäisi perustua johonkin selkeästi osoitettavaan kriteeriin. Mikään "epäilyttävä olemus" tai oletettu etninen tausta ei saa olla tilasta poistamisen perusteena. Lisäksi aggressiivinen lähestyminen herättää muissa läsnäolijoissa aggressioita. Auktoriteettiasemassa oleva henkilö pystyy käyttämään asemaansa hyväkseen ilman turhaa korostamista. Ja tilannetta voi hallita myös yhteisistä pelisäännöistä sopimalla, kuten seuraava esimerkkimme mielestämme osoittaa:

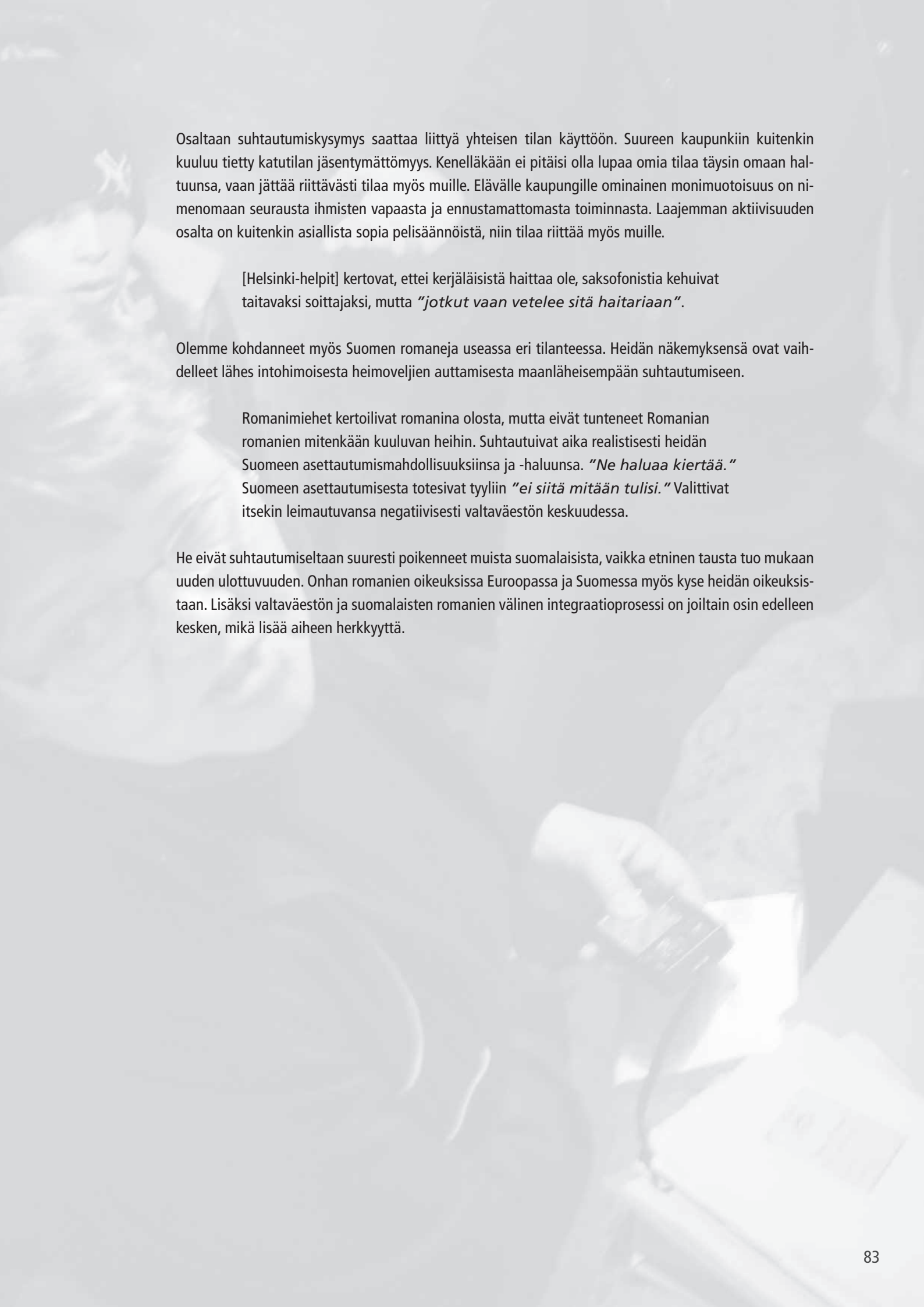
Metroaseman vartija kertoi minulle: tietyillä asemilla voi varata vartijoilta soittopaikan ja soittaa saa ainoastaan tunnin ko. luvalla. Tämä siksi, etteivät soita liian lähellä toisiaan ja kukaan ei saisi varata koko päiväksi soittoaikaa. Vartijoilla on kuulemma käytössään kalenteri. Vartija kertoi, ettei soittajia ja kerjäläisiä ole juurikaan näkynyt. Metrossa on nähty "koko orkesteri", joita on ajettu metrosta ulos. Vartijan mukaan tekeytyvät englantia osaamattomiksi, ja "ymmärtäväthän ne suomeakin". Kysyn uteliaana, että miten paljon. *"No, jos sanoo että ulos, ne ymmärtää, tekeytyvät, etteivät ymmärrä."*

Rasistisesti motivoituneesta käyttäytymisestä ei ollut havaintoja. Joitain pieniä tilanteita tuli tietoomme, muttei onneksi mitään vakavampaa.

Kyseltiin R:ltä, miten suomalaiset kohtelevat heitä. Hänellä ei ollut pahaa sanottavaa. R kertoi joidenkin miesten uhitelleen häntä, mutta hän oli haitareineen juossut pois paikalta.

Totesivat, etteivät käy diskossa, siihen ei ole varaa. Pian tämän toteamuksen jälkeen kuitenkin mainitsi, että kerran kun tultiin diskosta ja jäätiin koko yöksi baariin, joku mies oli vähän uhkaillut heitä.

E kertoi yhden miehen sylkeneen ja potkineen häntä. Hän oli lähtenyt miehensä kanssa pakoon leiripaikalleen.

Osaltaan suhtautumiskysymys saattaa liittyä yhteisen tilan käyttöön. Suureen kaupunkiin kuitenkin kuuluu tietty katutilan jäsentymättömyys. Kenelläkään ei pitäisi olla lupaa omia tilaa täysin omaan haltuunsa, vaan jättää riittävästi tilaa myös muille. Elävälle kaupungille ominainen monimuotoisuus on nimittäin seurausta ihmisten vapaasta ja ennustamattomasta toiminnasta. Laajemman aktiivisuuden osalta on kuitenkin asiallista sopia pelisäännöistä, niin tilaa riittää myös muille.

[Helsinki-helpit] kertovat, ettei kerjäläisistä haittaa ole, saksofonistia kehuivat taitavaksi soittajaksi, mutta *”jotkut vaan vetelee sitä haitariaan”*.

Olemme kohdanneet myös Suomen romaneja useassa eri tilanteessa. Heidän näkemyksensä ovat vaihdelleet lähes intohimoisesta heimoveljien auttamisesta maanläheisempään suhtautumiseen.

Romanimiehet kertoilivat romanina olosta, mutta eivät tunteneet Romanian romanien mitenkään kuuluvan heihin. Suhtautuivat aika realistisesti heidän Suomeen asettautumismahdollisuuksiinsa ja -haluunsa. *”Ne haluaa kiertää.”* Suomeen asettautumisesta totesivat tyyliin *”ei siitä mitään tulisi.”* Valittivat itsekin leimautuvansa negatiivisesti valtaväestön keskuudessa.

He eivät suhtautumiseltaan suuresti poikenneet muista suomalaisista, vaikka etninen tausta tuo mukaan uuden ulottuvuuden. Onhan romanien oikeuksissa Euroopassa ja Suomessa myös kyse heidän oikeuksistaan. Lisäksi valtaväestön ja suomalaisten romanien välinen integraatioprosessi on joiltain osin edelleen kesken, mikä lisää aiheen herkkyyttä.

7.2. Media

Tuntui siltä, että toimittajat olivat saaneet kohtaamamme ihmiset varuilleen. Ilmeisesti tieto uutisista ja haastatteluista välittyi jotain kautta tiedoksi ja niiden vaikutuksia mietittiin kovasti. Harvaa poikkeusta lukuun ottamatta mediaan suhtauduttiin epäillen. Kuvatuksi joutumisesta ei maksettu palkkiota ja lisäksi mediaväen katsottiin luovan huonoa kuvaa romaneista.

Mies halusi varmistua siitä, ettemme ole toimittajia emmekä ota valokuvia.
Hän kertoi toimittajista olleen heille vain harmia, on haastateltu ja haasteltu sekä kuvattu, mutta ”mitään ei ole tehty”.

Myös omasta näkökulmastamme media voisi tarkoittaa käyttämiään ilmaisia. Myös Romanian romaaneista välittyvä kuva jää väistämättä ohueksi ja leimaavaksi, jos uutisointi on vain yksipuolista edesottamusten luettelointia.

[...] ryhmää ja mielenosoitusta ja tuttuja näytettiin uutisissa. Heistä käytettiin nimitystä kerjäläiset. Omasta mielestään ovat muusikoita.

Onneksi on julkaistu myös asian taustoihin pureutuvaa, laajempaa näkökulmaa avaavaa journalismia.

7.3. Auttaminen ja sen haasteet

Lukuisissa kohtaamisissamme nousi keskeisellä tavalla esille suomalaisten auttajien merkitys. Kuten olemme edellä pyrkineet osoittamaan, auttajat ovat ainakin kerjäävien, mutta myös muiden vähävaraisten näkökulmasta hyvin tärkeitä. Apua annetaan, mutta myös vastaanotetaan hieman valikoivasti. Romaneille kelpaisi mieluiten raha, mutta asuminen, ruoka ja vaatteet kiinnostavat myös. Tästä on myös paljon omakohtaista kokemusta; olimmehan me lähes aina ensituntumalta mahdollinen auttajataho. Lisäksi olemme kuulleet paljon kertomuksia ja keskustelleet eri motiivein toimivien auttajien kanssa. Olemme myös tukeneet auttajia joissain karikoissa, joihin he ovat prosessissa ajautuneet.

Ensimmäinen asia, jonka potentiaalinen auttaja kohtaa jossain vaiheessa suhdetta, on pyytäminen. Melkein joka tilanteessa pyydetään jotain, varsinkin alkuvaiheessa. Pidemmässäkin suhteissa tutustumisaika on sen verran lyhyt, ettei suora pyytäminen tulisi meidän tapojemme mukaan kysymykseen. Pyytämistä on erilaista, vaihdellen liki ahdistavasta painostuksesta erilaiseen lievempään maanitteluun. Vaikka pyytämisen nostaminen tällä tavalla erikseen esille tuntuu jossain määrin naiivilta, on se myös ollut varsin keskeinen osa kohtaamisiamme. Uskomme, että vastaavissa tilanteissa olleet henkilöt jakavat kokemuksemme.

Hyvin tavallista oli alkaa heti ensi tapaamisella vetoava puhe siitä, että näet, miten olemme pulassa. Eikö teidän tulisi nyt auttaa meitä?

Uudet tulijat kyselivät, varsinkin eräs, eikö minulla ole majapaikkaa heille, voisinko järjestää ja eikö minulla olisi edes telttaa? Vetosivat Jumalaan ja silmiini ja vaikka mihin... Minun oli toistettava sama jälleen: Olette tervetulleita, mutta täällä lähdetään siitä, että vastaatte itse toimeentulosta ja majoituksesta. Kyselivät myös, voisinko järjestää töitä, pahoittelin, etteivät puhu englantia tai suomea. S totesi, että pian tulee uusi porukka ja siinä on joku, joka puhuu englantia.

Pyytävät rahaa: ettekö voi antaa, ettekö voi tietää ketään auttajaa, eikö instituuttinne voi antaa? Vedotaan kotona odottaviin lapsiin, isällä ei olekaan mitään annettavaa, ei ole vaatteita kun koulut alkavat. Tulkaa ennen lähtöpäivää, auttakaa kotikaupunkiamme. Me selitämme omaa tarinaamme tiedon keruusta ja avun mahdollisesta organisoinnista Romaniaan. Niin kaukaiset jutut tuntuvat käsittämättömältä *”apua tulee siis 15 vuoden kuluttua”*.

Lähtiessämme kuuden lapsen isä vielä kuiskii korvaani *”60 € ja kyselkää vanhoja vaatteita”*.

Kyselivät, missä kanttiini, kuten Norjassa? Mistä apua? Kerroin, ettei nyt mistään, koska oletetaan, että tulijat maksavat itse ylläpitonsa. Tiesivät jo projektista, *”joka ei auta, vaan juttelee”*. Loppujen lopuksi, kun en ollut uskonut *”hätää”*, naureskellen totesivat, että on heillä rahaa. Mutta kyllä vanha pariskunta oli kurjahkon näköinen. Vetosivat ja vaativat. [...] Olivat kuulleet Suomessa eletävän hyvin ja hyviä ihmisiä. Mistä olivat kuulleet, no muilta täällä olleilta. [He olivat] pyytämässä ja suorastaan vaatteista kiskomassa, koska heille kuuluu apu. Vuorovaikutuksellinen keskustelu ei nyt mahdollista ainakaan koko ryhmän kanssa. Pyytäminen, raha, avustukset, kanttiinit sulkevat keskustelun.

Tapasin P:n vielä uudelleen puistossa nurmikolta miehensä kanssa. Mies valitti, miten avustukset ovat Romaniassa pienet ja eivät voi ostaa lapselle maitoa. Totesin, että P olisi kyllä voinut imettää. Kyselin tuliko hänelle hyvin maitoa, johon P totesi, että vieläkin tulee maitoa.

Avun tarvitseminen ei ole kiellettyä eikä paheksuttavaa. Se nousee hankalaan asetelmaan vasta siinä vaiheessa, jos vastikkeettomaan apuun ei ole helppoa mahdollisuutta tai jos auttaja haluaa toimia vastuullisesti käsillä olevien ongelmien näkökulmasta. Pyytäminen on kuitenkin välttämättä osa autettavan ja auttajan välistä riippuvuussuhdetta. Pyytäminen ilmaisee avun tarpeen. Seuraava esimerkki kuvaa sitä, miten pyytäminen ilmaisee riippuvuussuhdetta ja avun tarvetta. Varsinaiset ongelmat eivät välttämättä helpotu vain pelkkään pyyntöön vastaamalla.

Vaimoparka istui nurmikolla ja oli todella surullisen oloinen, kertoi joka paikkaa särkevän. Ihmekös tuo, viikkoja kerjäysasennossa kadulla, huono ruoka ja huono majoitus. R kertoi jonkun *”heidän pojistaan”* lähtevän autolla Romaniaan huomenna ja vaimo pääsisi mukaan, jos maksettaisiin bensarahaa. Vaati rahaa minulta. Vaimo istui hiljaisena nurmella ja totesi anovasti. *”Nu mai pot”*, en jaksa enää.

Seuraava kohta tapahtui erään juuri maahan saapuneen ryhmän kanssa. Tilanne ei ollut helppo; hankala tilanne vie herkästi mukanaan. Kokonaisuutta pitäisi kuitenkin saada arvioitua.

Aikuiset olivat kaikki enemmän tai vähemmän allapäin, miehet varsinkin melkein itkua tuhertaen. Naiset ja nuoret naiset vähän virkeämpiä, mutta kun vanha mies aloitti sääliittävän voivotuksen, yhtyi siihen koko kuoro. Hankala siinä oli olla. Sinällään kaikilla olivat kohtuullisen siistit vaatteet päällä, likaisia tosin jokainen, tekivät tarpeensa pusikoihin. Haju oli varsin väkevä. Istuin siinä penkillä heidän välissään ja tunsin kirppujen hyppivän niskassani.

Auttajan asema ei ole helppo. Ammattilaisena pystyi jotenkin pitämään etäisyyttä tilanteeseen. Suuri kipukohta oli kuitenkin jatkuva avuttomuus kohdattujen kysymysten äärellä. Yksityishenkilönä auttava on yksin. Voi myös olla vaikeaa ottaa etäisyyttä ilmaistuun akuutin tuen tarpeeseen. Lisäksi kaikessa auttamistyössä samoja, auttajien sisäisiin motiiveihin ja varsinaisen avun tarpeeseen liittyviä ongelmia, joihin ei ole muuta lääkettä kuin oman toiminnan kriittinen arviointi jo ennen tilanteeseen menoa.

Puheluita N:n miesten kanssa, pyytävät etsimään netin välityksellä asuntoa itselleen. Taitavia pyytämään apua, vetoamaan avunantajan turhamaisuuteen = olet suuri keskuudessamme, jäämme kiitollisiksi ikuisesti etc.

”Auttajan varjo” on tunnetun eetikon Martti Lindqvistin (1990) samannimisessä kirjassaan käyttämä käsite. Varjo täytyy tunnistaa, sillä se on läsnä kaikessa avustustyössä. Esimerkiksi tunne ylemmydestä ja tarpeellisuudesta, oman elämän merkityksen nousu, turhamaisuus (mm. kiitollisuuden osoituksista), jonkin konkreettisen vaikutuksen aikaansaaminen ovat aiheita, joiden kanssa jokainen auttaja joutuu tekemään tiliä. Miksi teen mitä teen? Voinko sitoutua auttamaan pyyteettä, vai onko minulla muita vaikuttamisen tarpeita? Onko pyyteetön apu ratkaisu tilanteeseen? Mikä merkitys on avun kestolla? Mikä itse asiassa onkaan ongelma? Autanko todellakin toista vai sittenkin itseäni? Auttamisen eri tavoitetasot – laadulliset ja ajalliset – tulisi myös kyetä erottamaan toisistaan. Mikä toimintatapa sopii juuri minun tehtäväkseni?

Yleensä auttaminen on sitä onnistuneempaa, mitä pitkäjäksoisempaa, johdonmukaisempaa ja kestävämpää se on. On hyväksyttävä se tosiasia, että toisen ihmisen muutos on hänen itsensä varassa. Toista ei voi muuttaa, ellei hän itse ota tehtäväkseen kasvaa uuteen suuntaan.

Toivomme, että kokemuksistamme olisi apua niille ihmisille, jotka haluavat auttaa nimenomaan henkilökohtaisella panoksellaan. Kannattaa miettiä perusteellisesti itselle sopivaa auttamistapaa, miettiä omat rajansa ja pitää niistä kiinni. Kohtaamamme ihmiset eivät suurimmaksi osaksi kaipaa sääliämme, vaan ovat usein karaistuneita ja tottuneita pärjäämään omillaan, omin ehdoin. Myös erilaiset sosiaaliset ongelmat ovat yleisiä. Kuinka moni olisi valmis ottamaan esimerkiksi suomalaisen lastensuojeluperheen henkilökohtaisesti autettavakseen, ilman tukiverkkoa tai asiantuntijatukea? Kyse ei periaatteessa ole sen enemmästä. Toisaalta kulttuurierot ja kielimuuri myös osaltaan suojaavat auttajaa käsittämästä kaikkea, mitä on meneillään.

On vaikea arvioida, miten paljon suomalaiset auttavat. Tiedämme jonkin verran toisistaan riippumattomia tukijoita. Lisäksi jotkut romanien tilanteesta huolestuneet vapaaehtoisverkostot ottivat kesällä asiakseen tukea joitain Romaniasta saapuneita romaniryhmiä.

Apu on voinut olla mm. ruoka- ja vaatelahjoituksia, säännöllistä rahallista tukea ja majoittamista omaan tai tuttavien asuntoon. Töitä on järjestetty, tai ainakin yritetty järjestää. Lääke- ja terveydenhuoltokuluja on maksettu. Peseytymisessä ja pyykinpesussa on autettu. Paluulippuja ja matkarahoja on järjestetty. Lisäksi on varmasti ollut tarpeen vastata mitä moninaisimpiin pyyntöihin: puhelimen ja internetin käyttöön, autokyyteihin, käännöstöihin, suositusten laatimiseen ja niin edelleen.

Tapahtumakertomuksista on selvästi nähtävissä, miten suuri merkitys auttajan löytymisellä on. Avun saanti mahdollistaa maassa pysymisen – ja myös paremman tulotason kustannuksien vähenemisen myötä. Kirjasimme muun muassa seuraavanlaisia kokemuksia.

[Hän] ei aio lähteä lainkaan Romaniaan nyt kun mies saa Tampereelta töitä karjanhoitajana. Neiti A on lupaillut järjestää tätä paikkaa. Eivät nuku enää VR:n varastolla, vaan teltassa, mutta saavat asunnon erään nuoren naisen luona.

Kertoo lähtevänsä ennen kylmiä pois, jos ei Y löydä hänelle töitä. On kuulemma vähän lupaillut.

Z kertoi vielä, että eräs suomalainen romani auttaa heitä kaikkia kovasti. On järjestänyt töitä joillekin ravintolaan ja lapsia kouluun.

Kaupungilla kuulin soitettavan hyvin haitarilla Tonavan aaltoja – R se siinä. Oikeassa olivat kaverit, jotka kertoivat hänen palaavan Helsinkiin. R kertoi olleensa Romaniassa ja ostaneensa pienen maatilkun. Hän oli ostanut maan täällä ansaitsemillaan varoilla, mutta raha ei ollut aivan riittänyt, joten oli tullut ansaitsemaan lisää. Rahaa hänelle oli kertynyt, *”Jumalan kiitos, A:n ansiosta”*. Siis suomalaisen auttajan. R toivoi Jumalan siunaavan häntä.

Aamulla puhelimeeni oli soitettu. Soitan takaisin. Vastaaja ei tiedä kuka olen, mutta arvelee G:n soittaneen aamulla hänen puhelimestaan. J saa asua hänen luonaan kun loppuun. On tullut hänelle suomalaisten auttajien kautta. Halusi auttaa. J on siisti ja auttelee häntä, keittelee ruokaa. Ei voi pitää muita siellä, ei mahdu. Käyvät kuitenkin joskus siellä suihkussa ja pesemässä vaatteita.

M kertoi suomalaisnaisen – *”voi häntä raukkaa”* – kovasti auttavan heitä, antavan vaippoja ja muuta aineellistakin apua. Kyselin naiselta, miten hän pikkuvauvan ja kahden muun lapsen äitinä jaksaa vielä paneutua tämän perheen asioihin. Kyselin mitä hänen miehensä asiaan sanoo... jolloin häntä huvitti ja hän käänsi kysymyksen M:lle. Naureskelivat. Turvapaikkahakemuksen tueksi hän oli vienyt M:n lääkäriin, mistä hän oli saanut lausunnon terveydentilastaan. Masennus. Lääkärin määräämää lääkekuuria ei ollut aloitettu.

P on kuulemma Tampereella töissä, jossakin mökissä, "tekee puita" ja saa 100 € viikossa. Mahdollisesti tulevana viikkona aloittaa rakennuksella työt ja saa 10 € tunnilta. Ja tämä ystävä on luvannut järjestää B:llekin töitä.

Aina kaikki ei mennyt suunnitellusti. Henkilö itse kertoi edellisen tarinan vähän toiseen sävyyn. Tarina ei kerro, mikä on syynä sitten siihen, että työllä saatu ansio ei kiinnostanut siinä määrin kuin kerjäämällä saatu tulo.

P kertoi olleensa jossakin töissä. *"Suomalainen auttaja järjesti."* Työ oli "mustassa" [pimeää työtä], jotakin pihan raivausta ja puiden karsintaa jollakin yksityisellä. Koki tulleen petetyksi palkan suhteen, ansio viideltä päivältä vain 100 € tai jotain sitä luokkaa.

N:n tapasin kerjäämässä ja hän kertoi samaa: *"Patruuna petkutti"*. Jossakin Mikkelin asemalla P oli saanut odotella keskiyön junaa ja palella. [...] Nyt P jälleen Helsingissä, ja koska H ei ota miestä asumaan luokseen, hän asuu P:n kanssa sillan alla teltassa. P:tä pelottaa yksin.

Eräs huoli oli, että kotia vailla olevat, vieraassa ympäristössä olevat henkilöt tulisivat itse hyväksikäytetyiksi. Tiedossamme ei ole ainakaan tullut mitään ikävämpää tapausta, mutta koska nykyään ei pidetä kirjaa maahan tulevista EU-kansalaisista, on lähes mahdotonta todeta jonkun esimerkiksi kadonneen Suomessa, ellei joku hänen matkaseurueestaan tee ilmoitusta.

T:lle hänen kerjätessään joku vanhempi nainen oli tarjonnut "hierojan paikkaa" ja näyttänyt alapäättään. Mikä häpeä, tuumi hän.

Suomalainen rouva kertoi jonkun tuttavan myyneen H:n tarinan juorulehdelle ja ottaneen itse juttupalkkion. H oli ystävystynyt ko. naisen kanssa, mutta enää ei yhteyttä ole.

Edellä mainitut tapaukset ovat vielä lieviä ja lähinnä muistutuksia siitä, miten ongelmia voi ilmetä puolin ja toisin. Mutta kuka tukee yksittäistä hätään joutunutta maassa jo laittomasti oleilevaa kiertolaista?

Kuulimme myös suomalaisten auttajien väsymisestä. Syitä voi olla monia. Auttamisen kuluttavuus, yksinäisyys, muiden ymmärtämättömyys, hyväksikäyttö ja autettavien piittaamattomuus auttajien hyvästä tahdosta ja annetusta ajasta sekä energiasta ovat ehkä keskeisimpiä. Myös tukemisen päämäärättömyys voidaan kokea ahdistavana. Mitä kohti tässä ollaan menossa? Onko auttajalla ja autettavalla samat tavoitteet?

Selvää on kuitenkin se, että avun saajien keskuudessa apua arvostetaan suuresti. Se on myös muille vastaavassa asemassa oleville merkki ehkä omallekin kohdalle sattuvasta onnenpotkusta.

Mies kertoi joidenkin suomalaisten säälivän heitä ja antavan rahaa.

”Katso, joku nainen oli katsonut pitkään vaimoani ja huomannut tämän olevan raskaana. Hän huusi peräämme ja antoi mansikoita.”

Kehuivat aktivistia, joka on käynyt puhumassa heidän puolestaan kirkossakin hankkiakseen heille majapaikan.

P kerjäämässä [...], kerjäyslaatikossa risti. Asento suorastaan hurskas. Kertoo vaivoistaan, päänsärky ja hartiat kipeät. Auttamishaluinen henkilö vienyt päivystykseen, saanut Dolania ja Voltaren voidetta.

Emme voi kiistää sitä tosiasiaa, että puhtaana tulosiirtona taloudellisella avulla voi olla parhaimmillaan huomattava merkitys henkilön toimeentulolle ja selviytymiselle.

U pirtsakkana paikalle, eräs auttaja oli maksanut hänen paluulippunsa.

R paikallaan kerjäämässä. Näytti minulle huolellisesti koottua mappia, jossa muovitaskujen sisällä hänen seuruuttaan koskeva lehtikirjoitukset. Näytti talvisia kuvia sillan alta, missä lämmittelivät nuotiolla. Näytti kuvia kotikylästään ja parakista, jossa asuu. Nyt asuu suomalaisnaisen luona. Oli juuri saanut joltakin suomalaisnaiselta vauvan vaatteita.

Olen kadulla polvillani R:n vieressä, paikalle tulee vanhempi suomalaisnainen ja näyttää lehteä, jossa kerjäläisen kuva ja kertoi etsivänsä tätä naista, ei ole kuulemma nähnyt aikoihin. Toteamme R:n kanssa naisen lähteneen pois Suomesta. Nainen toteaa: *”Hän kiitti aina ensin Jumalaa ja sitten rahan antajaa.”* R sai häneltä 5 €.

Lempää vanha rouva kulki ohitse ja sujautti H:lle 20 €. H:n ”naama loisti” ja hän totesi naisen tuntevan hänet ja antavan kerran kuussa isomman rahan.

Ammatillisen auttamistyön näkökulmasta vapaaehtoisessa auttamisessa on omat haasteensa. Jos tilanteisiin pystytään varautumaan ennalta riittävän hyvin ja pitäytymään aiotuissa rajoissa, voi auttamisesta muodostua arvokas kokemus molemmille osapuolille. Kokemuksemme perusteella ”aidossa avun tarpeessa” olevien löytäminen voi kuitenkin osoittautua hyvin hankalaksi.

Suhteutettuna muihin yhteiskunnassamme ja globaalissa maailmassa oleviin avuntarvitsijoihin, itsenäisesti liikkumaan kykenevät ”nykyajan nomadit” eivät ehkä ole niitä heikoimmassa asemassa olevia, jotka ovat kaiken tuen ulkopuolella tai kyvyttömimpiä vaikuttamaan omaan tilanteensa.

Asetelmaa ei helpota yksityishenkilölle luonnollisten auttamismuotojen (suora/epäsuora materiaallinen apu) hyväksikäytettävyys ja niiden luonne epävirallisen tulonhankinnan puutteita paikkaavana. Jos ei ole palkkakuittia tai työsopimusta, ei ole näyttöä pysyvistä tuloista. Silloin on vaikea saada pankkitiliä tai vuokrasopimusta. Maahan rekisteröityminen ei onnistu asunnon ja todistettavissa olevan varallisuuden tai säännöllisen tulonlähteen puuttuessa. Mitkä ovat seuraukset yksilön tai perheen kannalta, jos nämä keskeiset tavoitteet jäävät saavuttamatta pidemmäksi aikaa? Vain kielitaidon kautta avautuvat työmarkkinanäkymät voivat tällöin pelastaa mahdollisesti hyvin pitkäkestoiselta syrjäytymiskierteeltä.

Peräänkuulutamme uudenlaisia ratkaisuja siihen, miten yksityiset ihmiset voivat auttaa muuten kuin suoran tai välillisen materiaallisen tuen muodossa? Runsaskin auttaminen jää vaikutukseltaan rajalliseksi, jos tietyt perusasetelmat eivät muutu. Ongelmat toistuvat.

8. SOSIOKULTTUURISET TEEMAT

8.1. Keskinäiset suhteet

Helsingissä vierailleiden romanien keskinäiset välit olivat tietääksemme enimmäkseen rauhalliset, vaikka pientä eripuraakin esiintyi mm. kerjäys- ja soittopaikoista. Romaniassa on ollut välillä vakaviakin eri romaniryhmien välisiä kiistoja.

F on kerjäyspaikallaan ja U soittaa kulmallaan. F valittaa minulle suurella äänellä ja itkee, että U:n "muija" ramppasi hänen lastensa kuvansa päälle ja sanoi, että paikka on hänen. U huomasi F:n puhuvan minulle ja katsovan häneen. Nosti kovan metelin. Uhkasi heittää F:ää haitarilla päähän. Kansa pysähtyi kadulla katselemaan ja en olisi ihmetellyt, jos joku olisi soittanut poliisinkin.

Sivullisen oli vaikea hahmottaa suhteita ryhmien välillä. Emme ainakaan itse kuulleet romanien käyttävän itsestään jotain muuta ilmaisuja kuin "tsigane", eli sen tarkempia nimettyjä suku- tai muita vastaavia eroavaisuuksia ei puheeseen ollut päätynyt. Ehkä paikkakunnalla on kaikkein suurin merkitys? Eroja kuitenkin tuotiin esille aika-ajoin.

G kurkisti jo kaukaa ja totesi, että nuo ei ole meikäläisiä, "meitä oikeita".
"Nuo kiertelee autoillaan pitkin ja myyvät koruja muka kultana, ei ne jää tänne, ne menee Tampere, Vaasa ja mitä nyt onkaan ja pohjoiseen menevät."

Ikävien juurujen levittäminen muista tuntui olevan aika yleistä. Ehkä tarkoituksena oli parantaa omaa asemaa mahdollisen auttajan silmissä tai sitten tehdä karhunpalvelus kilpakumppaneille. Tämän tyyli-
set huhut on kuitenkin jätettävä omaan arvoonsa, sillä realistista arviota niiden todenperäisyydestä on mahdotonta tehdä.

"Rouva R sanoo asuvansa parakissa. Niin hän asuukin, mutta hänellä on ollut C.A.:ssa kolme hienoa taloa, jotka hän on hävittänyt peliautomaateissa. Hän on kuulemma peliriippuvainen. Suomalaisella ystävälläni on lehtiartikkeleita kyseisestä tapauksesta. Vaimoni voi todistaa tämän."

Rikkaudet ja rikollisuus tuntuivat olevan juurujen suosikkiaiheita. "Ei me, vaan ne muut". Kerjättämistä ja myös kerjäämiseen pakottamista saattoi tapahtua, mutta luulemme kertomuksissa myös liioiteltavan.

Saan kuulla että *"F:läiset ovat yhtä mafiaa kaikki ja niillä on talot ja linnat, heillä Y:ssä ei mitään. Ja nyt E on tuonut tänne koko sukunsa soittamaan ja kerjäämään."*

”Semmoisia auttavat, joita ei pitäisi. Heitä ei auta kukaan vaikka kuinka pistävät juttua lehteen... T:kin oli ostanut hankkimillaan rahoilla talon.”

Matkassa on kuulemma joku rikas mies, joka kerjää vaimollaan, vaikka hänellä on jo kolme taloa ja 30.000.000 € tilillä.

Vakavammista kähämistä meillä ei ole tietoa, lukuun ottamatta yhtä kertomusta eräästä ”talonvaltaksesta”, jossa heikommat joutuivat vähän kovisteltuina lähtemään ja jättämään omaisuutensa paikan omineille kovanaamoille.

Ymmärrys eri ryhmien hierarkioista ja keskinäisistä jännitteistä voi olla hyvinkin arvokasta siinä vaiheessa, jos päädytään suunnittelemaan esimerkiksi eri ryhmiä kokoavaa toimintaa.

8.2. Lapset

Romaniperheet matkustavat usein lasten kanssa. Vaihtoehtona on, että lapset jäävät isovanhempien tai perheen toisen huoltajan kanssa kotiin siksi aikaa, kun toinen tai molemmat vanhemmat ovat töissä ulkomailla. Romaniassakin puhutaan – monen muun vastaavassa tilanteessa olevan EU-maan tavoin ”EU-orvoista”.

Enkäisyä ei välttämättä ole käytössä, vaan lapset nähdään ”Jumalan lahjana”. Lisäksi lapsilisät ovat tärkeä tuki monille työttömille ja avustuksia vaille jääneille romaniperheille. Lapsilisää saadaan aina siihen asti, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Korkea syntyvyys tarkoittaa suuria perheitä, mutta asunnot ovat yleensä pieniä. Vierailimme itse pienimmillään noin kymmenen neliön kokoisissa huoneissa, joissa perheet asuivat lukuisine lapsineen.

Nuorten kohdalla on syytä mainita eräs erityinen piirre. Perinteisiin kuuluu, että nuoret menevät naimisiin varsin varhain, niihin aikoihin, jolloin Suomessa perinteisesti luodaan ensimmäisiä seurustelusuhteita. 14- tai 16-vuotiaana naimisiinmeno ei ole mitenkään poikkeuksellista. Seurauksena on kuitenkin se, että koulu jää helposti kesken. Nuoren aviovaimon tullessa raskaaksi alkaa myös aviomiehen elatusvastuu. Millaiset ovat nuoren äidin valmiudet ottaa lapsen hoito harteilleen? Miten olla vanhempana lapselle, jos on itse jäänyt vanhemmuutta vaille?

Valikoivien ja niukkojen tukien, korkean syntyvyyden, perhesuunnittelun puutteen, varhaisen avioliiton ja aikaisin alkavan elatusvastuun yhdistelmä näyttää tuottavan lisää sosiaalisia ongelmia. Asunnot ovat pieniä, lapset tarvitsisivat huomiota, hoitoa ja ravintoa. Perheet ovat köyhiä ja monesti vailla mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseensa. Myös koulujen vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Toimeentuloa saadaan vain turvautumalla läheisten apuun, kerjäten tai lähtemällä ulkomaille ansaitsemaan – ja lapset jäävät tässä prosessissa usein ilman vanhempiaan.

Havaitsimme, että aikuiset suhtautuvat lapsiin usein kuin pieniin aikuisiin. Ovidiu romin (Romanialainen kansalaisjärjestö) edustajien mukaan myös lasten työnteko on yleistä siinä vaiheessa, kun perheen toimeentulo on tiukalla. Suuressa lapsikatraassa isompien sisarten lapsuus jää lyhyemmäksi, koska vastuunkanto alkaa varhain, erityisesti jos vanhemmat ovat paljon poissa. Kuri on tiukkaa, läpsiminen ja

käskeminen on yleistä. Välittykö suhtautumisessa lapsiin outo rakkaudettomuus? Kyllä – tietty ymmärtämättömyys siitä, mitä on olla lapsi. Ei – lapset olivat heille tärkeintä maailmassa, syy minkä vuoksi nähdä kaikki ulkomaille lähtemisen vaiva. ”Rakkaudettomuudessa” voivat välittyä myös omat kokemukset: saiko itse olla lapsi, saiko rakkautta ja tukea?

Lapsille ei ole useinkaan tarjolla helppoja ja hyviä vaihtoehtoja. Onko parempi olla vanhempien mukana ja saada jonkinlaista huolenpitoa ja välittämistä, mutta toisaalta jatkuvasti vaihtuvia olosuhteita, turvatomuutta, pahimmillaan nälkää ja kylmyyttä, vai onko parempi kasvaa ehkä vakaammissa olosuhteissa, mutta ilman yhteyttä vanhempiin?

M korosti, että haluaa pitää lapset mukanaan matkassa. F-poika oli kovin väsyneen oloinen ja nukahti istuvilleen tuolille. Tyttö heräsi rattaissa, vähän kiukutteli, mutta vanhemmat hiljensivät hänet.

Suomesta on ilmeisesti välittynyt maailmalle viestiä (mm. Reuters 2008), että Suomen sosiaalityöntekijät olisivat kärkeäittä ottamaan huostaan vanhempiensa kanssa kerjäävät romanilapset. Käytännössä tilanne on kerjäämisen osalta järjestynyt huomautuksella. Soittamisen kanssa tulkinta ei ole ollut yhtä yksinkertaista, sillä lapset ovat kuitenkin vanhempiensa huolenpidon alaisia.

Näimme aamupäivällä haitaria soittavan romanitytön. Näytti noin 11–12-vuotiaalta. Alkuillasta sama tyttö edelleen samassa paikassa soittamassa. Lähistöllä seisoj vanha tuttumme ja pukuun pukeutunut uusi mies, hankin vanhempi. [...] Totesin, että tyttö soittaa hienosti, mutta jos joku tekee ilmoituksen, niin lastensuojelu saattaa puuttua asiaan, koska ei ole oikein suotavaa että lapsi on kadulla hankkimassa rahaa koko päivän. *”Lapsen pitäisi olla talvella koulussa ja pitää kesällä lomaa.”* Mies totesi, että hänellä on taskussa lupa pojaltaan, lapsen isältä, soittamiseen ja siihen, että hän huolehtii lapsesta ja lapsi saa soittaa. *”Täytyyhän tytön oppia soittamaan ja työllähän on nyt loma.”* Tyttö tuli itse paikalle selostamaan, että haluaa soittaa. Ei häntä väsyttä. Tämä lastensuojelullinen huoli ei oikein ottanut mennäkseen perille. He ehdottivat, että tyttö voisi päivässä soittaa edes pari tuntia. Kertoivat jäävänsä tänne vain pari viikoksi.

Ainoaksi selkeäksi ratkaisuksi näemme, että tulijoiden kotimaa ottaisi tilanteen haltuun lasten osalta. Esimerkiksi ulkomaille lähtevän perhe olisi rekisteröitymällä oikeutettu korotettuun lastenhuollon tukeen: ilmaiseen lounaaseen sekä päiväkotihuoltoon. Koulua käyville lapsille pitäisi saada ilmainen lounas, ainakin ala- ja yläasteella, sekä tarvittaessa erilaisia ateriatukia köyhien perheiden lapsille.

Toisaalta, jos sekä Suomen että esimerkiksi Romanian lainsäädännöt velvoittavat lapsen vanhemmat pitämään lapsensa koulussa tietyn ikäisinä ja tietyn ajan, olisiko mahdollista maiden välisellä viranomaisyhteistyöllä saattaa Suomeen lukukausien aikana tulevia lapsia takaisin kouluunsa, niin perheitä kuin lapsia tilanteessa tukien? Koulutus olisi elintärkeää, jotta heidän mahdollisuutensa itsenäiseen, vaihtoehtoja tarjolla olevaan elämään paranisivat. Kysymykseen ei kuitenkaan ole olemassa helppoja ratkaisuja.

8.3. Perhesuhteet

Suurin osa kohtaamistamme henkilöistä on tullut Suomeen osana jotain suurempaa ryhmää. Usein ryhmäläiset ovat joko suoraan tai avioliittojen kautta sukua toisilleen. Suvut voivat olla myös varsin suuria. Se myös osaltaan selittää, miksi Helsingissä on käynyt paljon väkeä, mutta ei niin monista suvuista. Ilmi selvästi joissain suvuissa on innostuttu Suomesta muita enemmän.

Tiiviit sukulaisyhteydet ovat tuoneet oman lisänsä tilanteeseen. Tieto kulkee nopeasti. Omista välitetään ja heistä pidetään huolta. Asutaan, liikutaan, syödään ja nukutaan yhdessä. Toisaalta myös kontrolli toimii. Eräs nuori poika oli yön poissa saaden seurueen lähes pois tolaltaan. Tapana oli aina ilmoittaa, mihin menee ja mitä tapahtuu.

Perhe on paitsi kontrolloiva elementti, myös luonnollisin yhteisö elää ja olla. Elämän perustaidot opitaan perheessä. Tuntuu, että moni ihmettelemämme asia liittyy vanhemmuuteen ja toisaalta käsityksiin lapsuudesta. Heräämme yhä uudelleen kysymään, millaista on olla lapsi Eurooppaa kiertävässä perheessä, ja minkälaista aikuisuutta sekä vanhemmuutta se tuottaa?

N ei ole kertaakaan tuonut esille sellaista asiaa, että hänellä olisi mahdollisesti ikävä vauvaansa ja häntä harmittaisi, koska ei näe lasta. He selittivät kuitenkin juuri vauvan vuoksi olevansa rahaa hankkimassa. Yritin saada heidät miettimään muunlaisia ansiomahdollisuuksia. Työhön ei kannattanut mennä, koska palkka oli niin huono. P oikein intti, että ei ole mitään mahdollisuutta Romaniassa ansaita mitään. Kertoivat vanhempiensakin olleen kerjäämässä Puolassa. Kysyin, oliko käynyt koulunsa Puolassa. Ei, Romaniassa oli käynyt neljä luokkaa koulua.

Perhe näyttää olevan kaikista puutteistaan huolimatta tärkein turva ja yhteisö kenelle tahansa ihmiselle, etnisyydestä riippumatta. Tarjolla ei näytä olevan kuin huonoja kortteja. Viime kädessä kuitenkin viimeinen tuki ja turva on aina omassa perheessä.

”Mutta minun pitäisi päästä kotiin, koska isommalla tytöllä on se umpisuolileikkaus. Täti valittaa, ettei jaksa huolehtia lapsista. Täti sanoo, että tulehan sieltä kotiin, hänhän on jo vanha, 80-vuotias. Hänhän on huolehtinut lapsista äitini kuoleman jälkeen.”

Vastuu perheen huolehtimisesta jää usein äidin tehtäväksi. Lapsista huolehtimisen lisäksi naisen kannettavaksi jää usein myös hallitsemattoman perhesuunnittelun taakka.

B on madonnamainen, raskaus näkyy hyvin, kaunis hymy, lempeät silmät, huivi päässä. Rehellisen oloinen ja huomaavainen, tuli auttamaan kahvilassa tarjottimen kanssa. Kertoi että seitsemään vuoteen ei ole saanut lasta. Kaksi on siis kotona, näytti kannystä kuvat. On teettänyt tällä välillä kolme aborttia, ei kuulemma satu, annetaan lääkitys ja saanut yhden spontaanin keskenmenon. Itkettää illalla, on ikävä lapsia, on ensimmäisen kerran erossa heistä, nyt kälyn hoidossa.

Kaikessa tulisi aina huolehtia koko perheen tilanteesta. Mitä tapahtuu yhdelle, vaikuttaa myös muihin.

Perinteisesti romaniperheet ovat olleet patriarkaalisia yhteisöjä. Miehen kiistämätön asema asettaa perhesuhteiden huomioinnille omat haasteensa. Patriarkalisuudesta seuraa huomion kiinnittyminen sekä naisiin että miehiin, mutta myös tasa-arvokysymyksiin.

8.4. Naiset

Olkoon mies perheen pää, mutta nainen hoitaa perheen arjen. Asetelma perheessä sekä muuten miehen ja naisen välillä on varsin epätasa-arvoinen. Vaikka sanotaan, että "mies on perheen pää, mutta taitava nainen kääntää jäykemmänkin pään", nainen on usein alisteissa asemassa mieheensä nähden. Tästä saimme jonkin verran kokemusta.

Vaimo yrittää sanoa jotakin täydennystä hänen puheeseensa, mutta H:lta tulee ykskantaan käsky "Tace" (=vaiti). Kun vaimon puhe alkaa rönsyillä tyttären sairauteen ym. käsky "tace" käy kuin ohimennen. Ja vaimo vaikenee.

Keskustellessamme miesten kanssa vanha nainen oli kaikessa hiljaisuudessa osoitettu takaisin kerjäysasentoon.

Yritämme välillä puhua suoraan vaimolle, niin kuin vähintäänkin kohteliasta on. Mies kuitenkin puuttuu aina keskusteluun ja alkaa puhua vaimosta, vaimon puolesta. Mies kertoo vaimostaan: hän on avovaimo jo 30 vuoden ajalta. Ei ole käynyt koulua, ei ole opiskellut ammattia eikä ole valmiuksia muuhun kuin kotitaloustöihin. Sitten hän siirtää keskustelun itseensä.

H:n vaimo lähti kanssamme autolle, koska siellä minulla oli "sattumalta" vanha, hyvä mekko. Matkalla tuli puheeksi, kuka on perheen pää. "No mies tietysti, mies sanelee ja määrää kaiken" ja kädellä hän näytti, että läpsy saattaa tulla jos ei tottele. Kerroin, että täällä on tasa-arvo. Vai on, ihmetteli hän.

Patriarkaalinen asetelma näkyy lähes kaikessa. Yhdistettynä nuorena tapahtuvaan avioitumiseen se tuottaa naisten näkökulmasta varsin haastavan asetelman. Ikävä puoli asiassa on perheväkivalta, joka kertomusten perusteella on eri muodoissaan suhteellisen yleistä. Kohtaamiemme ihmisten perheongelmat eivät varmaankaan suuresti eroa muiden ongelmaperheiden tilanteista. Väkivalta on perinteisesti miehen viimeinen keino osoittaa kaapin paikka. Joka tapauksessa asetelma on hankala.

Tämä nuori nainen kertoi avioituneensa 17-vuotiaana ja nyt hänellä on kolmevuotias lapsi mukana matkassa. Yksi naisista oli pistetty avioon 12-vuotiaana. Ei kuulemma vielä ollut kuukautisiakaan, oli kestänyt viisi vuotta kunnes ensimmäinen lapsi syntyi. Kertoivat, että miehet määräävät kotona ja kadullakin on käveltävä miehen jäljessä.

T:llä oli muovisandaalit ja melko kurjat kampeet päällään. Hän kyseli, olisiko missään hänelle kenkiä. Olin saanut luvan ottaa Sallista vaatteita. Ehdotin, että T tulisi mukaani Salliin. Hän olisi lähtenyt mielellään, mutta oli käytävä sanomassa ensin miehelle, P:lle. P ei ollut ollenkaan ilahtunut asiasta ja totesi, että P:n on mentävä hakemaan entisestä majoituspaikasta teltoa ja tavarat, jotka olivat jääneet suomalaisille auttajille.

Perinnäissäädökset vaikuttavat elämän osa-alueille. Suvusta riippuu, miten tiukasti perinnäistapoja noudatetaan. Jotkut tavat ja uskomukset saattavat kantautua varsin kaukaa historiasta.

G ihaili somaliäidin neljän viikon ikäistä vauvaa, ja ihmetteli miten äiti tuossa istuu. Heillä on oltava kuusi viikkoa sisällä vauvan synnyttyä, ei saa edes hakea kaivosta vettä eikä kulkea miesten läheltä.

Ääritapausten, kuten kerjäämiseen pakottamisen kohdalla nousee tunne, että tilanteeseen on voitava puuttua ja naisten asemaa parannettava. Käytännössä tilanne on ongelmallinen. Esimerkiksi naineella naisella ei ole muuta helppoa paikkaa mennä kuin suku, johon hän tuli miniäksi. Mihin perheväkivallan tai pakottamisen uhriksi joutunut nainen voisi mennä ilman pelkoa päätymisestä takaisin tilanteeseen, jota on paennut?

8.5. Miehet

Jo naisten asemaan liittyvistä havainnoista voi päätellä, että myös miehet on tärkeä huomioida omana ryhmänään. Heihin liittyvästä valta-asemasta johtuen heistä riippuu, mitä kaikkea heidän määräysvallassaan tapahtuu.

Kokemustemme perusteella kohtasimme varsin perinteisen, vahvan maskuliinisen kulttuurin edustajia. Perinteinen mieskuva on voimissaan. Mies on perheen pää. Miehen tehtävänä on perheen elättäminen, mutta myös vaurauden hedelmistä nauttiminen vaikuttaa olevan enemmän miesten oikeus.

Kouluttamattomuus tuntuu vahvana. Joutuuko perinteinen mieheys kriisiin Suomessa, jos omiin vahvuuksiin perustuvia tapoja toimeentuloon ei ole kuin vaikean polun päässä? Vahvaa kuvaa itsestä on ehkä helpoin ylläpitää pimeällä työllä ja hämärillä keikoilla. "Kovikset" ovat selkeästi näissä porukoissa pyöriviä. Useaa "tavallisempaa" miestä leimaa tietty alistuneisuus tai passiivisuus. Ilmeisesti kerjääminen ei ainakaan tee hyvää itsetunnolle tai maineelle.

Ei ikinä kertoisi Romaniassa soittavansa huuliharppua kadulla tai kerjäävänsä, se on hänestä suuri häpeä. Kotona mieluummin kuolisi kuin kerjäisi. Valehteli siskolleenkin olleensa Irlannissa töissä, vaikka kerjäsi siellä.

Näyttää siltä, että perheellisillä miehillä on parempi asema kuin perheettömillä: perheen päänä oleminen ei ehkä alkuvaiheessa ole niin kova juttu, mutta myöhemmin jos lapsia tulee lisää ja ne kasvavat, saa heistä myös tukea ja turvaa. Tässä mielessä romanien perheyhteisö tuntuu perinteisimmältä mahdolliselta.

Tukea tai yhteistyötä suunniteltaessa, olisi tärkeää huomioida miehet omana ryhmänään. Mieskulttuurin avoin kritiikki saattaa syventää vastarintaa – onhan kyse myös valtakulttuurin kritiikistä kohti sivuun sysättyä vähemmistökulttuuria. Muutosta voisi kritiikin rinnalla tuoda positiivisten mallien ja lisäarvoa tuovien vaihtoehtojen kautta. Vaihtoehdot on helpompi hyväksyä, jos ne antavat positiivisten tulosten ohella mahdollisuuden omien kasvojen ja kunnian säilyttämiseen.

8.6. Etninen tausta

Etnisyyteen liittyvät kysymykset ovat herkkiä. Projektin kohderyhmää ei ole rajattu etnisyyteen pohjautuen. Raportissamme puhutaan eniten romanian romaneista siitä syystä, että heitä on ollut ylivoimaisesti eniten muihin nähden.

Näemme etnisyyden merkityksellisenä lähinnä kulttuuristen käytäntöjen näkökulmasta. Jos tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään vaikuttavia tekijöitä kohdattujen tilanteiden taustalla, ainoa tapa edetä on lähestyä kysymyksiä kunkin ryhmän oman ajattelutavan ja tapakulttuurin kautta.

Muuten etnisyys ei ole kysymyksenä noussut esille montakaan kertaa, jopa vastoin odotuksiamme. Itse asiassa yllätyimme, miten vähän joissain ryhmissä on tarvetta tehdä eroa romanien ja ei-romanien välillä. Jotkut katsovat tarpeelliseksi korostaa eroa, mutta moni pitää asiaa lähes yhdentekevänä. Voihan olla, että etnistä taustaa on opittu häivyttämään aikaisempien kokemusten perusteella. Mutta toisaalta suhtautuminen meihin on myös ollut niin vilpittöntä, ettei siinä ollut mitään salailuun viittaavaa.

Kohtasimme myös niitä, joille kysymys etnisyydestä oli selkeästi kiusallinen.

Kysyimme, mieltävätkö he itsensä romaneiksi. Kysymys vaikuttaa olevan selvästi kiusallinen miehelle. Hän sanoo: *”Olemme romaneja, mutta erilaisia kuin muut romanit. On olemassa romanien puolue, joka ei aja heidän asioitaan...”*

Toisaalta tapasimme myös niitä, jotka olivat selkeästi ylpeitä juuristaan.

Kertoivat polveutuvansa intialaisista ja tottuneet vaeltelemaan maasta toiseen, jotkut nukkuvat teltassa Romaniassa, vaikka heillä on talotkin.

He korostivat olevansa erilaisia ja niin mielestäni olivatkin. [...] En kysynyt etnistä alkuperää, mutta kävellessämme pois ravintolasta P totesi heidän olevan romaneja ja kertoi, että Romaniassa on jo viisi miljoonaa romanian. Jotenkin P sanoi tämän ”uhitellen”. Tuli kummallinen olo hänen tyylistään sanoa asia.

Etsii töitä, oppisi kieltä kuulemma nopeasti, koska he ja intialaiset ovat älykkäitä, älykkäin kansa.

Romaniryhmien sisällä olosuhteet voivat myös vaihdella varsin suuresti.

“...mutta on kyllä rikkaitakin mustalaisia, mustalaisia, jotka ovat oppineita. On heitäkin lakimiehinä ja syyttäjinä ja virkamiehinä. Kyllä minä vähän vertailen niitä, jotka saavat 3000 € kuukaudessa ja minä 50 €.”

Vaikka samassa ryhmässä liikuttiin, ei silti aina arvostettu toisia. Seuraava sitaatti kuvastaa hyvin yleistä asennetta Itä-Euroopan ei-romanien keskuudessa. Vuosisatainen rinnakkaiselo on jättänyt paljon negatiivisia kokemuksia, jotka valitettavan usein yleistetään koskemaan kaikkia, vaikka kyse onkin aina vain yksittäisten toimijoiden rötöksistä.

Hän *“ei ole mustalainen [tsigani]”*. Hän pitää heitä siivottomina ja tyhminäkin, heihin ei voi luottaa. Hän on ollut kuitenkin paljon romanien parissa, mutta ei osaa heidän kieltään ja kieltää aina puhumasta siitä hänen seurassaan.

Mielestämme etnisyyden kysymykseen tulee suhtautua varovasti ja kaikkia osapuolia kunnioittaen. Etnisyyteen liittyviä haasteita tulee lähestyä etnisyyden viitekehyksestä silloin, kun on kyse jostain selkeästi sellaisesta kulttuurisesta tekijästä, joka on ainutlaatuista kyseiselle kulttuurille. Romanian romanien kohdalla sellainen tekijä voisi olla esimerkiksi varhaiset avioliitot.

Sosiaaliset ongelmat ja niiden ympärille muotoutuva kulttuuri eivät ole sidoksissa etnisyyteen, vaan niillä on suurimmaksi osaksi omat yhteytensä. Esimerkiksi rikollisen kulttuurin muotoutuminen on universaali ilmiö: lähes kaikkialla on jenginsä ja mafiansa, joissa on samat peruselementit. Sosiaalisissa ongelmissa on kyse erillisistä asioista, jotka myös pitää kohdata erikseen.

Etnisyys on ennen kaikkea identiteetti, joka vahvistaa ihmisen kokemuksen oman historiansa mukaisen olemassaolon oikeutuksesta. Olemme sitä, mitä olemme aina olleet, ja siihen meillä on täysi oikeus.

Kokemuksemme Romaniasta kirkastaa etnisyyteen suhtautumista. Näyttäisi viisaimmalta, ettei mitään tukitoimea tai auttamistyötä tule profiloida erityisesti tietylle sosiaaliryhmälle, ellei siihen ole selkeät perusteet. Joka tapauksessa avun tasapuolisuudesta on huolehdittava. Muuten on vaarana, että muiden ryhmien parissa muodostuu katkeruutta tietyn ryhmän suosimisen johdosta. Esimerkiksi Ovidiu Rom on valinnut tämänkaltaisen orientaation omassa työssään: he pyrkivät vaikuttamaan kaikkien köyhien paremman koulumenestyksen puolesta, ei vain romanien. Koska suurin osa avuntarvitsijoista on romaneja, he tulevat kyllä autetuiksi, mutta ketään muuta ei suljeta etnisiin perustein avun ulkopuolelle.

8.7. Koulunkäynti

Lasten koulunkäynnille on monia esteitä. Romaniassa lasten koulutuksen parissa tekevän kansalaisjärjestö Ovidiu Rom:in toiminnanjohtajan Maria Gheorghiuun mukaan toimeentulon ongelmat ovat keskeisin syy lasten huonolle koulumenestykselle. 3-vuotiaasta eteenpäin kaikilla lapsilla on mahdollisuus päästä päiväkotiin ja esikouluun, mutta kokopäiväisessä päiväkodissa maksaa mm. ruokailu ja jotkut koulutarvikkeet kuten värikynät ja paperit. Tässä kohden on ensimmäinen katkos, jossa romanilapset jäävät jälkeen ikäluokastaan. Lisäksi syrjäkylillä jo kouluun pääsy voi olla todellinen ongelma.

Kouluun ei M lapsiaan voisi laittaa, koska ei ollut rahaa kirjoihin, vihkoihin ja vaatteisiin. Lapsilisät olivat liian pienet.

”Koulu on ilmaista, mutta hyvät kouluvaatteet tarvitaan.”

”Eivät mene kouluun, eivät kehtaa paljasjaloin mennä. Ei niillä ole kunnan vaatteita, ei kenkiä. Eivät kehtaa mennä kouluun, häpeävät itseään. Koulussa niille annetaan rinki syötäväksi, sellainen kuiva, joka täällä heitetään kadulle. Näin on. Meidän lapsemme eivät ole nähneet hampurilaisia, eivätkä mehuja, koska meillä lapsi saa sosiaaliavustusta korkeintaan 12 euroa...”

Toinen katkos tulee heti ala-asteella, missä myös edellytetään taloudellisia panoksia mm. ruoan ja koulutarpeiden osalta. Myös vaatteiden puute ja likaisuus voi aiheuttaa ongelmia ja ilmentyä esimerkiksi kiusaamisena. Lisäksi asunnot ovat pieniä ja kotiläksyjen teko hankalaa. Kuulemamme mukaan yhteistyö oppilaitoksen ja vanhempien kohdalla ei ole aina ongelmaton. Se saattaa johtua osaltaan opettajien ymmärtämättömyydestä romanikulttuurin tiettyjä tapoja ja perheiden huonoa tilannetta kohtaan, osaltaan romaniperheiden sitoutumattomuudesta lasten koulussa pysymiseen.

Kolmas katkos tulee kahdeksannen pakollisen kouluvuoden jälkeen. Ala- ja yläasteet ovat yleensä vielä kohtuullisen matkan päässä, mutta lukioon tai ammattikouluun meno vaatii muuttamista toiselle paikkakunnalle oppilasasuntolaan tai matkustamaan kodin ja koulun välillä säännöllisesti. Siihen taloudelliseen panostukseen vain harvalla köyhällä perheellä on varaa.

Hän on itse käynyt yhdeksän vuotta koulua. Tytöt ovat koulussa, mutta ei usko lastensa jatkokoulutusmahdollisuuksiin. *”Lyseo [lukio] ei ole meidän saatavillamme.”* Tarvitaan rahaa, jotta voi edetä. *”Emme voi kouluttaa lapsiamme korkeisiin ammatteihin.”*

Neljäs katkos tulee aikaisten avioliittojen ja lasten syntymisten vuoksi. Tässä vaiheessa yhteys kouluun viimeistään katkeaa, ja nuoret vanhemmat lähtevät hakemaan elantoaan hatarilta työmarkkinoilta vaila suurempia ammatillisia valmiuksia.

Romanian koulujärjestelmä on muuten varsin hyvätasoinen. Kielivähemmistöön kuuluvalla on oikeus saada opetusta omalla kielellään, myös romanikielellä. Ongelmia ilmeneekin siis lähinnä koulujärjestelmän yhteensovittamisessa vallitsevien olojen kanssa.

Koulussa on mahdollisuus opiskella myös romanikieltä, jota piti hyvänä asiana "koska se on kansainvälinen kieli". Poika puhui romanikieltä kadulla muiden romanien kanssa.

Oli mielenkiintoista, miten halua koulutukseen ilmeni melkein iästä riippumatta.

[Juttelimme] koulunkäynnistä myöhemmällä iällä. Jos se olisi mahdollista, menisivät kouluun. [30-vuotiaat autojen kanssa liikenteessä olevat "bisnesmiehet"]

Juttelukaverini B kertoi, että oli käynyt vain viisi vuotta koulua, osasi kyllä lukea ja kirjoittaa. Hän totesi, että jos olisi mahdollista, hän suorittaisi koulunsa loppuun.

Kysyin F:ltä, olisiko valmis menemään täällä ammattikouluun ja oppimaan suomea. F:n kasvot kirkastuivat: "Olisi". Kertoi myös toivovansa päästä joskus autokouluun; ihmetteli miksi kävelen, jos minulla on kerran auto. Parkkimaksut kelpasivat selitykseksi.

Tapasin vielä asemalla oikein viehättävän, kauniin ja siistin näköisen ruusunmyyjän. Kertoi olleensa aiemmin Norjassa myymässä. Kotoisin K.N.:stä, kertoi olevansa lukiossa, palaavansa kouluun koulujen alettua. Kysyin, miksi hän aikoo. "Lääkäriksi", hän totesi määrätietoisesti. Häinkin oli romani.

Toisaalta syytä kouluttautumiseen myös on. Varsin yllättäviä puutteita ilmeni meillä perustaidoiksi katsotuilla osaamisalueilla.

Olin lähettänyt tekstiviestillä pari asuntovälittäjän osoitetta. Ilmeni, että eivät ole löytäneet osoitetta (Helsingin keskusta), koska ei ole löytynyt auttavia romanialaisia. Suosittelin avuksi karttaa, eivät kuulemma osaa lukea karttaa. Miten osanneet autokauppoihin ym. rekisteröintiin?

M mietiskeli raitiovaunissa, kuka keksinyt raitiovaunut ja lentokoneet, "*merge mintea*". Kertoi myöskin, että ei ole tottunut tällaiseen kaupunkiin, kotikylä on pieni.

Odottaessamme harjoittelemme kirjaimia. Eivät tosiaankaan osaa niitä, K ei osaa kirjoittaa nimeään, yrittää kyllä. Hän kertoo nyt asuneensa Puolassa 2-vuotiaasta 12-vuotiaaksi. Kävivät yhdessä L:n kanssa koulua ja eivät oppineet siellä mitään. L ei paluumatkalla ratikassa muistanut kolmea oppimaansa kirjainta.

Kouluja on useimmiten käyty vain vähän. Kuitenkin niistä vähistäkin käydyistä luokista saatetaan puhua ylpeydellä. Kotimaan olosuhteiden näkökulmasta ylpeyteen on myös syynsä. Käymättä jäänyt koulu saattaa myös harmittaa.

Totevat, että harmittaa kun ei ole käynyt koulua loppuun. "*En mennyt enää isoon kouluun.*"

G kertoi käyneensä koulua 12 luokkaa, ammattikoulutusta ei ollut. Saimme myös vaikutelman ettei hän ole ollut Romaniassa töissä.

Kohtasimme myös joitakin kouluja käyneitä.

Parturi kertoi käyneensä 12 vuotta koulua ja opiskelleensa sen jälkeen vuoden parturiksi, mutta valitsi mieluummin musikantin työn, soittelemisen. Parturi oli selvästi ilahtunut todetessani, että ammatti on hyvä ja varmasti hän saisi Suomessakin töitä parturina. Jos on koulutus, löytää helpommin töitä. Parturi kertoi olevansa perheellinen; lapsille olisi vietävä tuliaisia.

Koulunkäynnin haasteista huolimatta näki, että koulua myös arvostettiin, ainakin puheen tasolla. Joidenkin, erityisesti lapsia mukanaan pitävien vanhempien kohdalla kyllä tuli ilmeiseksi, ettei lapsen koulunkäyntimahdollisuuksia oltu ajateltu paljoakaan. Moni vanhempi ei osannut vastata kysymyksiin, minkälaista elämää toivoi lapsilleen ja miten he ajattelivat auttaa lapsensa koulutielle.

Myös päinvastaisia esimerkkejä on. Kokemuksemme ovat periaatteessa sopusoinnussa sen ajatuksen kanssa, että kouluja käyneet osaavat paremmin arvostaa koulutusta kuin vähemmälle koulutukselle jääneet.

"[Kotiin pitää päästä, koska] ...lapset ovat likaisia ja nyt alkaa koulu, kolme lapsista käy koulua. Olisi päästävä kotiin etteivät lapset menetä koulunkäyntiä, mieluummin kuolen. Jos ei lapsista tule kirjanoppineita, ei niistä tule mitään. Jos ei käy koulua ei selviä mistään, ei selviä mistään, jää kuin rammaksi. Ihminen, joka ei osaa lukea, kulkee elämässä kuin rampa ontuen. Minä olen käynyt 12 luokkaa ja minulla on tarjoilijan diplomi."

Koulutus on eräs keskeisin tekijä, jonka kautta voidaan vaikuttaa tulevaisuuteen. Lasten tulevaisuudenmahdollisuuksista tulisi huolehtia aina ja kaikkialla. Euroopan yhdistyttyä on entistä heikommin perusteltavissa väite, jonka mukaan yksittäisen maan sisäiset asiat koskevat vain sitä. Lasten edun mukaista olisi mahdollisuus kouluopetukseen, missä he ikinä ovatkin.

8.8. Uskonto

Useimmat kohtaamistamme ihmisistä antoivat itsestään hyvin uskonnollisen vaikutelman. Kokemuksemme mukaan suurin osa on helluntailaisia, mutta myös jehovantodistajia on tavattu. Jotkut kertoivat olevansa maan tavan mukaan ortodokseja. Vaikka ortodoksisuus on Romaniassa valtauskonto, ei sen asema ole niin vahva romanien parissa.

”Ollaan helluntailaisia, luetaan ruokarukous, varotaan syntiä.”

Kertovat olevansa helluntailaisia. Alun perin olivat ortodokseja. Hänen kastekumminsä oli ihmetellyt miksi hän kääntyy helluntailaiseksi, ei ollut hyväksynyt. Rouva on kuulemma ollut Hakaniemessä helluntailaisten kirkossa. Ruotsin helluntailaiset ovat rakentaneet heidän kyläänsä kirkon ja suomalaisetkin ovat lähettäneet ruokaa. Meidän pitäisi kuulla, kuinka *”pojat osaavat saarnata”*. Pappia ei heillä ole. *”Me helluntailaiset emme tupakoi, emme juo, emmekä varasta.”*

Aina ei kuitenkaan ole niin selvää, mistä uskontokunnasta on kyse, sillä tunnustukselliset yksityiskohdat eivät ole aina niin hyvin selvillä.

Ai raamattu [hävinnyt], totesin ja kysyin heidän uskontoaan. Eivät osanneet sanoa, kyselin ovatko ortodokseja. *”Joo, eiku katolisia me olemme.”*

Kysyin kumpi oli hänen mielestään [ortodoksien] suurempi juhla, joulun vai pääsiäinen. Sanoi aluksi joulun, mutta totesi sitten, että pääsiäinen. Kyselin miksi pääsiäinen. *”Silloin Jumalanäiti antoi lapselle rintaa”*. L kertoi käyvänsä usein kirkossa.

Uskonnollisuus saattaa olla keskeisessä asemassa ihmisten elämässä. Romanian kokemusten valossa näyttää siltä, että kirkkojen suorittamalla arvo- ja asennekasvatuksella on myös vaikutuksensa asenteita ja toimintaa ohjaavana. Kohtaamamme helluntailaisiksi tunnustautuvat olivat siistimpiä ja ystävällisempiä kuin moni maanmiehensä, vaikka olutta ehkä välillä tuli maistettua, ja saattoi se tulipääkin hehkua illan pimeydessä. Tupakointi on kuitenkin varsin yleistä koko Itä-Euroopan alueella.

Eräiden henkilöiden kohdalla saimme kuulla, miten uskonnollisten maailmanselitysten rinnalla vaikuttavat myös monenlaiset vanhemmat tai muuten vain taikauskoiset ajatukset. Mistään ”povarieukoista” ei nyt ollut kysymys, vaan ihan normaaleista nuorista aikuisista. Kristinusko ja taikausko sekoittuvat mielenkiintoisella tavalla.

C kertoo onnettomuuden luvuista. Kertoo kuinka pyytää apua Jumalalta ja saa myös sitä rukoiltuaan oikein. Kysyn mistä hän on saanut tietoa Jumalasta. Vanhemmiltaan.

8.9. Päihteet

Suomalaisiin verrattuna kohtaamiemme ihmisten päihteiden käyttö on vähäistä. Vain tupakkaa palaa enemmän. Naiset polttavat miehiä vähemmän. Joitain humaltuneita olemme nähneet, olut tuntuu olevan suosituin, ehkä myös hintansa johdosta.

Asemalla tapasimme vielä eilisen Englannista tulleen, hän selosti, että Suomeen tulo oli suurin virhe mitä hän oli tehnyt. Pyyteli anteeksi, että oli eilen humalassa. Oli nyt krapulassa. Kertoi, että on ongelmia alkoholin kanssa. Juo ja ollut juoppojen seurassa Englannissakin.

Olemme tavanneet vain yksittäisiä henkilöitä, joilla voisi olla alkoholiongelma. Lisäksi tiedossa on joitain perheitä, joiden keskuudessa alkoholista on aiheutunut ongelmia. Muiden huumaavien aineiden käytöstä meillä ei ole havaintoja. Joitain lipsautuksia marihuanasta on kuultu, mutta ei enempää. Meillä ei ole havaintoja päihteiden myynnistä, välittämisestä tai kuljetuksesta.

8.10. Kiertolaisuus

Eräs suurista kysymyksistä on kohtaamiemme ihmisten suhde kotimaahansa ja kiertävään elämään. On jossain määrin epärealistista palauttaa vastuu tilanteen korjaamisesta alkuperäiseen kotimaahan, jos ihminen itse on asunut ulkomailla jo parhaimmillaan kymmeniä vuosia. Tällaisen ihmisen paluu kotimaahan voi olla yhtä hankalaa kuin asettuminen ulkomailla sopivalle alueelle.

Myös ihmisten auttamisen näkökulmasta kysymys on tärkeä. Ovatko henkilöt sitoutuneita kotinsa ja perheensä elättämiseen kotimaassaan, vai kuljetaanko juurettomina paikasta toiseen etsien sopivaa paikkaa asettua? Ja mitä asettuminen tarkoittaa? Kiertävässä elämäntavassa ei sinällään ole mitään vikaa, päinvastoin. Sehän on työn perässä muuttajalle ainoa mahdollinen tapa elää, ja parhaimmillaan tarjoaa vaihtelevan ja elämysrikkaan arjen. Lapsiperheen näkökulmasta jatkuva muuttaminen on haasteellisempaa, mutta sopivin järjestelyin sekin järjestyy.

Yhteiskunnan näkökulmasta muuttovalmiit työntekijät tarjoavat ainutlaatuisen mahdollisuuden rekrytoida tarvittavia ammattilaisia myös muualta kuin omasta maasta. Se vapauttaa kotimaan rajoitteista ja parhaimmillaan rikastaa työkulttuuria monin tavoin. Haasteelliseksi tilanne muuttuu siinä vaiheessa, kun muuttajat ovat ensisijaisesti hakeutumassa maahan sen tarjoamien tukien vuoksi. Tuet voivat parhaimmillaan olennaisesti keventää vieraassa maassa viipymisen kustannuksia.

Työn perässä muuttaminen on kuitenkin ehdottomasti yleisintä. Siirtotyöläisten kotimaihinsa lähettämät rahasummat ovat kansantaloudellisestikin merkittäviä. Kohtaamamme ihmiset ovat usein kuitenkin tehtävissä, joista ensimmäiseksi karsitaan: perustuotannossa ja yksinkertaisissa palveluammateissa. He ovat ensimmäisinä lähtijöiden joukossa, kun toimintaa vähennetään.

Kohtasimme paljon Eurooppaa kiertäneitä ihmisiä. Eniten kokemuksia oli Etelä-Euroopasta: Italiasta, Espanjasta ja Portugalista. Kokemuksia oli myös Pohjoismaista. Seuraava kertomus havainnollistaa asettelmia varsin hyvin.

”Pidän espanjalaisista saippuaoppoista, mieheni haluaa katsoa uutisia, sunnuntaisin on intialaisia filmejä ja pidän niistä. Olen ollut Espanjassa, Espanjassa näin romanialaisia ohjelmia, joissa puhutaan romaniaksi ja katselin niitä kaikki päivät Espanjassa. Ja näin opin puhumaan vähän espanjaa. Olin Espanjassa kuusi kuukautta, koko talven ja neljä kuukautta lapset kävivät siellä koulua. Päätin mennä sinne, koska äitini on siellä, koska siellä on lämpimämpi talvi kuin Romaniassa. Ennen kaikkea kun Romaniassa tarvitsee talvella rahaa lämmityspuihin.

Nyt on kulunut kaksi kuukautta siitä kun tulin Espanjasta, kuukauden olin kotona ja kuukausi sitten tulin tänne. Mieheni ei tykännyt olla Espanjassa, koska ei ansainnut siellä rahaa. Meillä oli velkaa 600 € yhdelle romanille. Siellä ei ollut töitä, isällä oli työpaikka, jonne hän sai miehenikin kahdeksi viikoksi, siellä ei ansaitse kerjäämällä. Sielläkin kerjäsinkin markettien edessä, mutta eivät ihmiset juurikaan antaneet rahaa.”

Kysyessäni, ovatko olleet Pariisissakin soittamassa, P veti asiaa takaisin todeten, etteivät he Pariisissa ole olleet. Ovat kuitenkin reissanneet muualla Euroopassa, Englannistakin mainitsivat sekä Milanosta.

Työnhakijoiden ja -tekijöiden lisäksi toinen suuri kiertävä ryhmä olivat kohderyhmäämme kuuluvat, eri puolilla Eurooppaa kerjänneet tai soittaneet ihmiset. Heitä on oman näkemyksemme mukaan karkeasti kahdenlaisia: niitä, jotka ovat sitoutuneet omaan kotiinsa ja niitä, jotka kiertävät juurettomampina Eurooppaa erilaisten tilapäistöiden parissa. Niitä, jotka pitävät tärkeänä palata kotiinsa ja kehittää sitä edelleen, on ehkä helpompi tukea.

Kertoi norjalaisten olevan myötätuntoisempia kuin suomalaisten, olivat olleet v. 2007 Norjassa.

Asuneet Espanjassa Sevillassa viisi kuukautta, vanhin lapsi oli koulussa siellä ja oppi nopeasti kieltä. B:n äidillä on Espanjassa asuntokin. B:n mies töissä siellä, B kerjäsi sielläkin. Norjassakin oli myynyt kukkia.

Haastattelija: ” Olette nähneet nyt Helsinkiä, miltä näyttää?”

A: ”Me olemme saaneet tarpeeksemme matkustamisesta, reissataan jo kymmenettä vuotta Länsi-Euroopassa.”

Haastattelija: ”Niinkö?”

A: ”Niin, en edes itse enää tiedä missä kaikkialla olen ollut!”

Haastattelija: "Vai sillä lailla, no missähän olette ollut?"

A: "Olen ollut Hollannissa, Ruotsissa, Sveitsissä, Norjassa .."

B: "Ranskassa.."

A: "Ehei.. olemme saaneet tarpeeksemme."

B: "Olemme kyllästyneitä, mutta kun ei ole mistä saisimme elannon Romaniassa. Romaniassa on vaikea elää. Mikä neuvoksi, varastelisimmeko? Varasteleminen ei ole hyväksi, ei käy meille."

Haastattelija: "Mutta kulkeminenkaan ei ole hyvä asia?"

A: "Mutta, me emme varastele, olemme pelimanneja."

Kiertävä elämäntapa on oma lukunsa. Tavallisten romanialaisten mielestä kyse on "parantumattomasta kiertolaisuudesta", johon liittyy niin pikkurikollisuutta, petkuttamista kuin kerjäämistä. Jotain ilkikurista, ehkä jotain elämäntavan tietoisuudesta viestivää aistii seuraavasta sitaatista. Se liittyi keskusteluun liputta matkustamisesta.

"Oppisit smekkeriksi (huijariksi) jos oisit meidän kanssa!"

Aloilleen asettumisen hyötyjä puolustaessamme, emme kuitenkaan halua tuomita kiertävää elämäntapaa. Tapaamiemme ihmisten toteuttama kiertämisen tapa vain ei vaikuta olevan kovinkaan kestävä tapa elää, erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien kuten lasten ja ikääntyneiden näkökulmasta. On edelleen vaikea uskoa, että kokonainen perhe haluaisi vain kiertää, täysin vailla kaipuuta aloilleen asettumiseen – etenkin kun tietää, minkälaisiin asumisolosuhteisiin on tyydyttävä välillä pidemmäksikin aikaa.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET

Olemme pyrkineet raportissamme kuvaamaan kohtaamaamme moniulotteista tilannetta mahdollisimman uskollisesti. Tavoitteenamme on osoittaa, ettei Itä-Euroopasta tulevien kerjäläisten tai kaupustelijoiden tilannetta kannata käsitellä vain uhkana, vaan luonnollisena seurauksena tapahtuneesta kehityksestä. Tilanteen parantamiseksi on jo keinoja ja osaamista. Itse kerjääminen tai kaupustelu ei niinkään ole ongelma, vaan kerjäämään lähdön syyt sekä vaikutukset lähtijöihin ja heidän läheisiinsä. Kotimaiden olosuhteet ovat monessa mielessä huonot, joten lähdön syyt ovat niiltä osin ilmiselvät. Ihmiset lähtevät, koska ulkomailla tarjoutuu parempia mahdollisuuksia. Olosuhteet eivät kuitenkaan selitä kaikkea. Lähtiöiden omat valinnat painavat myös vaa'assa.

Kriittisesti tarkastellen on esimerkiksi nähtävissä, miten matkustaminen aiheuttaa ristiriitoja heille itselleen. Varsinkin perheen ja koulutuksen näkökulmasta matkustaminen rahan ansaitsemiseksi on haitallista. Erityisesti lasten hyvinvointi ja koulunkäynti kärsii vanhempien jatkuvasta poissaolosta tai jatkuvasta muuttamisesta. Kasvavat sukupolvet tarvitsevat mahdollisuutensa muutokseen. Nykyisellään se jää usein saamatta.

Maasta lähtemisen taustalla näyttäisi osaltaan vaikuttavan mahdollisesti varhain alkanut syrjäytymiskehitys; koulut ovat jääneet kesken eri syistä eikä hyväksyttyä paikkaa yhteiskunnassa ole löytynyt. Myös jotkut kulttuuriset käytännöt saattavat hankaloittaa tilannetta tai eivät vain riittävän vahvasti ohjaa kohti rakentavaa ja sitoutuneempaa tapaa olla läsnä yhteiskunnassa.

Toimenpiteitä harkittaessa pitäisi mielestämme nähdä tämän syrjäytymiskehityksen keskeyttäminen paitsi kotimaassa, myös Suomessa. Mikään ei muutu, jos Suomeen tulleet henkilöt marginalisoituvat täällä entisestään. Se synnyttää entistä vahvemman köyhyyden kulttuurin, johon on hyvin haastava vaikuttaa jälkeensä. Yhteiskunnalle on edullisinta osallistaa kaikki maassa olevat ihmiset positiivisella tavalla mukaan yhteisiin asioihin.

Kiertävistä romaneista ei saa tulla "kiertopalkintoa", jonka kanssa eri maat käyvät yksinäistä kädenvääntöä, tasapainoillen avun ja torjunnan välillä. Kyse on kuitenkin loppujen lopuksi ihmisistä, joiden kanssa on mahdollista työskennellä monin tavoin. Yleisistä, leimaavista määritelmistä on luovuttava ja siirryttävä tarkastelemaan ilmiön taustalla olevat tekijöitä, oman toiminnan vaikutus huomioiden. Globalisaation ajan voittajat saavat mahdollisimman monet maassa asuvat ihmiset mukaan yhteiseen projektiin.

Kohtaamamme henkilöt ovat niin erilaisia, että heistä voi puhua yhdessä vain yleisluontoisesti. Vahvimmin heitä yhdistää oma ryhmä, joka on muodostunut kotimaan sosiaalisen verkoston pohjalta. Tavoitteena tulisi olla yhteistyössä ryhmän ja sen kotimaan yhteyksien kanssa hakea ratkaisuja havaittuihin ongelma-kohtiin. Tämän pitkän tähtäimen työn rinnalle tarvitaan Suomen arjessa läsnä olevia kosketuspintoja kerjäävien ja auttajien välillä. Niiden avulla säilyy yhteys tilanteeseen sekä pystytään avaamaan uusia mahdollisuuksia. Tuen ei ole hyvä olla riippuvuutta aiheuttavaa, vaan sen painopisteen on oltava kaksisuuntaisessa integraatiossa, vahvalla yhteydellä tulijoiden kotimaassa tapahtuvaan toimintaan. Myös aktiivinen verkostoituminen voi avata uusia mahdollisuuksia.

Odotettavissa on, että ihmisiä saapuu lisää, kun tieto Suomesta leviää. Lisäksi tulijat löytävät myös asunnottomille tarkoitetut ilmaispalvelut, kuten diakoniaruokailut sekä vaatteiden- ja ruoanjakelun. Maahanjääminen ja tuen saanti eivät siis riipu säädöksistä. Kehitystä ei voi pysäyttää, korkeintaan suunnata. Viranomaiset eivät saisi missään vaiheessa muuttua vihamielisiksi toimijoiksi. Silloin edessä on yhteyden menetys ja ehkä myös rikollisuuden kasvu. Kerjäämisen kieltäminenään ei välttämättä vaikuta rikollisuutta vähentävästi. Toiminnan painopiste pitäisikin suunnata rakentavaan työskentelyyn.

Tosiasia on, että työ ei tuota tuloksia heti eikä sitä ole mahdollista toteuttaa täydellisissä olosuhteissa. Esimerkiksi tuen perässä hakeutuminen on vaikea asia. Perusteltu huoli on, että maahan tulee liikaa ihmisiä. Siihen voidaan ehkä vaikuttaa esimerkiksi toimintaa kohdentamalla eniten siitä hyötyviin, tuen kohtuullisella vastikkeellisuudella sekä vahvistamalla edellytyksiä toimeentuloon kotimaassa. Joka tapauksessa kyse on tasapainoilusta tilanteessa, jossa mitään tekemättömyys on huonoin vaihtoehto.

Jostain on kuitenkin lähdettävä. Työlle olisi asetettava pitkän tähtäimen tavoitteeksi kerjäävien ja suomalaisten välisen kaksisuuntaisen integraation tukeminen sekä sosiaalisen ja taloudellisen eriarvoisuuden vähentäminen, sillä sitä tarvitaan joka tapauksessa. Työhön on osallistuttava EU:n laajuisesti, erityisesti lähtijöiden kotimaissa. Edessä on siten myös haastava työ saada kaikki Euroopan maat mukaan köyhyystalkoisiin.

10. LÄHTEET

- Adrianssens S. & Hendrickx J. (2008). The income of informal economic activities: Estimating the yield of begging in Brussels. HUB Research Paper 2008/16. April 2008. Hogeschool-Universiteit. Brussels. Viitattu: 6.11.2008.
<http://www.ehsal.be/Documenten/Internet/PDF/HUB%20research%20paper%20reeks/HRP2008/HRP16.pdf>
- Lindgren Lauri (2008). Henkilökohtainen tiedonanto 7.10.2008.
- Lindqvist Martti (1990). Auttajan varjo. Helsinki: Otava.
- Pogány István (2005). Romanianien ahdinko ja ihmisoikeudet. Like-kustannus. Helsinki: Hakapaino.
- Reuters (2008). Finland's Roma beggars face losing children. Julkaisija: International Herald Tribune. Viitattu: 8.12.2008.
<http://www.ihl.com/articles/reuters/2008/08/07/news/OUKWD-UK-EUROPE-ROMA-FINLAND.php>
- Seppälä, Johanna (2008). Romanikerjäläinen – persona non grata. Sosiaaliturva 11/2008: 18-19. Huoltaja-säätiö.
- Sisäasiainministeriö (2008). Katukerjääminen ja viranomaisyhteistoiminta. Sisäministeriön julkaisut 21/2008. Viitattu 16.12.2008.
<http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/wLatestinterminSve/3BC5FC068A0876D9C2257482001DCAF4>
- Transparency International (2006). Corruption and the EU Accession Process. Viitattu: 15.9.2008 http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2006/eu_accession

HELSINGIN
DIAKONISSALAITOS

Helsingin kaupunki

Helsingin Diakonissalaitos
Alppikatu 2
00530 Helsinki
Puhelin (09) 77 501